

Alapította Heimler Károly

Kiadja:

a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Szerkesztő bizottság:

CSAPODY ISTVÁN, CSUKA ISTVÁN, DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ, FÁBJÁN LAJOS, FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA MIHÁLY, HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KOCSIS JÓZSEF, KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, KÖRNYEI ATTILA, MAJOR JENŐ, METZL JÁNOS, MOLNÁR LÁSZLÓ, NYESŐ IMRE, PAPP ISTVÁN, PRÖHLE JENŐ, SOMOGYI JÓZSEF, SZAKÁL ERNŐ, SZITA SZABOLCS jegyző, TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VÁRHELYI ISTVÁN, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR

Szerkeszti: MOLLAY KÁROLY

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron, 1941–45) III. rész

**Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája
(Sopron, 1941–45)
III. rész**

„Sok vitám volt a hiszékeny menekültekkel, akikről – fanatikus és megrögzött győzelmi hitük miatt – sokszor azt gondoltam, hogy minden józanságukat elvesztették a realitásokkal szemben. Az az érdekes, hogy kölcsönösen egymás „naivságán” mosolyogtunk; mert mindegyikünk szentül meg volt győződve, hogy neki van igaza. Sehogy sem lehetett megértetni velük, hogy hitük és reménykedésük egyetlen alapja a lelkiismeretlen nyilas propaganda a maga „kitartás, győzünk” és „csakazért is Budapest” üres frázisaival.

Pataki Ferenc siófoki káplán egyre nyugtalanabb volt, ahogy a front közeledett hozzánk. Rettentően félt az oroszoktól. Alig bírtam visszatartani, hogy nyugatra ne meneküljön. Mindenáron ki akart menni. „A Weiss Manfréd-gyár munkásai közé állok” – mondta ismételtelen –, „inkább közönséges munkás leszek, minthogy itt érejenek az oroszok.” A propaganda mind hangosabban csábította a magyarokat, főleg a fiatalságot Németországba és a „hungarista légió”-ba. Nagy szükség volt munkásokra a hadiüzemekben. A papokat is csalogatták. „A künt lévő fiatalságnak, leventéknek, stb. szükségük van lelkipásztorra” – mondták. Később már egyenesen „hazafias kötelességként” emlegették a papok nyugatra menekülését, hogy a „künn lévő magyarok lelke gondozását biztosítsák”. A papságnak azonban eszé ágában sem volt, hogy itthon

maradt híveit cserbenhagyja.

Csoda-e, ha a közönség tanácstalan volt és rettegett, mert nem tudhatta, hogy a hírekből mennyi a valóság és mennyi a propaganda. A gyenge idegzetűek tehát, s akiknek politikai magatartásuk, múltban betöltött szerepük miatt amúgyis volt okuk félni, nem várták be, míg a szovjet katonák megjelentek a láthatáron, hanem Nyugatra menekültek.

Pataki barátomnak nem volt mitől félnie, de idegileg volt gyenge.

Az orsolyák nagy tornaterme zsúfolva volt délvidékiekkel, akik a szerbek elől menekültek, s talán nem ok nélkül, hiszen a legelfogulatlanabbak is belátták, hogy a Délvidéken sok olyan dolog történt a magyar megszállás idején, amelyekre nem lehetünk büszkék a történelem ítélőszéke előtt. De szinte nyüzsögtek a más vidékről menekültek is az orsolyák intézetében. Alig lehetett már számukra helyet biztosítani. Primitív körülmények közt, hiányos felszereléssel éltek irigylésre egyáltalán nem méltó cigányéletüket, és mégis jókedvűek voltak. Láthatólag örültek, hogy épp bőrrel menekülhettek.

Voltak átvonuló menekültek is, főleg a nyilas párt tagjai és azok családtagjai. Az nem nagyon izgatta őket, hogy a rádiójukban és sajtójukban annyit szidalmazott és gyalázott egyháziak segítségét vegyék igénybe. De az orsolyita apácákat sem érdekelte, hogy nyilas karszalaggal vagy anélkül kopogtatnak ajtajukon.

Egyszer az a hír terjedt el, hogy Szalasi autóját ellopták Sopronban. Világos nappal és nyílt utcán történt, amíg gazdája „országos ügyeit” intézte valamelyik 290nyilas vezető soproni lakásán. A „vezér” bizonyára nem kis meglepetéssel látta kocsijának hült helyét a kapu előtt, amikor munkája végeztével vissza akart térni brennbergi „főhadiszállására”. A sokat szenvedett és agyonterrorizált közönség titokban jót mulatott a történeten.

Egy társalgás témáját ma sem felejtettem el. A hadikórházban az oroszországi iskolákról, vallási állapotokról, és az orosz katonákkal kapcsolatos propagandáról volt szó. Egy nagyon értelmes, németül tökéletesen beszélő, kevésbé súlyos beteg szovjet hadifogollyal társalogtam hosszabb időn át. Szerinte hazájukban szabad vallásgyakorlat van, és vallása gyakorlásáért senkinek sincs bántódása. Hitetlenül rázta fejét, mikor a német és nyilas propagandában annyit emlegetett szovjet kegyetlenkedésekről érdeklődtem tőle a megszállt országokban. A betegtől jobbra is, balra is csonttá soványodott, a halál kapuján dörömbölő szovjet katonák üvegesedő, semmibe néző tekintetével találkoztam. Halk mementóban kértem értük az Urat.

A „Légótól” kinevezett egyik-másik utcaparancsnok valósággal rettegésben tartotta a közönséget goromba és hatalmaskodó, tisztségével önkényesen visszaélő magatartásával. H. N. nyilas vezető, X utca megbizottja, olyan durván sértő megjegyzéseket tett a soproni orsolyák vezetőségére, és általában a kolostor lakóira, hogy rendes békeidőben súlyos éveket kapott volna egyházi intézmény megrágalmazása címén. Ő is különben azok közé tartozott, akiknek sem intelligenciájuk, sem erkölcsi érzékük nincs a dolgok helyes megítélésére, tehát a kezükbe kaparintott hatalom megfélemlítő eszközeivel igyekeznek pótolni mind a kettőt, hogy megfelelő tekintélyt biztosítsanak maguknak.

H. N. viselkedése különben hű tükörképe volt az egész nyilas rendszernek, mely fenyegetésekből és örökös megfélemlítésből élt. Napirenden voltak a nemcsak szabadságvesztéssel de halálbüntetéssel is fenyegető plakátok, rádiónyilatkozatok, újságcikkek, szónoklatok azok ellen, akik kivonják magukat a sánçasági kötelezettség alól stb. Nemcsak az utcán igazoltatták a csendőrök, katonák, és civil rendőrségi emberek a járókelőket, hanem meglepetésszerűen becsöngettek a lakásokba is. Az utcán tetőtől-talpig szemügyre vették a járókelőket, hogy nincs-e lábukon ismeretlen forrásokból szerzett katonabakancs, vagy testükön

kincstári ruha; a lakásokban benyúltak a ruhaszekrényekbe, átkutatták az éléskamrákat és szétszórták az ágyneműt. Felhalmozott élelmiszert, kincstári ruhát, fegyvert s nem utolsó sorban ... katonaszökevényeket kerestek. Nincs kizárva az sem, hogy zsidó holmik után kutattak, mert jól tudták, hogy sokan rejtegették zsidó ismerőseik értékesebb tárgyait.

Egyik vasárnap reggel hozzám is beállítottak. Öten voltak: egy őrnagy, két civil és két nyilas-egyenruhás fiatalember. Azon kívül, hogy igazoltattak és lakásomon alaposan körülnéztek, semmihez nem nyúltak. Meg kellett mutatnom nekik a lakásommal szomszédos legényegyleti termeket is, melyek részben a Nemzeti Bank használatában voltak, részben pedig üresen és lakatlanul tátongtak. Egyikben, magasan a falon, Horthy Miklós kormányzó képe díszelgett. Valahogy ott felejtették az október 15-i rezsimváltás után. Egyik nyilasegyenruhás rám förmedt: „Mit keres az a kép a falon?” – „Nem tudom, nekem semmi közöm hozzá” – válaszoltam a kérdéshez hasonló gorombasággal. „Jó lesz levenni, ha nem akarja, hogy kellemetlensége legyen belőle” – mondta erre valamivel enyhébben, és eltávoztak. Számítottam rá, hogy ellenőriztetik majd, eleget tettem-e a felszólításnak, leakasztottam hát a képet és a sarokba állítottam arcával a fal felé fordítva. Sohasem jöttek többé hozzám. Vége lett a nyilas világnak.”

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron, 1941–45) III. rész / A HÁBORÚ ELÉRI SOPRONT

291 A HÁBORÚ ELÉRI SOPRONT

„Az egyre gyakoribb légiriadók elrontották az emberek szórakozásait. Abba kellett hagyni pl. a mozielőadásokat, ha megszólaltak a szirénák. Kezdetben még úgy volt, hogy minél inkább próbára tették az emberek idegeit a légiriadók, s az ország különböző részeiből érkező ijesztő hírek, annál inkább keresték a szórakozást, hogy zaklatott idegeik néhány órára megpihenjenek. Ha lefűjték a riadót, a közönség újra visszatódult szórakozóhelyére. Ez azonban nem tartott sokáig.

Egy prédikáció-vázlatom végére ezt írtam: „Légiriadó miatt nem mondhattam el.”

1944. július 9-én volt először esti szentmisénk, mivel már szinte napirenden voltak a délelőtti légiriadók. A közönség kezdett idegeskedni. A szirénák velőtrázó bűgását sokan nem bírták. Az esti szentmisek bevezetésével a magyar püspöki kar – bizonyára külföldi példák nyomán – a vasárnapi szentmisehallgatást akarta megkönnyíteni. Az első esti szentmisén nagyon kevesen voltak. A prédikáció emiatt megint elmaradt.

A közönség este – csakhamar – még kevésbé merte elhagyni otthonát, mint nappal, mert az esti és éjjeli riadók sem voltak ritkaságok. Én – a Káptalan hatalmas falaiban bízva – legtöbbször fel sem keltem ágyamból az esti vagy éjjeli riadók alatt. Utólag tudom, hogy nagy könnyelműség volt, és hogy mennyire hajszálon függött az életem. Ha mégis felkeltem, kiálltunk a Káptalan udvarára és figyeltük a fejünk felett vonuló amerikai vagy angol nehézbombázók vészes moráját. Néhányan mosolyogtunk azokon, akik pokrócokkal felszerelve bevonultak az óvóhelyre. Hiszen Sopront nem fogják bombázni, s ha mégis ..., a Káptalant biztosan elkerülik márcsak a mellette lévő templom miatt is...

Az iskolákban megkezdődött a tanítás. Nem sok köszönet volt benne. A tanulók száma – az ország minden részéről idemenekültekkel – alaposan megnövekedett. Növendékeink, de különösen a menekültek, tele voltak gonddal és aggodalommal otthonuk és hozzátartozóik sorsa iránt. Minden nap azzal fogadtak, mikor beléptem az iskolába: „Tisztelendő úr, hol volt bombázás?” – Sok mindent elhallgattam előttem, hogy

aggodalmaikat ne növeljem. Nem szóltam nekik arról, amit a magyar hivatalos beszámolók elhallgattak, de annál részletesebben közölt a külföldi rádió, magyar városok, vasutak és ipari célpontok bombázásáról. – Sokan voltak a növendékek közt, akik szülőföldjükön nyári vakáció alatt már borzalmas légitámadásokat éltek át. Sokan voltak, akik már tudták, mire valók az óvóhelyek: akik már sokat veszítettek a bombázások következtében anyagiakban s talán – részben – egészségileg is, amennyiben idegeiket megviselték az otthoni élmények. Talán azt hitték, hogy itt, Sopronban, a végvárosban, kedélyük megpihenhet. Tévedtek. Az élet itt is egyre zaklatottabbá vált. Iskolakönyveiket csak nagy nehezen és hiányosan tudták beszerezni, s azon felül órákat kellett tölteniük – nappal és éjszaka is – az óvóhelyen. A tanuláshoz sem idejük, sem kedvük, sem erejük nem volt. Előadások alatt álmosan ültek helyükön és minden szokatlan zajra idegesen felfigyeltek. Riadóra gondoltak.

Az ország különböző részeiből menekülők előzönlöttek Sopront. A lakosság száma egyre szaporodott. Mindenütt idegeneket látott az ember: utcán, vasútállomásokon, szórakozóhelyeken, üzletekben. Mindenki közel akart lenni a német határhoz. Voltak köztük bizakodók, de talán sokkal többen a lemondók, ²⁹²akik meg voltak győződve, hogy innen is tovább kell menekülniök. Sokan magukkal tudták hozni ingóságait, de voltak szép számmal, akik már azt is elveszítették, és állami támogatásból éltek. A helybeli lakosság eleinte részvétellel nézett a „jövevényekre”, később azonban, amikor egyre szaporodtak, megszokott kényelmét féltette tőlük, s emiatt nem egyszer súrlódásokra került sor. E súrlódások miatt nemcsak a helybeli lakosság volt hibás, hanem elég gyakran a menekültek is, akik arrogáns fellépésükkel, követelőzéseikkel, kivételes elbánási igényeikkel, hangoskodással maguk ellen ingerelték Sopron őslakosságát. Hangsúlyozom, hogy e tünetek nem voltak általánosak, de elég gyakoriak, ami érthető is annyiféle műveltségű, vallású, társadalmi osztályú, vérmérsékletű embernél.

Különösen a lakások körül mutatkoztak elég korán bajok. A menekülteket össze kellett zsúfolni a feltalálható üres lakásokban, de a város lakosságának is meg kellett osztania lakását az idegenekkel. Az „elhagyott” zsidó javaknak hasznát vették a menekültek.

Nemcsak Sopronba, de Sopronon túlra is – ki tudta akkor, hova – heteken át éjjel-nappal szakadatlanul áradt a menekülők végláthatatlan sora. Többször figyeltem őket a Győri úton. Leginkább bácskai svábok voltak. Fáradt lovak és ökrök húzták a zsúfolva megrakott szekereket. A szekerek mellett vagy után elcsigázott, bús képű emberek ballagtak: férfiak és nők, kicsinyek és nagyok. A nagyon öregek és nagyon kicsinyek, és hát természetesen a betegek fenn ültek vagy feküdtek az ingóságok közt. Főleg ruhát és élelmiszert vittek magukkal. Egy-két edény fityegett a szekerek oldalán. Ezeken, valamint a zsebre dugható ékszereken és pénzen kívül minden más „otthon” maradt. Itt-ott – kimustrált fegyverrel a kézben – volksbund-karszalagos fiatalemberek ügyeltek a menekülők rendjére és vagyonára. A soproni kíváncsiskodók alig érdekelték a menekülteket. Szótlanok és szomorúak voltak. Sokan lehajtották a fejüket menetelés közben. Érthető.

A bácskai menekültek arcán már nem láttam azt a lelkesedést, mely a hazai németiség jórészét elidegenítette Magyarországtól, a hitleri Német Birodalom javára. A bácskai menekültek már ezerszer megbánták, hogy hűtlenné lettek kenyeret adó földjükhöz. Ők már nem lelkesedtek semmiféle nemzetiszocialista eszméért... Földjeiket, házukat, jólétüket siratták és ... pihenni vágytak.

Az iskolák növendégeit el kellett bocsátani. Az állandó riadók miatt lehetetlen volt a tanítás. A bentlakó orsolyita növendékek közül kb. 30-an már nem utazhattak szüleikhez a háború rohamos közeledése miatt. Az orsolyák menedéket adtak nekik internátusukban.

Az amerikai propaganda a magyar nép elevenére tapintott, amikor a napról-napra szűkebb megélhetési viszonyok igazi okára mutatott a következő szövegű, repülőgépekről dobált röpiratban: „A földművelésügyi miniszter ez évben még több búzát ígért Németországnak, ezáltal a magyar népet fosztja meg mindennapi kenyerétől. 400 000 tüdővész van Magyarországon; ennek főoka a megfelelő táplálék hiánya. – A magyar termés legyen a magyaroké! Éhezzen a német!” – A röpcédula másik oldalán két magyar volt látható, amint aratják a gabonát. Mögöttük (5–6-szoros nagyságban) német katona szedte a markot. A kép alatt ez a szöveg állt: „Új rendszedő”.

Nemcsak a menekültek, de a városunkban tartózkodó és azon átutazó német katonák és civilek is megnehezítették a közönség élelmiszerral és más árukkal való ellátását. Nem egyszer láttam, mikor németek rajokban lepték el az üzleteket, és a vásárolt áruk súlya alatt szinte roskadozva, nevetve léptek ki onnan. Az áruk jó része már régen nem volt kapható Németországban, ellátogattak hát hozzánk, és innen pótolhatták az otthoni hiányokat – számukra – nevetésgesen olcsó áron. És nyíltan senki sem mert panaszkodni, zúgolódni, mert a Gestapótól nagyon féltek az emberek. Volt rá okuk.

A külföldi, főleg angol és orosz rádió tartotta a lelket a megfélemlített, sokat nélkülöző emberekben. Budapest hazugságai senkit sem érdekeltek. Csupán azért kapcsolták rádiójukat Budapest hullámhosszára, hogy megtudják, merre van berepülés, légiveszély vagy légiriadó. Egyébként a nyilas hírközlés, állandóan dicsekedett, gyalázta az angolszászokat és oroszokat, és magasztalta a németeket. – Az emberek egymásnak súgták tovább az angol, amerikai, orosz, svájci és egyéb ún. „ellenséges” rádió híreit, miután nagy körültekintéssel meggyőződtek arról, hogy senki sincs közelükben, akitől félniök kellene az említett rádióállomások hallgatása, illetőleg híreik továbbadása miatt.

A fiatalságot színes ígéretekkel csalogatták a hadseregbe. Voltak, akik – az ifjúság örök idealizmusával és lelkesedésével – kétségbeesett szülők könnyei és rimánkodása ellenére felöltötték az ilyen vagy amolyan katonai alakulat egyenruháját. Mások pedig, akik hivatalos sorozás útján kerültek a hadseregbe, nem egyszer megszöktek alakulatuktól, és éltük kockázatásával itthon bujkáltak. Voltak, akik a gyakori utcai razziaik alkalmával áldozatul estek, mások sok éhezés, nélkülözés, idegölő rettegés közt megmenekültek.

Egy soproni tanár vezetésével német katonai bizottság járt az orsolyiták iskoláiban. Az Orsolya tér felőli szobákat vették igénybe. (Erre visszatérünk!) Néhányan közülük – zsinórra akasztott síppal a nyakukban – felváltva légőszolgálatot tartottak éjjel-nappal a zárda Orsolya téri nagy kapuja előtt. Síppal jelezték a légiveszélyt, illetőleg légiriadót, majd a „veszély” elmúlását. Tulajdonképpen az orsolya-iskolák összes termeit le akarták foglalni német katonaság céljaira, de mikor látták, hogy az iskolákból a modern kényelmi berendezések (fürdőszobák stb.) hiányoznak az említett kis rész kivételével, lemondtak az épületről.

November 1-én a soproniakra vészajtósló esemény történt a szomszédos Ágfalva községben. Amerikai bombák egy sereg embert megöltek. A bombázás célpontja a vasútállomás lett volna, de ahelyett ártatlan emberek, munkaszolgálatos délvidéki vendek és helybeli lakosok estek áldozatul. Blazeka János, Blazics Ferenc, Balázs József, Ferinek Kálmán, Hacsai József, Kremc Peregrin, Ambrus Ádám, Molnár József, Ozlej József, Ozlej Ferenc, Rasztics István, Soszterics József, Szmadics István, Varga Gábor, Zinics László. Tehát összesen 15 áldozat nevét sikerült az akkori soproni állomásparancsnokság temetési engedélyiratai alapján megtudnom; valamint azt is, hogy fentiekén kívül még néhányan áldozatul estek, akiknek adatait nem sikerült megszerezni. Bezi János temetőgondnok állítása szerint – a kezeiben lévő iratok alapján – az ismeretlen nevű áldozatok száma kb. 8 személy. Az áldozatokat a sopronbánfalvi „Hősök temetőjében” tömegsírból helyezték el. (C-tömegsír).

23 megcsónkított, véres emberroncs felkiáltójelként intette a könnyelműen bizakodó soproniakat, hogy vasútai és egyéb, háborút szolgáló berendezései is komoly és közeli veszélyben forognak.

1944. november 3-án éjjel meglepetésszerűen ismét több embert letartóztattak a németek, illetőleg a nyilasok. A letartóztatottak a szociáldemokrata 294párt tagjai voltak, illetőleg néhányan az illegalitásban, föld alatt tevékenykedő kommunista párttagok közül kerültek ki. Bognár Dezső cipész, Bencze Alajos kőműves, Ferenczy János OTI-tisztviselő, Jankovics Pál cukrász, Molnár János szabó, Mundi János, Németh György, Patzer Nándor, Pintér István, Slár Ede, Zergényi Nándor szobafestő neveit jegyeztem le, de bizonyára többen voltak az áldozatok, akiket először a városháza épületébe hurcoltak, majd 6 vagy 7 nappal később Komáromba. Három napos komáromi kálvária után a németországi Dachauba kerültek, ahonnan a háború után néhányan hazajutottak (Bognár, Mundi, Zergényi, Patzer), a többi pedig elpusztult.

A kórházak megteltek sebesült katonákkal. Sokan meghaltak közülük. A sopronbánfalvi „Hősök temetőjében” az első világháborús sírok mellé felsorakoztak a második világháború frissen ásott külön és tömegsírai. Mint az első világháború idején, nemcsak magyarok tértek oda megpihenni, hanem más nemzetek fiai is, barátok és ellenségek.”

1978-ban hunyt el Sopronban *Zsigmond Katalin*, ny. egyetemi könyvtáros, aki a második világháború idején mint önkéntes vöröskeresztes főnövér teljesített szolgálatot a soproni 526. számú hadikórházban. A hadikórház működési naplóját hagyatékként az egyetemi könyvtár külön gyűjteményében helyeztük el. A napló feljegyzéseiből megdöbbentő számadatokat kapunk a Sopronban elhelyezett, ill. ápolt sebesültek számáról. Íme a feljegyzések (szöveghűen!):

1942 januárjában hadművelési területről a kórházba érkezett 187 sebesült, majd ugyanazon a napon még 182 sebesült. Február 4-én 335, 5-én 385, 21-én 289, 24-én 284, március 1-én 80, márc. 4-én 60, 14-én 347 sebesült, április 17-én ezzel szemben ünnepélyes búcsúztatást rendeztek a GYSEV-pályaudvaron a harctérre induló katonáknak, ugyanez történt VI. hó 8-án, és VII. hó 18-án. Feljegyzés 1942. szeptember 6-áról: Megnyílt az 526. számú honvéd hadikórház 3 épületben: 1. sz. és parancsnokság az Állami Leánygimnáziumban (Deák tér); 2. sz. az Isteni Megváltó Leányai Szt. József Intézetében; a 3. sz. Evangélikus Népiskola épületében (Deák tér). A fizetési ápolónók száma 36, 1 műtősnő és 1 intézőtestvér, a beosztott önkéntes ápolónók száma 24. A 154. sz. kórházvonattal 131 sebesült érkezett Budapestről. Az állomáson fröccsel lettek megvendégelve. A kórházépületben szeretetsomagok lettek kiosztva közöttük. IX. 8. A budapesti 11. sz. Helyőrségi kórházból 9 sebesült érkezett. Szeretetsomagot kaptak. IX. 15: 7 tiszti és 39 legénységi állományú sebesült érkezett a szombathelyi 523. sz. Hadikórházból. A MÁV-pályaudvaron fröccsel lettek megvendégelve. Szeretetsomagot kaptak.

IX. 21: Hadművelési területről érkezett 226 sebesült. A MÁV-pályaudvaron fogadva és megvendégelve. Szeretetsomagot a kórházban kapták meg.

X. 3. A Magyar Vöröskereszt szokásos évi gyűjtésének első napja. Az utcai gyűjtésben résztvettek az összes soproni v[örös]k[eresztes] önk[éntes] ápolónók, a soproni nőegyesületek, a Műegyetem több hallgatója, a soproni középiskolák számos növendéke; a soproni leventék pedig házról-házra járva a lakásokban gyűjtöttek a Vöröskereszt javára. A gyűjtés eredménye 24.600 P. X. 6. Hadművelési területről 193 főnyi sebesültszállítmány érkezett. A MÁV-pályaudvaron megvendégelve és a kórházban szeretetsomagokkal megajándékozva. X. 24. Hadművelési területről érkezett 171 sebesült. A MÁV-pályaudvaron fogadva teával és zsemlyével. Kórházban szeretetsomagokat kaptak a Vöröskeresztől. X. 27. Vk. önk. ápolónői tanfolyam ünnepélyes megnyitása a Postapalotában. A

tanfolyam orvosi vezetését Dr. Haiszer János őrnagy-orvos, az 526. sz. Honvéd-Hadikórház parancsnoka vállalta. A hallgatók gyakorlati munkára az 526. sz. Hadikórház épületeibe és az Erzsébet kórházba lettek beosztva. A tanfolyamra jelentkezett 57 hallgató. A hallgatók felett a felügyeletet az illető épületekbe beosztott vk. önk. ápolónók gyakorolták a főápolónő vezetésével.

295/1943. I. 15. Hadműveleti területről 187 sebesült érkezett az 526. sz. Honvédhadikórházba. A MÁV-pályaudvaron fogadva és a kórházba szeretetsomagokkal megajándékozva lettek. I. 26. Hadműveleti területről 182 sebesült érkezett. A MÁV. pályaudvaron forró teával fogadtuk őket; a kórházban szeretetsomagokat kaptak. II. 4. 335 sebesült érkezett. A MÁV. Pályaudvaron teával lettek megvendégelve, a kórházban szeretetsomagokat kaptak. II. 5. Ismét kórházvonalat érkezett 383 beteggel. Teával lettek fogadva az állomáson. II. 21. Kórházvonalat érkezett hadműveleti területről 287 beteggel. Teát és zsemlyét kaptak az állomáson. A kórházban szeretetsomagokat kaptak. Ennek szétosztásában az önkéntes munkára bejáró hölgyek is résztvettek. II. 24. Ismét kórházvonalat jött, 284 beteggel. Az állomáson a szokásos módon meg lettek vendégelve és szeretetsomagot kaptak. III. 1. Debreceni elosztókórházból kórházvonalat érkezett 80 sebesülttel. Az állomáson teát kaptak. III. 4. 60 sebesült érkezett a debreceni elosztókórházból. Megvendégelve teával. Az egyes kórházépületekben szeretetsomagokat kaptak az újonnan érkezettek. III. 16. Debreceni gyűjtőkórházból kórházvonalat érkezett 347 beteggel. Az állomáson teával és cipővel lettek megvendégelve. Az egyes épületekben szeretetsomagokat osztottunk ki közöttük. VII. 20. A Magyar Vöröskereszt Központi Igazgatósága felszólította a Sopron városi fiókegyesületet, hogy a Németországból hazabocsátott, magyarországi illetőségű, volt szerb hadifoglyokat a Magyar Vöröskereszt nevében a soproni belépési állomáson ünnepélyesen fogadja. E célból Budapestről 3000 db. szeretetsomag érkezett meg. VIII. 1. 296 volt szerb hadifogoly érkezett a MÁV-pályaudvarra. Az ünnepélyes fogadtatás keretében elsőnek a M. kir. Honv. Minisztérium képviselője, vitéz Balló ezredes üdvözölte a megérkezetteket, majd a Magyar Vöröskereszt nevében Dr. Sopronyi-Thurner Mihály úr, a soproni fiókegyesület elnöke köszöntötte lendületes beszéddel a hazai földre érkezett volt hadifoglyokat. Mindkét szónoklatot Nikolics Milivoj gyógyszerész úr tolmácsolta szerb nyelven. Utána az önkéntes ápolónók jégbehűtött fröccsöt és friss bucit osztottak ki a volt hadifoglyok között és átadták nekik a Budapestről érkezett szeretetsomagokat. VIII. 23. 300 volt szerb hadifogoly érkezett a MÁV-pályaudvarra. Szeptember elején az 526 sz. Honvédhadikórház ideiglenesen megszűnt. Az ott alkalmazott összes vöröskeresztes testvérek szabadságolva lettek. IX. 14. 210 volt szerb hadifogoly érkezett a MÁV-pályaudvarra. IX. 30. Ismét hadifogolyszállítmány érkezett.

1944. I. 7. Az éjjeli órákban 580 volt jugoszláv hadifogoly érkezett a MÁV-pályaudvarra. V. 3. 170 sebesült érkezett a Hadikórházba. Az állomáson szeretetsomagokat kaptak. V. 8. 670 sebesült érkezett hadműveleti területről. Az állomáson fogadva lettek. VII. 18. 455 sebesült érkezett a Hadikórházba, megérkezésükkor cigarettát kaptak, úgyszintén a már régebben ápolott betegek között is kiosztottunk 1600 db cigarettát. A készletek pótlása céljából csaknem naponta szeretetsomagkészítés az irodahelyiségben. Sajnos a mind gyakrabban ismétlődő légi riadók igen hátráltatják úgy ezt a karitatív munkát, mint a tudósító szolgálatot és adminisztrációs munkát is. VIII. 8. A Hadikórházba 400 sebesült érkezett. Október. Az 526. sz. Honvéd-Hadikórház kibővítésére újabb épületek lettek igénybevéve; egyidejűleg újabb ápolónői bevonulásokra is szükség lett. X. 21. Az önkéntes ápolónői tanfolyam vizsgája az 526. sz. Honvédhadikórház IV. számú épületében. Egyidejűleg 600 sebesült honvéd is érkezett a Hadikórházba. November. A háborús viszonyok több hadikórházat kényszerítettek menekülésre. Városunkba rövid időközökben a kiskunhalasi és szolnoki hadikórház, a gödöllői üdülőkórház és a fővárosi honvédhelyőrségi tisztikórház nyertek elhelyezést.

„Talán soha sem volt olyan sokszínű városunk lakossága, mint azokban az időkben. Tarka-barka volt a katonaság összetétele is, ugyancsak az ország minden részéből. Még érdekesebb a kép, ha a német hadsereg Sopronban időző, vagy Sopronon átvonuló és rövid ideig itt tartózkodó katonáit is számba vesszük. Valaki egyszer a városi mozi előtt német egyenruhába öltözött franciák, [296](#)olaszok, ukránok társalgására keltette fel a figyelmet. Egyszer én is megkínáltam cigarettával egy ún. Vlaszov-katonát. Máskor pedig a Győr-Soproni [GYSEV] állomáson voltunk tanúi ugyancsak Vlaszov-katonák táborozásának. A fentiekén kívül eljutottak ide más, a nemzeti szocializmusért lelkesedő, az SS egyenruháját önként magukra öltő nemzetiségiek is, mint norvégok, spanyolok stb.

Hitlerék a nyilasok asszisztenciájával itt Sopronban is ellenállásra készültek. A polgári lakosságot sorozásnak vetették alá, hogy a város körül sáncsásra igénybe vegyék. Mi, papok sem voltunk kivételek, de a nők sem. Bizonyos körülmények azért – természetesen – mentesítettek a sáncsási kötelezettség alól. A protekció-rendszernek tág tere volt a mentesítő körülmények elbírálásánál.”

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron, 1941–45) III. rész / ELLENÁLLÁS, HÍRSZERZÉS ÉS KÉMELHÁRÍTÁS SOPRONBAN

ELLENÁLLÁS, HÍRSZERZÉS ÉS KÉMELHÁRÍTÁS SOPRONBAN

Az utóbbi időben több bizonyíték került elő, illetve több dokumentumot kutattunk fel, amelyek szerint Sopronban és környékén is volt antifasiszta ellenállás, bár ennek zöme szervezetlen és erőtlen volt. Az ellenállás szervezeti formáit azonban mindig a kommunisták, a párt illegális tagjai vezették, alakították ki.

A soproni és sopronkörnyéki kommunisták harca visszanyúlik a Tanácsköztársaság megdöntése utáni szomorú időszakra, végigkíséri az ellenforradalmi korszakot és változott körülmények között, gyorsan változtatott módon, következetesen folyik a német megszállás és a nyilas uralom időszakában is. A továbbiak megértése érdekében itt kell megemlítenünk azt is, hogy ezen a határvidéken a kommunisták nemzetiségtől függetlenül – figyelmen kívül hagyva a többször is különös módon változó határt („történelmi határ”; Burgenland határa; Német Birodalom határa) – szorosan együttműködtek, szervezeti egységben tevékenykedtek. Nézzük csak ezeknek a máig többnyire ismeretlen antifasiszta kommunistáknak neveit, akik mind alapító tagjai is voltak az Osztrák Kommunista Párt burgenlandi, illetve kismartoni szervezetének:[65\(1\)](#) *id. Bognár Dezső, ifj. Bognár Dezső, Bognár László, Deimel Tófor, Farkas Gyula, Ferda Gusztáv, Holndonner Lajos, Koller Antal, Koller József, Leitgeb Rezső, Olajos Mátyás, Soltész Hugó, Sorger Antal, Seewald Ede, Sturm Johanna, Warva Károly, Wild János.*

Az ő konspirációs szervezkedésüknek köszönhető – sok más antifasisztával együtt –, hogy az ellenállás a felszabadulás napjáig valamilyen formában mindig folyt. Az Anschluss, majd Magyarország német megszállása idején már kipróbált láncsal rendelkeztek. A kommunista felvilágosító anyagot, magyar nyelvű [297](#)irodalmat, röpcédulákat is, a sopronkörnyéki falvakba szállították *id. Bognár Dezső* kerékpárján. Az ő megbízása alapján csempészték a magyar nyelvű anyagot a Dudlesz-erdőn keresztül Sopronba. Főleg *Bogner Pál, Gregovics Vendel és Rosenfeld Mátyás* kelénpataki kommunisták vállalták itt többször a veszélyes utat. Egy másik csatornát a Fertőn keresztül építettek ki. Ezeket a szállítmányokat *Mandl József* fertőrákosi halász szállította Sopronba a megbeszélrt rejték helyre. Sopronból a titkos anyagokat *Holndonner Mihály*, Lajos bátyja böröndben, vonaton vitte Pestre. Itt a Lajos utca 5. számú ház előtt egy férfi várta újsággal a kezében. A jelszó után („Hogyan jutok a Lajos utcába?”) és a válasz után („Úgyis a

Lajos utcában van!”) átadta az anyagot az ismeretlen átvevőnek.

50. kép. Id. Bognár Dezső svédországi emigrációban (1941)

A csoport bátran folytatta tevékenységét a párt betiltása után is. Illegalitásba vonultak, erdőkben találkoztak, konspiráltak. *Schneider Jenő* írógépén röplapokat készítettek az „Ausztrofasiszták” ellen. A letartóztatások, börtönök, internálótáborok időszaka következett. *Id. Bognár Dezsőt* már 1934-ben letartóztatták, majd később egy évi szigorított börtönre ítélték. Letöltése után örökre száműzték Ausztria területéről. Miután a csendőrség egyszerűen átdobta a határon családjával együtt, az apának sikerült a Nemzetközi Vörös Segély útján Prágába menekülnie, onnan pedig Svédországba (50. kép). A háború után térhetett [298](#) csak vissza Sopronba. Családja közben a poklok poklát is megjárta, de végig bátran harcoltak a megszállók ellen. [66\(2\)](#)

Néhány életút is jól példázza az ellenállók sorsát. Az osztrák, majd a német rendőri szervek és a Gestapo is gyakran élt azzal a módszerrel kezdetben, hogy az ellenállókat, kommunistákat a börtönbüntetés letöltése után kitiltotta az országból, legalábbis Burgenlandból. Csehszlovákia, vagy Magyarország felé vehették útjukat. Itt sem lett jobb helyzetük. Kénytelenek voltak az osztrák börtönök után a csendőrségi, rendőrségi fogságokkal megismerkedni. Amikor szabadlábban voltak, a legális munkásszervezetekben folytatták

antifasiszta tevékenységüket.

Harmadik illegális csatorna kiépítésére is sor került. Erről Bognár Dezső rendelkezésemre bocsátott kézírásos feljegyzése nyújt hiteles képet. A Kommunisták Magyarországi Pártjának titkos összekötője, aki *Csiszár* néven volt ismert a földalatti mozgalomban, gyakori vendége volt Kismartonban id. Bognár Dezsőnek. Ifj. Bognár Dezső – a feljegyzés készítője – csak később jött rá gyakori látogatásának okára. Akkor amikor megbízta a fiatal kommunistát, hogy utazzék a „Deutschkreutzi vonattal” Sopronba és vigyen magával egy csomagot. Ezt az Ikva és a vasút kereszteződése előtt a vonat hátsó kocsijából észrevétlenül dobja ki. A csomagban a „Sarló és Kalapács”, a „Vörös Újság” számai és rölapok voltak. Ugyanilyen feladatot hajtott végre a másik fiú, Bognár László is. Egymás tevékenységéről akkor még nem tudtak. A „többcsatornás” módszer bevált, a rendőrség nem tudott személyekre bizonyítékokat találni. Id. Bognár Dezsőt többször kihallgatták, hamarosan a fiúk is sorra kerültek. A kihallgatások nem vezettek eredményre, az akciók folytatódtak. A két fiú, Dezső és László Sopronba utaztak. Bencsik János kéményseprőt kellett keresniök a Jókai utcában Csik Ferenc kéményseprőnél. Az üzeneteket átadták. Ha kellett a küldeményeket is.

Az apa beleegyezésével Bognár Dezső életveszéllyel járó feladatot is vállalt. Csiszár azzal bízta meg, hogy egy nagyon fontos levelet kell sürgősen eljuttatnia rendeltetési helyére. A levelet nem ő vitte Magyarországra, hanem egy ismerős párttag csempészte be vonaton Sopronba. Bognár Dezsőnek kerékpáron kellett Kelénpatakra utaznia, ott egy Bogner nevű házaspárnál hagynia a kerékpárt és gyalog a Hubertusz-Dudlesz erdőn át Sopronba jutnia. A reggeli vonattal érkezett a „futár”. Tőle átvette a levelet és Győrbe vitte. A Bisinger sétány egyik meghatározott padján, fehér szegfűvel a gomblyukában kellett várnia az újabb futárt. A jelszó itt a következő volt: „Bocsánat nem tetszik tudni hány óra van? – Sajnos nincsen órám, de körülbelül két óra lehet”. Ezután a városházáig bizonyos távolságot tartva haladtak, ott újabb jelszó után („Hogy van Csiszár elvtárs? – Köszönöm nagyon jól!) átadhatta a levelet. Ugyanúgy utazott vissza Ausztriába, ahogy jött. Mire hazaért a levél is rendeltetési helyén volt. Csiszár köszönete („Édes fiam, most már Te is vérbeli forradalmár vagy!”) erősítette a fiatalembert.

A hatalom keze egyre erőteljesebben sújtott le az ellenállókra. Id. Bognár Dezső bravúros szöktetése után és az erőszak ellenére is folytatódott az illegális tevékenység. A rölapokat most már ifj. *Bognár Dezső*, *Schneider Jenő* és [299](#)*Schwendenwein József* fogalmazta, készítette és ragasztotta, terjesztette. Schneidert ezért ötévi börtönnel sújtották.

M.kir. rendőrség soproni kapitányága.
Szám: 951/1-1944.

Az Holndonner Lajos soproni lakos rendőrhatalmának felügyelete.

Rendelvény.

Holndonner Lajos /sz. Sopron, 1900 április 28, ev.vall.ása családi állapotú, atyja: Hlajos, anyja: Mulzer Zeussanna. Nyomdászsegéd, magyar állampolgár/soproni /Balfi u. 1/3 sz./ lakost a 8130-1939 M.B. rendelet 1.§-ának a) pontja, valamint ezen rendelet végrehajtása tárgyában kiadott 160039 B.M. rendelet 1. és 3.§-ai alapján rendőrhatalmának felügyeleté alá helyezett.

A rendőrhatalmának felügyelt kötelezeteit az alábbiakban állapítottam meg:

A rendőrhatalmának felügyelt alá helyezett egyén:

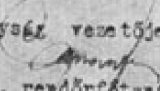
- a./ tartózkodási helyéről Sopron városát jelölőn ki, amely városát engedélyen kívül el nem hagyhatja,
- b./ köteles a m.kir. rendőrség soproni kapitányágának detektívcsapatjánál hetenként kétszer és pedig kedden, valamint pénteken a hivatalos órák alatt személyesen jelentkezni,
- c./ köteles megadott lakóhelytartását legalább 24 órával előbb hatóságomnál személyesen bejelenteni,
- d./ lakását 24 órától másnap 5 óráig el nem hagyhatja,
- e./ táviratot nem adhatja fel, távírást nem használhat, postai küldeményei rendőrhatalmának ellenőrzése alatt állnak,
- f./ nyilvánosság helyiségeket /színházat, szegőfényképszínházat, vendéglőt, italmérési és szórakozáshelyiségeket, egyesületi és párt-helyiségeket, gyűléseket stb./ nem látogathat,
- g./ a rendes körvenetkés haladó személyeken kívül másokkal nem érintkezhet.

Rendelvényemmel ellentétben az 1939. évi XXX. t.o. 56 §-a értelmében a rendőrhatalmának felügyelt alá helyezett egyénnek a rendőrhatalmának felügyelt alá helyezett élet és egyéb kötelezeteinek figyelmeztetésével állapítottam meg.

A végrehajtást a rendőrség a hivatkozott törvény, - és rendelkezéseknek alapul véve.

Ezzel Holndonner Lajos /sz. Soproni / Balfi u. 1/3. sz. / lakost értesítem.

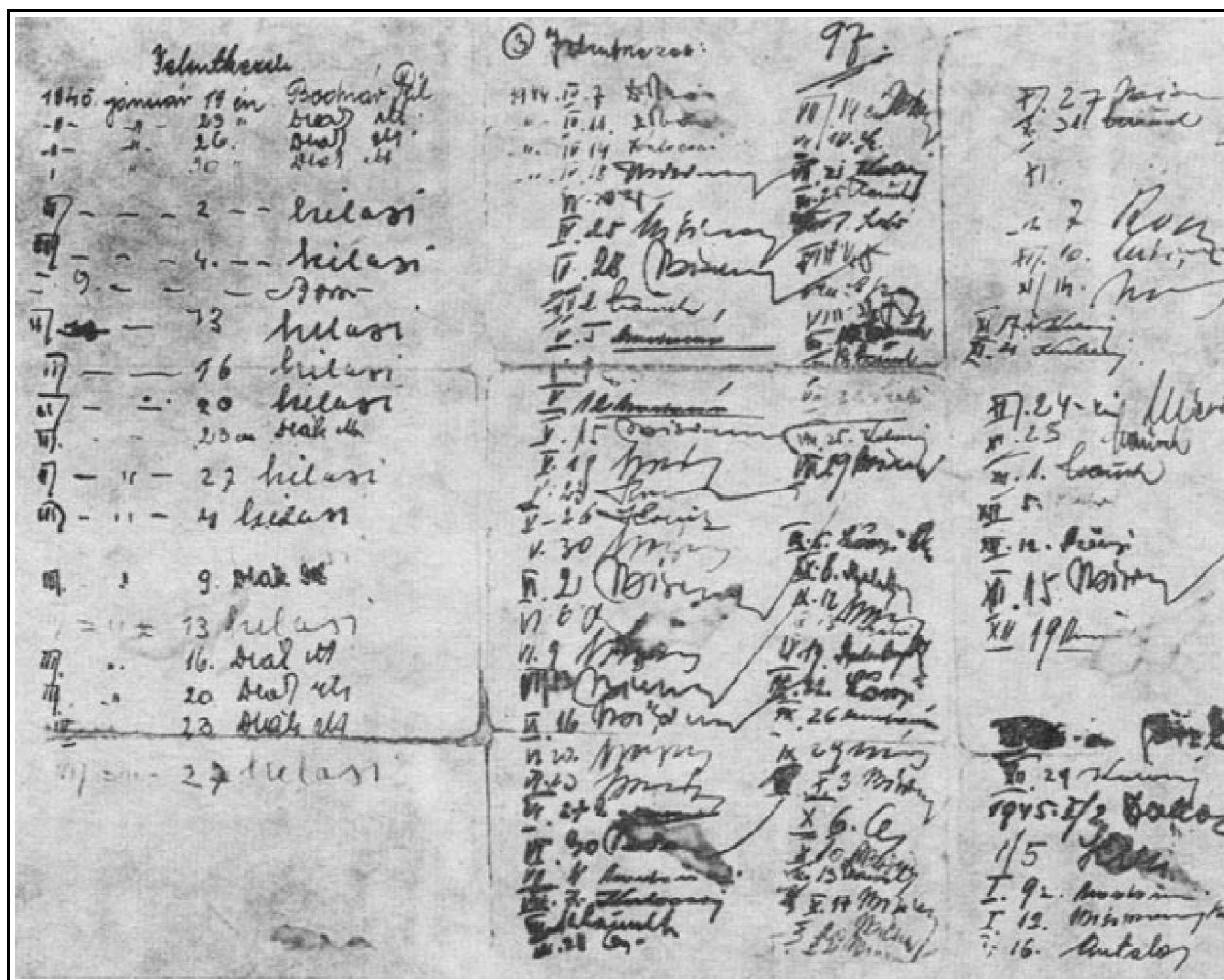
Sopron, 1944. évi április hó 6. napján.

A kapitányág vezetője:

m.kir. rendőrfőtanácsos

51. kép. Holndonner Lajos rendőri felügyelet alá helyezése (1944. ápr. 6.)

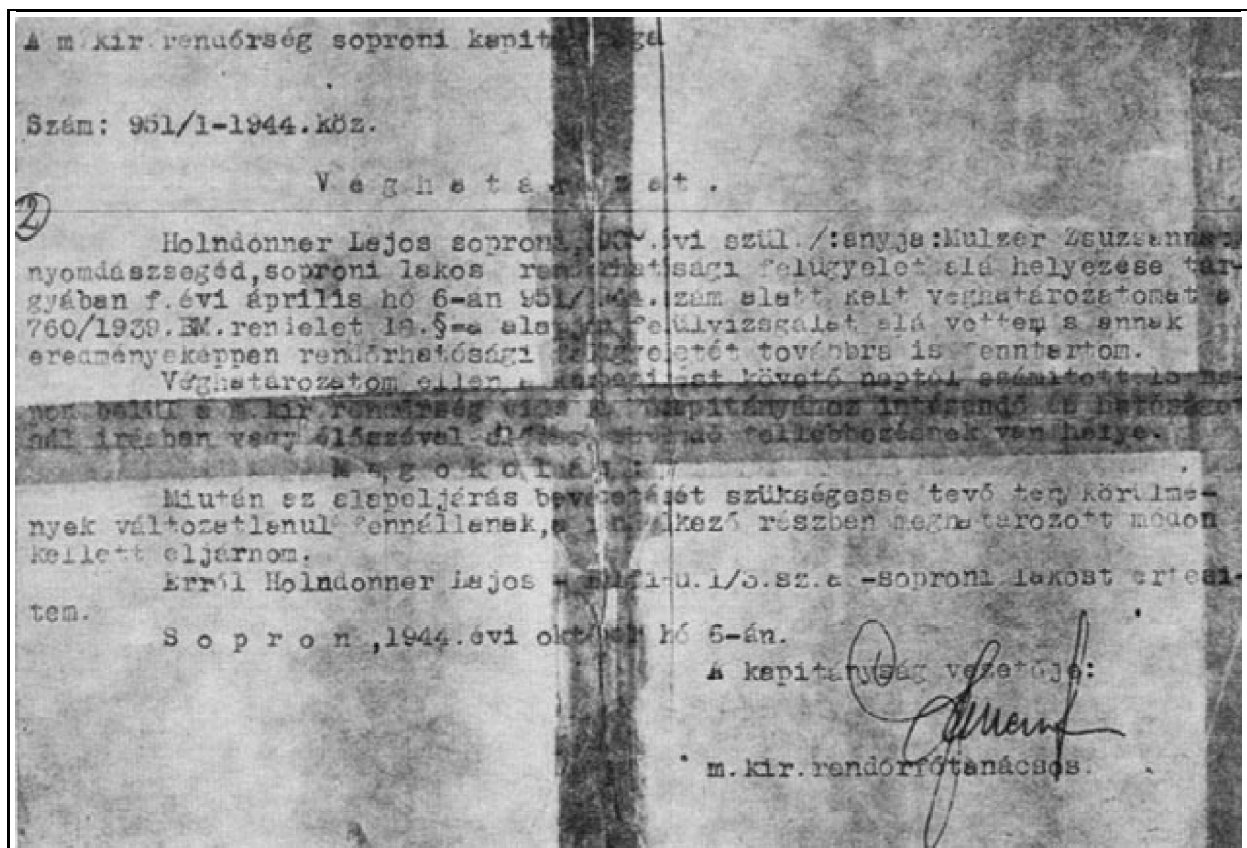
Az Anschluss után a Gestapo vette át a kommunisták „ügyét”. Koch nevű kismartoni Gestapo főnök elé került Bognár Dezső is. Koch azt bizonygatta, hogy az ő rendszerük fogja megteremteni az igazi szocializmust a „zsidó-szocializmussal” szemben. Nyilatkozatot tett a letartóztatott elé, amelyben az állt, hogy lojális lesz a rendszerhez, a marxizmustól elfordul és azt megveti. Miután ezt megtagadta, a németek az egész családot átdobták Csehszlovákiába. A határőrök [300](#) azonban nem engedték be őket, visszatértek és ismét Koch kezei közé kerültek. Még egyszer megpróbáltak illegálisan Csehszlovákiában meghúzódni, de ez sem sikerült. Pozsonyban Ludwig Leser (vö.: Hiller: Mozgalmak i. m. 119–121.) igyekezett segítségére lenni. Elvitte Rudolf Slánskyhoz, (1945 után a CSKP főtitkára lett), aki jól beszélt magyarul, németül kiválóan, de ő sem segíthetett már. Azok a csatornák is már bedugultak, amelyeken id. Bognár Dezsőt Svédországba juttatták. Azt tanácsolta, menjenek vissza Magyarországra, hogy ne kerüljenek német kézre.

Nem maradt más megoldás. A család Sopronban a Végfordulat 1. szám alatt Németh Károlyné lakásán kapott menedéket. Embertelen körülmények között éltek. Ifj. Bognár Dezsőt már a bejelentkezés alatt letartóztatták. Nyolc hétig ült a Városháza börtönében. Következtek a szokásos éjjeli kihallgatások kínzó reflektorfényben, ütlegetések, falhozállítások közepette. A kommunisták soproni kapcsolatairól, sejtjeiről faggatták és arról, hogy kerültek a röpiratok Sopronba. Miután semmit nem tudtak meg tőle, kiutasították Sopronból. Hamarosan a rendőri tilalom ellenére visszajött Budapestről, ahol egy ideig meghúzta magát a Svédországból küldött koronák valamelyes segítségével. Sopronban ismét a rendőrség volt az első hivatalos szerv, amellyel találkozott. Üvöltve közölték, hogy nem tűrik meg Sopronban. Kérte a rendőrséget állítsák bíróság elé, ha van bizonyítékuk ellene, de akárhányszor eltanácsolják, mindannyiszor vissza fog térni. A hatóság egyelőre tehetetlennek bizonyult, itthon maradhatott, de minden tiltakozása ellenére őt tették felelőssé Sopronban bármiféle kommunista megmozdulásért. Közben a szervezkedés édesapja révén is folyt, aki az emigrációból állandó kapcsolatokat tartott fenn a 301párttal és más baloldaliakkal is, így pl. levelezett Károlyi Mihállyal, jó kapcsolatot tartott fenn Böhm Vilmossal, stb.

52. kép. Igazolások a rendőri felügyelet alá helyezett Holndonner Lajos jelentkezéseiről (1944. ápr. 7–1945. márc. 27)

Tényleges katonai szolgálata is a zászlóalj politikai elhárító tiszt felügyelete alatt zajlott. Leszerelése után (1941!) ismét kapcsolatba lépett elvtársaival, felújította ismeretségét: *Ferenczy Jánossal*, a soproni szociáldemokraták vezetőjével is. Jó barátság lett belőle. A Gambrinus vendéglő fölött lévő szociáldemokrata klubhelyiségben ismerkedett meg *Slár Edével*, aki a CSKP tagja volt, *Luxander Károllyal* és másokkal, akikkel az SZDP-n belüli kommunista sejtek megalakításába kezdtek. Hamarosan mintegy húsz tagú megbízható kommunista sejt dolgozott a városban. 1943-ban *Bognár Lászlót* letartóztatták és Kistarcsára internálták. *Bognár Dezső* a testvérlátogatás során ismerkedett meg *Rajk Lászlóval*, aki közös akciót tanácsolt Sopronban a fasiszták ellen a Népfrent-politika jegyében. Így jött létre Sopronban a kommunisták kapcsolata többek között a kisgazdapárti *Vas Wanek Károllyal* (kenyérgyáros volt!) a pártönkízüli *Sodró László* antifasiszta beállítottságú ezredessel, a szociáldemokrata vezetőkkel és a szakszervezetek képviselőivel is. Történtek előkészületek – a németek bevonulása esetére is – fegyveres ellenállás szervezésére. A katonák azonban nem biztosították a fegyvert, így ebből semmi sem lett. (Vö.: Hiller: Mozgalmak i. m. 195.)

53. kép. Holndonner Lajost másodszer helyezik rendőri felügyelet alá (1944. okt. 6)

Az 1944. március 19-i német megszállás után történt letartóztatások célja az ellenállási mozgalom teljes elfojtása is volt. 1944. április 4-én a letartóztatott *Bognár Dezsőt* a ricsei internálótáborba szállították. Itt újabb kommunista kapcsolatokra tett szert. (Komócsin Mihály, Komócsin Zoltán is fogolytársa volt.)

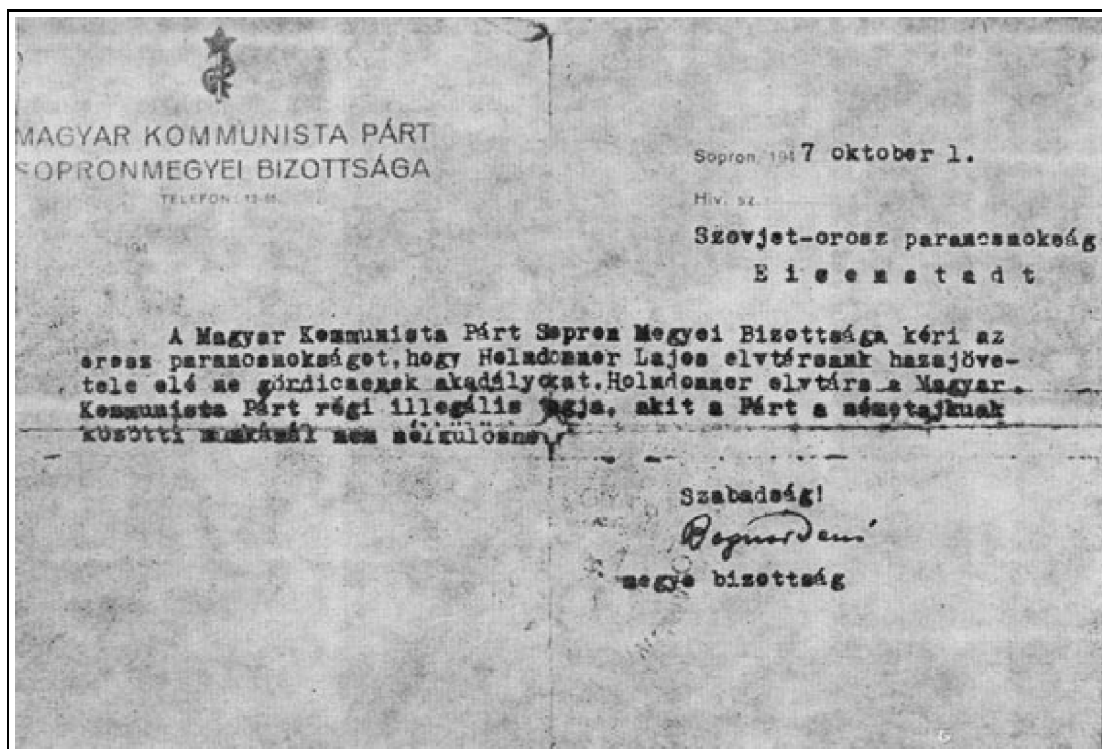
302 Szeptemberben rövid időre szabadlábra került, de bujdosnia kellett, most már a katonai behívó elől is. November 3-áról 4-ére virradó éjszaka nagy letartóztatások voltak a városban. Bognár Dezső is köztük

volt. Először a komáromi Csillagvárba vitték őket, onnan Dachaubá. Kevesen maradtak életben. (A mártírok neveit a Széchenyi téri emlékoszlop örökíti meg.) Bognár Dezső 1945. július 5-én tért haza.

A Holndonner-féle dokumentációs anyagból kiderül, hogy az ismertett burgenlandi kommunista szervezetből 1945. áprilisában mindössze heten érthették meg a felszabadulást.

Holndonner Lajos saját tevékenységéről azt írja, hogy 1935. december 10-én letartóztatták kommunista tevékenységért. Börtönbüntetése után örökre kitiltották Ausztriából. 1937. május 19-én az osztrák hatóságok átadták a magyar csendőri hatóságok soproni szerveinek. Itt 28 napot töltött rendőrségi fogságban, majd június 16-án szabadlábra helyezték. A következő nap ismét letartóztatták és átadták a katonai hatóságoknak, mint katonaszökevényt. Ezt azonban nem tudták bizonyítani, ezért 4 nap múlva szabadlábra helyezték. A következő években hol munka nélkül volt, hol különböző vállalkozóknál dolgozott. Mint tagja, és jegyzője a Magyarországi Könyvnyomdászok Segélyező Egyesülete soproni helyi csoportjának, munkanélküli segélyben részesült. 1938. decemberében belépett a Rábaközi Nyomdába, a nyomdász szakszervezet megbízásából. 1939-től a Soproni Hírlap, valamint Sopronvármegye című napilapok tördelését végezte 1944-ig, amikor is a Sopronvármegyét beszüntették. 1944. április 1-én – írja Holndonner Lajos – (Bognár Dezsővel együtt) a Gestapo letartóztatta. Bognár Dezsőt internálótáborokba hurcolták,⁶⁷⁽³⁾ Holndonner Lajost azonban Hógyész Pál volt főispán, a Soproni Hírlap főrésztvényesének közbenjárására szabadlábra helyezték. (Bognár Dezső visszaemlékezése szerint Közi Horváth Miklós járt közben érdekeiben.) Egy nap múlva valóban szabadlábra helyezték, de rendőri felügyelet alá került. (51–53. képek) Ez egészen a város felszabadulásáig tartott. Az erről szóló fennmaradt dokumentumokat közöljük fényképen! A visszaemlékezésből az is kiderül, hogy a németek a betiltott Sopronvármegye helyett német katonai napilapot nyomattak. Szó szerint ezeket írja: „A front közeledtével beszüntetett Sopronvármegye napilap helyett nyomdánkban előállításra került a „Deutsche Zeitung” német katonai napilap. A német szerkesztőség, akik az SS tagjai voltak, tudomásul bírtak politikai múltamról, náciellenes magatartásomról. Ezért figyelmeztetésben részesítettek, hogy ne okozzak nekik gondokat, problémákat és kellemetlenséget, mert megjárhatom. Több esetben voltam kitéve provokálásuknak. Nyugodt magatartásomnak, továbbá a szervezett szaktársak kollegialitásának köszönhettem ezek elhárítását. A német újság mellett a Soproni Hírlapnak továbbra is tördelője voltam.”

Holndonner Lajos – mint illegális kommunista – számos fiatal munkást ismertetett meg a kommunista eszmékkel és sokat indított a fasisztaellenes mozgalom útjára. 1938 őszén, amikor a Bognár családot – mint veszélyes kommunista ellenállót – a fasiszták kiutasították Ausztriából, egy fiatal munkásnő³⁰⁴(akit Holndonner Lajos is segített a kommunista mozgalomhoz) nyújtott nagy segítséget. Itt és így ismerkedett meg későbbi férjével, Bognár Dezsővel. (Ez a csoport – mint említettük – most már függetlenül a burgenlandiaktól Sopronban szervezkedett és folytatta ellenálló tevékenységét. Nevükhöz fűződött több felvilágosító akció; titkos szemináriumokat rendeztek az erdőben, hol a Kecse-patak völgyében, hol a Bécsi dombon.)⁶⁸⁽⁴⁾

30354. kép: A MKP Sopron megyei Bizottságának igazolása Holndonner Lajos párttagságáról (1947. okt. 1.)

	Gesicht:	<i>oval</i>	LANDESVERBAND BURGENLAND der österreichischen KZler, Häftlinge und politisch Verfolgten	
	Augen:	<i>grünblau</i>		Mitgliedsnummer <i>10.093</i>
	Haare:	<i>braun</i>		Name: <i>Holndonner</i>
	Besondere Kennzeichen:			Vorname: <i>Ludwig</i>
				Geboren am <i>28.4.1900</i> in <i>Sopron</i>
<i>Lajos Holndonner</i> Unterschrift des Mitgliedes			Wohnhaft: <i>Eisenstadt</i> <i>Rochusstrasse 7</i>	
<i>[Signature]</i> Präsident des Bundesverbandes			Beruf: <i>Kinoleiter</i>	
			Mitglied seit: <i>19. August 1948</i>	
			<i>[Signature]</i> Präsident des Landesverbandes	

55. kép. Az Osztrák Politikai Üldözöttek Szövetségének igazolványa Holndonner Lajos részére (1948. aug. 19.)

Holndonner Lajosról elmondhatjuk, mindig ott volt, ott dolgozott, ahol szükség volt rá. Akár Burgenlandban, akár Sopronban. (54–55. kép.) 58 évig volt tagja a Kommunista Pártnak. (56. kép)

56. kép. Holndonner Lajos (1900–1977)

Ha nem is nevezhető ellenállásnak, a németellenes „önkéntes hírszerzés” fogalomkörébe mindenképpen beleillik a következő helytörténeti adat, amely Lovas Gyula vasúttörténésztől származik.⁶⁹⁽⁵⁾ Az 1944. március 19-i német megszállás előkészítésével kapcsolatos megbeszélést Bécsben, március 14-én tartották Fortsch tábornok bécsi főhadiszállásán, ahol elhatározták, hogy a megszállást lebonyolító vasúti szerelvényeket, mint egyes szállítmányokat, úgy mint addig is, bejelentik a magyar hatóságoknak. Budapest előtt 40 km-re „önszabotázs” miatt megállnak, kirakodnak és Budapestre vonulnak. Az első hírt a készülő ³⁰⁵megszállásról Joszip Broz Tito testvéröccse, *Brassói (Broz) Márton* soproni jegyvizsgáló hozta és jelentette a soproni Déli Pályaudvaron. A Sopronon áthaladó német vonatot a Soproni Déli p. u. és Ágfalva között a magyar utasok is használhatták. Brassói jegyvizsgáló teendője ugyan csak Ágfalváig tartott, de mivel visszafelé nem volt vonata, mindig tovább utazott Wiener Neustadtig és csak reggel jött vissza saját költségén Ágfalváig, illetve a soproni Déli p. u.-ig. Az ott szerzett értesülés jelentőségét felfogva, azonnal jelentette.

Az utóbbi időben több olyan visszaemlékezés jelent meg a második világháború idejéből, amelyek Sopronnal vagy közvetlen környékével is bőven kapcsolatosak. Szerzőik a felszabadulás előtt többnyire olyan posztokat töltöttek be, ahol olyan tények birtokába juthattak, vagy olyan eseményeknek voltak tanúi, amelyeknek közlése nemcsak a történészek számára tanulságos, figyelemre méltó, hanem szélesebb olvasókörök érdeklődésére is számot tarthat. Katonák, politikusok, közéleti személyiségek az írók és a szereplők, és leginkább a nácikkal, a nyilasokkal való szembenállást vagy a kimondott ellenállást mutatják be.

A következőkben egy olyan katona „katonai bűnügyét” ismertetjük, amely „bűnügynek” elkövetője már nem írhatja meg visszaemlékezéseit, mert ebben megakadályozta halála. Fennmaradtak azonban az ügynek, a németekkel szemben tanúsított bátor magatartásának, ellenállásának eredeti bizonyítékai, az ügy iratai.⁷⁰⁽⁶⁾

A nyilas honvédség főparancsnokának vonatkozó rendelkezése alapján 1945. január 30-án Sopronkőhidán Dr. Kerényi hadbíró százados büntető indítványt tett götsi Nagy Elek alezredes, a m. kir. 103. tüzérszlop szerosztályába tartozó, 54 éves csornai, majd később soproni lakos ellen, aki 1944. november 15-től 17-ig előzetes letartóztatásban, azóta pedig vizsgálati fogságban volt. A vagyontalan hivatásos tiszt ellen hűtlenség büntette miatt emelték a vádat azért, mert... „Csornán 1944. évi október 28-án, – tehát háború idején – Szálasi Ferenc nemzetvezetőre és a Hungarista államra tett esküjére vonatkoztatva nyilvánosan oly értelmű kijelentést használt, hogy a lelkét megnyugtatta, mert beszélt papokkal, akik szerint a kényszer hatása alatt tett eskü Isten előtt nem érvényes, majd olyan kijelentéseket tett, hogy a háború kilátástalan, azt a németek már elvesztették, s lesz ő még partizán a németek ellen, ahol a fejadagja tíz német katona lesz, mely cselekedet által a magyar állam és szövetséges fegyveres erejének szándékosan hátrányt, az ellenségnek pedig szándékosan előnyt okozni megkísérelt, s a hadviselés érdekét nagy fokban veszélyeztette.”⁷¹⁽⁷⁾ A főtárgyalásra ³⁰⁶orvosszakértőt, katonai szakértőt rendeltek ki és nyolc tanú kihallgatását rendelték el, valamint a büntető iratok ismertetését. Erre a bűncselekményre az itt alkalmazott 1930: III. t. c. 59. §. szerint a halálbüntetés is kiszabható volt. A katonai vádhatóság nem volt fukar a kiszabható büntetéssel; a vádlottra halálbüntetést kért. Súlyosbító körülményként vették figyelembe azt, hogy a vádlott visszaeső volt. 1938 óta ugyanis minden állomáshelyén kifejezést adott erős német- és nyilasellenes nézeteinek, hangoztatta, hogy a németek tönkreteszik a magyarságot, a háború értelmetlen és igazságtalan. A német származású, vezető beosztású tisztek elnyomják a magyar tiszteket, jogtalan előnyöket szereznek, ezekkel visszaélnak, csak a hasonló származásúakat léptetik elő, a magyarokat elgáncsolják és mellőzik. 1942 decemberében levelet írt vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre országgyűlési képviselőnek, amelyben a fentieket részletesen kifejtette és bizonyította.⁷²⁽⁸⁾

1943. május 10-én idézést kapott a M. kir. Kolozsvári IX. Honvéd Hadtest Parancsnokságától, amelyben felszólítják, hogy 15-én mint vádlott jelenjék meg főtárgyalásán. A vád: 1942 december 22-én egy polgári személynek írt levelében a tiszt gondolkodással összeegyeztethetetlen bírálatot gyakorolt. A katonai törvényszék, mint ítéldbírószak akkor ezt nem tekintette bűnügynek és felmentette. Felmentették azonban parancsnoki beosztásából is. Ezenkívül *nemes dálnoki Veress Lajos* altábornagy törzstiszti parancsban – amelyet a rangban idősebbek előtt ki kellett hirdetni – 10 nap állomásfogsággal fenyegette meg.⁷³⁽⁹⁾

Dominich Vilmos vérbírósága a sopronkőhidai tárgyaláson természetesen korábbi „bűncselekményeit” is súlyosbító körülményként vette figyelembe. A fentiekén kívül azt, hogy... „Fanatikus magyar ember, gyűlölte a németeket, erősen bírálta a hazai svábok szervezkedését és propagandáját. ...Nem volt nap, hogy német gyűlöletéről ne nyilatkozzék és a fasiszta módszereket el ne ítélje. Az 1939. évi lengyel–német háború kitörése alkalmával nyíltan kijelentette, hogy ezt a háborút a németek elvesztették, a nácik futni fognak majd ... s sajnos bennünket is be fognak rántani a háborúba. Az 1939. évi őszén megjelent lengyel menekülteket erősen támogatta, több tisztet lakásán több ízben vendégül látott, s őket segítette a magyar határon át Jugoszláviába való menekülésnél.”⁷⁴⁽¹⁰⁾ A zsidók üldözését állandóan elítélte, a Nagykanizsára érkező lengyel menekülteket erősen támogatta.⁷⁵⁽¹¹⁾ ...1944 június hónapban családomat, kik kivételezett zsidó személyek voltak, több ízben meglátogatta és mindenben, azokban az igazán nehéz időkben, mikor egy tüzérezredesnek egy zsidócsalád meglátogatása állásvesztést és elzárást jelentett, mindenben segítségére volt. Én a 106/304 sz. munkásszázadnál mint kivételezett zsidó szolgálatvezető őrmester voltam és alezredes úr fehérneművel, ruhával és bakancssal, minden egyes esetben, mikor ilyen kéréssel hozzá fordultam, századunk részére, segítségünkre ³⁰⁷volt. Azonkívül *lőszerral és puskával látott el, arra az esetre, ha szükségünk lenne rá, ne álljunk teljesen kiszolgáltatva a nyilas és német hordáknak.*”⁷⁶⁽¹²⁾

NYILATKOZAT!

Alulírott Bárósi Jenő soproni országos fegyintézeti evangélikus lelkész kijelentem, hogy götsi NAGY ELEK tüzér alezredest személyesen ismerem. Vele 1945 januárjában ismerkedtem meg, amikor Ő a nyilasok által ott volt letartóztatásban, hűtlenség vádjával vádoltan. Nevezettel sok alkalomkor találkoztam, vele sokszor beszéltem, beszélgetéseinkből Őt minden szempontból demokratikus gondolkodású, német ellenes, antifasiszta beállítottságú embernek ismertem meg. Ezen magatartását a nyilas hadbírósdéknak nyíltan szemébe is mondta. Tudomásom van arról is, hogy a nyilas ügyész halálbüntetés kiszabását kérte rá.

Hallomásból tudomásom van arról is, hogy a Gestapó letartóztatta és Németországba hurcolta magával.

götsi Nagy Elek alezredest, mint embert is minden oldalról derék, becsületes jó magyar embernek ismertem meg.

Sopron 1947 március hó 17.

Előttünk:

letart.i. főtörzsőrmester

fegyintézeti evangélikus lelkész-18-
hadnagy.

letart.i. őrmester.

57. kép

Mivel támogatta a politikai internáltakat, élelmet csempésztetett be a foglyoknak, segítette a munkaszolgálatosokat, a frontra vezényelték. Zsidók menekülését elősegítette és szervezte. „... Mint a m. kir. III. honvéd hadtest egyesített tartalékos tüzértiszt-képző tanfolyam parancsnoka ... a tanfolyam tartama alatt ... óva intett a hazai Volksbund működésének és ezek tevékenységének megakadályozására. Előadásai közben folyton idézett Petőfi Sándor költőnk verseire, hogy „ne higgy magyar a németnek, bármivel is hitegetnek, stb. stb.” Készségesen segített egy 1919-es tevékenységért büntetett munkásmozgalmi veteránnak.⁷⁷⁽¹³⁾ Götsi Nagy Elek antifasiszta beállítottságáról később külön nyilatkozatot tett *Bárósi Jenő* soproni országos fegyintézeti evangélikus lelkész, (57. [308](#)kép), aki egyetlen tanúja volt Bajcsy-Zsilinszky Endre utolsó óráinak és aki erről szóló vallomását jegyzőkönyvbe diktálta 1945. április

26-án a soproni főispáni hivatalban (vö. SSz. 1978, 215. 43. kép).

Domokos József: Két per egy kötetben c. könyvében (Bp., 1978) azt írja, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endre Sopronkőhidán abban reménykedett, ha időt nyer, a front közeledtével esetleg életet nyer (412–438). Ez a remény („Dum spiro spero”) nem nélkülözte a realitást. Ezt mutatja götsi Nagy Elek esete is, aki a család elmondása szerint Sopronkőhidán találkozott Bajcsy-Zsilinszky Endrével, de szinte a halál torkából menekült. Abban volt szerencsésebb, hogy mire tárgyalására sor került, addigra a tanúk elmenekültek, a szovjet ágyúk egyre közelebb dörögtek, Dominichék félelme pedig ezzel egyenes arányban nőtt. Ezt mutatja Dominich bíróságának 1945. február 24-én keltezett, *Kálmán altábornagy* illetékes parancsnok által aláírt rendelkezése, amely szerint: „A tanúk pedig jelenleg Németországban olyan helyen tartózkodnak, hogy a főtárgyaláson való megjelenésükkel számolni nem lehet és ennél fogva ez ügyben belátható időn belül főtárgyalás nem tartható”. Még egy körülményt figyelembe vett a bíróság. Azt, hogy *Dr. Varvasovszky János* soproni kórházigazgató főorvos és a Sopronkőhidai Országos Fegyintézetnek akkori orvosa olyan orvosi szakvéleményt adott, hogy a vizsgálati fogság további fenntartása Nagy Elek egészségi állapotának teljes leromlásával járna. A vádlott szökésétől nem kell tartani, mert ezt egészségi állapota kizárja, rendkívüli súlyosságára való tekintettel. (Itt kell megemlékeznünk Varvasovszky Jánosról is, aki életében sohasem tüntette fel magát ellenállónak, halála után sem szóltak ilyen jellegű tevékenységéről. Kétségtelen azonban, hogy sok üldözöttnek, fogolynak, rabnak mentette meg az életét. Nemcsak a gondos ellátásnak köszönhetően; hanem azzal is, hogy megmentette őket az üldözők, a rabtartók karmaiból. Az ellenállásnak legnemesebb formája volt ez és nem is veszélytelen!)⁷⁸⁽¹⁴⁾

1945. február 26-án Dr. Dominich Vilmos hb. őrnagy, bíróságvezető aláírásával ellátott rendelkezéssel Sopronkőhidán kinyílik előtte a börtönajtó. Dominich szabadlábra helyezi, ez azonban csak a haláltól való megmenekülést jelenti, nem a szabadságot. Az akkor 55 éves alezredest a m. kir. soproni honvéd állomásparancsnokságra viszik. Innen az 526. számú soproni hadikórházba utasítják. Nagyobbfokú ideggyengeséggel, szív- és érrendszer-elégtelenségi maradandó tünetekkel házi őrizetbe kerül. Csak a bíróságnak bejelentett helyen tartózkodhat és felszólításra jelentkeznie kell. Már-már úgy fest, hogy megmenekül, amikor a Gestapo letartóztatja és elhurcolja. Csodával határos módon menekül meg ismét a haláltól. Elhurcolása közben az úton bombatámadásba kerülnek, kísérői elpusztulnak, ő ismét életben marad. Szökni próbál, ez azonban sikertelen. Elfogják és Németországba deportálják. 1945. július 13-án tér véglegesen haza Sopronba.⁷⁹⁽¹⁵⁾

Kádár Gyula írja 1978-ban megjelent könyvében, (A Ludovikától Sopronkőhidáig. Bp., 1978), hogy Sopronkőhidán a nyilasok és a német megszállók nagyon vegyes társaságot tartottak fogva. Többek között négy volt miniszterelnököt, arisztokratákat, politikusokat, tábornokokat, egyetemi tanárokat, rendőrtiszteket, **309**bírákat, újságírókat, képviselőket és főpapokat. Ezek közül volt egy, götsi Nagy Elek, akiről soha senki és sehol nem emlékezett meg. A többiekéről valahol valamikor már igen. Götsi Nagy Elek sem érdemtelenebb rá! Végül még annyit ehhez az ügyhöz, hogy Sopronkőhidán együtt raboskodott Bajcsy-Zsilinszky Endrével és nemes dálnoki Veress Lajossal, két volt tisztársával. Az egyiktől segítséget kért és remélt a németek ellen, a másik ezért fogságra ítélte. Hazatérése után csak a horthysta tisztet látták benne. Egy történelmi korszak kezdetén, illetve végén nem lehetett ez másként. Kár, hogy nem maga írhatta meg – mert most már bizonyára ő is megírhatta volna – visszaemlékezéseit történelmi lecke epizódjaként, vagy fejezeteként?!

58. kép. „Így mennek a katonáink a háborúba” (Németh Alajos felvétele)

Németh Alajos az 58. képnek a következő feliratot adta: „Így mentek katonáink a pályaudvarra s onnan valahová Oroszországba. Ez csak kezdetben volt így. Később már nem vonultak végig a városon. Hozzá tartozók akkor már csak az állomáson búcsúzhattak tőlük”. Hasonlóan indult 1942-ben egy régi soproni kereskedő család fia is a frontra. *Reuter Jenőnek* hívták. Urivnál úgy döntött, átmegy a szovjetekhez. Először az 58-as tambovi fogolytáborba került. Itt ismerkedett a politikával. Itt érte először a kérdés is: elszánja-e magát különleges feladatokra az új Magyarországért? Nem volt nehéz elhatároznia magát. A krasznogorszki táborban bekapcsolódott az antifasiszta munkába, és tagja lett a Függetlenségi Front 15 fős Bizottságának.⁸⁰⁽¹⁶⁾ Ezután következett a felderítőpartizánképzés.³¹⁰ Amikor minden szükségeset elsajátított, ismét hazafelé vezetett az út, de most már a Vörös Hadsereg hadnagyi egyenruhájában. Ez bevetése előtt azonban ismét lekerült róla, hiszen felderítő szolgálatra vállalkozott. A hazafelé vezető állomások, Moszkva (59. kép), Kijev, Ogyessza, Konstanca, Krajova után végre ismét magyar földön, pontosabban magyar föld fölött volt. 1944. október 6-án Eszterháza–Sarród környékén ért földet ejtőernyővel egy szántóföldön. Izgalmas út vezetett még soproni lakásáig, a Lövér-körút 28. számú házig. Innen tájékoztatta rádió adó-vevőn főnökeit. Mindezt úgy, hogy a közeli szomszédban működött egy nagyteljesítményű magyar katonai adó, ugyanakkor a német kémelhárítás is erős bázissal rendelkezett a városban. Erre később térünk vissza. Bár a házat többször átkutatták, a városban is keresték a titkos adót, a rejték hely biztonságosnak bizonyult. A felszabadulás után jelentkezett a szovjet városparancsnokságon, ahol beosztották egy megfelelő egységhez. A háború után felderítő tevékenységéről nem beszélhetett, csendesen ismét kiskereskedő lett. 1967-ben kapott szovjet igazolást arról, hogy 1943 áprilisától a háború befejezéséig a német fasiszták ellen a Szovjet Hadsereg oldalán antifasiszta harcokban aktív feladatokat teljesített és a Szovjet Katonai Parancsnokság harci feladatait végrehajtotta. A sajtó 1972 októberében közölte, hogy a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Reuter Jenőnek a magyarországi felszabadító

harcokban való részvétele elismeréséül Magyar Partizán Emlékérmét adományozott.[81\(17\)](#)

Nem bizonyítható mindezeideig, hogy több hírszerző is működött városunkban. Sopronban akkoriban mindenesetre sokat beszéltek „angol–amerikai” kémekről és ezek leleplezéséről is. Ezeket a híreket erősen táplálták a bombázók hihetetlenül pontos célzása, az objektumok precíz ismerete. Molnár József is az ő tevékenységüknek tudja be a Lövér Szálló bombázását, ahová a nyilasok fészkeltek be magukat.[82\(18\)](#)

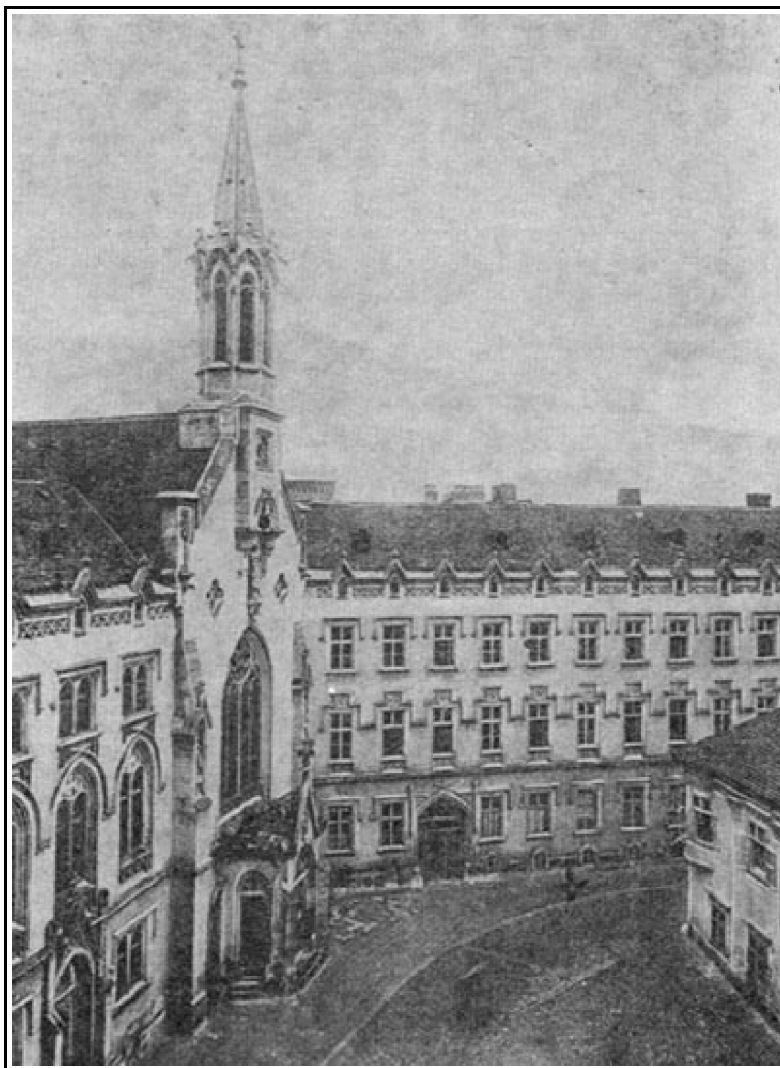
Tényként fogadható el az, amit Németh Alajos ír naplójában, bár ő nem a hírszerzőkről ír, hanem a német kémelhárításról. A kettő természetesen összefügg egymással, feltételezi egymást. Így emlékezik erről: „A soproni orsolyarend egyik iskolaépületében a kapubejárattól jobbra (60. kép: kereszttel jelölve) a földszinti iskolatermeket lefoglalta a német hadsereg egyik kémelhárító alakulata. Hónapokon át az épület többi részétől teljesen elkülönítve innen indultak ki korán reggel a titkosszolgálat emberei és késő esténként ide tértek vissza. Az ellenfél bizonyára tudott róla, s annak köszönhető a szovjet bombázók 1945. március 28-i támadása (az alakulat parancsnokának kijelentése szerint), melynek az iskolaépület nagy része és a szép neogót templom áldozatul esett. ...Az orsolyiták épületében tartózkodó alakulat parancsnoka még a bombázás [311](#)éjjelén magához kérte a főnöknőt, illetőleg annak helyettesét, aki egyébként is az „összekötő” szerepét töltötte be a parancsnok és a főnöknője közt, és komoly szavakkal a következőket mondta: „Elnézést kérünk. Tudjuk, hogy miattunk történt a katasztrófa”. Arra a szörnyű kárra célzott, amely a rendet érte a légitámadás következtében. Lehet, hogy az egész hitleri Németországot gondolta, mikor mentegetőzött, hisz egész háborunkat neki köszönhattük, de az sincs kizárva, hogy csupán az orsolyáknál tartózkodó alakulatra vonatkozott a „miattunk” szó, mivel a hírek szerint igen fontos és titokzatos szerepet töltött be az alakulat, ami a szovjet kémiszolgálat előtt nem lehetett ismeretlen”.

59. kép. Reuter Jenő Moszkvában készült fényképe (1944)

A kommunisták a Békepárt keretein belül Sopronban és környékén is harcot hirdettek a háború ellen és a parasztság kifosztása ellen. Röpirataik eljutottak a gyárakba és a földekre is. A hirhedt Jurcsek-terv leleplezése állt a középpontban. A falvakban a csendőrséggel fenyegették a röpcédulák terjesztőit, olvasóit. Ez azonban csak az érdeklődést fokozta. Fertőszentmiklóson és Kapuvárott kézről kézre jártak a Békepárt kiadványai. A röpcédulák terjesztése és a különböző kiadványok kézről kézre adása átterjedt az egész kapuvári és csornai járásra. Részben Sopron, részben Kapuvár volt a terjesztés gócpontja, sőt Kapuvárott a röpcédulákat maguk a parasztsok sokszorosították is. Az 1944 februárjában megtartott vésztői földmunkás kongresszuson – ahol a küldöttek forradalmi elszántságról tettek tanúbizonyságot – ott voltak a sopronkörnyéki falvakból is.

312 1945. március 7-én hirdetmény jelent meg Sopronban, miszerint ismeretlen tettesek már több ízben megrongálták a távbeszélő vonalat.[83\(19\)](#)

60. kép. A német kémelhárító alakulat helye (+) az orsolyiták zárdájának földszintjén

A menekülő németek március utolsó napjaiban még nagyon sok szenvedést zúdítottak a lakosságra, nagy károkat is okoztak. Pusztta jelenlétük harci cselekményeket (légitámadásokat, harcokat) kényszerített ki, ezenfelül a németek robbantásokra, pusztításokra adtak, illetve kaptak parancsot. 1945. március 30-án egy német SS-alakulat előkészületeket tett a Soproni Vízmű gépházának, valamint a Nagyszoda mellett lévő Ikva-híd felrobbantására. Ezt a gyorsan előrenyomuló szovjet alakulatok hiúsították meg. Írásos bizonyíték ez utóbbiról mindezeidig nem került elő, van azonban egy friss adatunk. 1977-ben szovjet íródelegáció tartózkodott Magyarországon, amelynek vezetője *Gennagyij Lejbutyin* azt kérte, hogy látogatást tegyen Sopronban is, ahol 1945-ben mint orvos-tiszt résztvett a város felszabadításában. E sorok írójának kalauzolásával végigjárta azokat a helyeket, amelyek akkor a harcok színhelyei voltak, illetve azt az útvonalat is, amelyen Ausztriába küzdötték át magukat. Így mentünk át ezen a végül is fel nem robbantott hidon, ahol az egykori szovjet tiszt harcolt és visszaemlékezett a több mint három évtizeddel ezelőtt történetekre. A Vízmű gépházának robbantási parancsáról írásos adataink vannak. Folyóiratunkban (SSz. 1974, 383) *Schaffer Antal* ny. alezredes leírta, hogy a robbantást az akkor szolgálatban lévő *Drescher József* főgépész és társai akadályozták meg. Drescher először azt gondolta, hogy a különítmény parancsnokát le tudja beszélni erről az örültségről. Jól beszélt németül, de minden rábeszélőképesége eredménytelen maradt. Végül az a mentőgondolata támadt, hogy a „csodafegyvert” hívja segítségül. Megértette a parancsnokkal, ha bevetik a csodafegyvert és visszatérnek – „ami hamarosan várható”, – akkor a németek is víz nélkül maradnak. Mivel a felettes parancsnokság már elmenekült és így a parancs teljesítését nem tudta ellenőrizni, elmaradt a robbantás. „Drescher József e tetteivel kiérdemelte a város háláját és jogosan mondhatta el a sorok írójának, hogy ő mentette meg a városi vízművet” – írja Schaffer Antal.[84\(20\)](#)

„A földalatti ellenállási mozgalom minden terror ellenére egyre gyakrabban és erőteljesebben hallatta szavát Sopronban is. Géppel írott, sokszorosított röpcédulákat adtak egymásnak a jóismerősök. Egyik példány így hangzott:

Beregfy-Berner úr 300.000 magyart ígért a németeknek.

A fiatalság elhurcolása már megkezdődött!!!

Ha tétlenül állunk, nemcsak mi, de egész Budapest, az egész ország elpusztul!

A németek és nyilas csatlósaiak gaztetteit, rablásait akadályozzuk meg!

A magyar ifjúság szabadságharca megkezdődött!

Csatlakozzál te is! Ha összefogunk, tehetetlenek velünk szemben!

A magyar ifjúság Szabadságfrontja.

*Most peremberkék dáridója tart,
De építésre készen a kövünk,
Nagyot végezni mégis mi jövünk,
Nagyot és szépet, emberit, és magyart ! (Ady)*

A röpcédula másik oldalán:

Mit kell tenni minden magyar ifjúnak?!

1. Szálasiek minden rendelkezését szabotálni!
3. Fegyvert szerezni (nyilas csatlósoktól, német katonáktól)!
3. Összetartásokat, (ellenállásfészeket) szervezni!
4. Letépni, olvashatatlaná tenni, kifigurázni a nyilas árulók plakátjait.
5. Csatlakozni: munkásoknak: a *Kommunista Ifjómunkás Szövetséghez*,

parasztoknak: a *Parasztifjúság Szabadságfrontjához*,

diákoknak: a *Magyar Diákok Szabadságfrontjához*,

amely a katolikus és protestáns egyházak demokrata ifjúságával együtt alkotja a

MAGYAR IFJÚSÁG SZABADSÁGFRONTJÁT.

314A földalatti ellenállási mozgalom újabb röpiratának szövege a kormányrendeletek szabotálására hívta fel a soproni ifjúságot is:

Ifjómunkások! Parasztifjak! Diákok!

Hazánknak és népünknek ezekben a sorsdöntő óráiban a magyar ifjúság minden rétege felismerte, hogy nem maradhat tétlenül akkor, amikor egy maroknyi áruló a náci imperializmus karjaiba és ezzel a végső megsemmisülésbe dobja oda az országot és a magyar népet.

Osztály-, felekezet-, és pártkülönbség nélkül, néhány áruló kivételével, egységes már a magyar ifjúság abban, hogy a nemzethalál fenyegető veszélyéből, az egész magyar nép, de elsősorban az ifjúság kiméretlen szabadságharca mentheti csak meg Magyarországot. A ránk leselkedő pusztulás az utóbbi évtizedekben még nem tapasztalt egységbe tömörítette az ifjúságot, amely soha nem volt közelebb ahhoz, hogy hagyományának ragyogó példái után indulva újra a magyar szabadságharc élére álljon.

A szabadságharcnak a magyar ifjúságon belül való szervezésére létrejött az ifjúság legszélesebb tömegeit felölelő szövetség, a *MAGYAR IFJÚSÁG SZABADSÁGFRONTJA*.

Harcba szólítunk minden ifjómunkást, diákot, parasztfiút, leventét és nemzetőrt, a köz- és magánhivatalok fiatal alkalmazottait, a fiatal diplomásokat: csatlakozzék az ifjúság szabadságharcához! Mindenki a maga helyén szervezze az ellenállást fővárosunk és a Dunántúl megmentésére, akadályozza meg a németeket és magyar bérenceiket az ország kifosztásában, a magyar értékek megsemmisítésében, a lakosság elhurcolásában.

Szabadságharcunk sikeréért a magyar ifjúságot egyetemlegesen és személyenkint történelmi felelősség terheli. Ezek a sorsdöntő órák csak kétféle magatartást ismernek: *Vagy magyar vagy, vagy pedig hazaáruló*. Harmadik út nincs. A megbúvók, az állást nem foglalók az ellenség malmára hajtják a vizet, és így is tartjuk számon őket. A Magyarország romjain felépülő szabad, demokratikus magyar társadalomban sem helye, sem szerepe nem lehet annak, aki nem harcol velünk.

Levente! Nemzetőr! Ifjú honvéd! Fiatal tiszt! Csatlakozzál a magyar ifjúság szabadságharcához! Szervezz szabadságharcos csoportokat csapattestekben, hogy részt végy Budapest felszabadításában és

megakadályozd a magyar nép elhurcolását. Ne segítsd, *gátold meg a németeket* és Szálasiékat a lakosság deportálásában. Adj fegyvert a többi fiatal magyarnak, katonai szakértelmedet és fegyveredet állítsd a magyar nép szolgálatába. Ne lőjj a Vörös Hadsereg katonáira! Menj át hozzájuk, kövesd Miklós Béla és annyi hős magyar katona példáját. Fegyvered van! Harcolj velünk!

Ifjúmunkás! Szabotáld a haditermelést! Pusztítsd a német fegyvereket!, közlekedési eszközöket! Ne engedd az üzemi berendezéseket leszerelni és elrabolni! Szervezd, készítsd az általános sztrájkot!

Parasztifjú! Ne vonulj be katonának! Szervezz partizáncsoportot. Rongáld a német utánpótlási vonalakat. Rejtsd el az élelmiszerkészleteket és inkább vágd le állataidat, semhogy a német rablók elhurcolják!

Diák! Fiatal magyar értelmiségi! Küzdj a hazug náci propaganda ellen! Szerezz fegyvert! Véd meg Budapestet és a kulturintézményeket! Sorakozzál fel Európa szabadságszerető diáksága, a szerbek, lengyelek, szlovákok, franciák, dánok és a többiek mellé!

315 Magyar Ifjak!

Ne hagyjátok el Budapestet! Ne engedelmességetek a hazaáruló bevonulási parancsnak. Alakítsátok meg minden üzemben, minden katonai, levante, nemzetőr-alakulatban, hivatalban, lakóházban, községben a fegyveres ellenállás sejtjét, a Magyar Ifjúság Szabadságfrontja dicsőséges partizánseregének egységeit: a harci gárdákat. Vegyétek el a németek és nyilasok fegyvereit! A fegyveres ellenállás órája közel!

Az önkéntes kiürítés teljes csődje azt mutatja, hogy Budapest népe mellettünk van, és passzív ellenállása népszavazás volt Szálasiék áruló klikkje ellen. A németbérenc kormány most az erőszakos kiürítést tervezi. A mi feladatunk, hogy az ellenállást aktívvá, harcossá tegyük, és Budapest népe élén megakadályozzuk ezt az örült, nemzetgyilkos tervet.

Harcunk kíméletlensége és keménysége lesz a feltétele annak a másik erőfeszítésnek, melyet Magyarország demokratikus átalakításáért, népünk és saját magunk európai jövőjéért fejtünk majd ki, ha a harcnak ezt a szakaszát már sikeresen megvívtuk.

A győzelmes felszabadító Vörös Hadsereg Budapest kapui alatt áll! A döntés minden pillanatban bekövetkezhetik. Minden óra, melyet elmulasztunk az ellenállás szervezésére fordítani, népünk kínjainak gyarapodását, magyar értékek megsemmisülését jelenti!

Magyar Ifjúság! Fel a harcra!

Budapest, 1944. november 22.

MAGYAR IFJÚSÁG SZABADSÁGFRONTJA
(Magyar Diákok Szabadságfrontja
Kommunista Ifjúmunkás Szövetség
Nemzeti Parasztpárt Ifjúsága
Katolikus és Protestáns Egyházak ifjúsági csoportja)''

A szövegből mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy a kommunisták szerkesztették, Sopronban is ők sokszorosították és terjesztették elsősorban, valamint az is, hogy a német- és nyilasellenes földalatti mozgalom főként az ő szervezésük és vezetésük alatt állt.”

A városban és környékén a röpcédulák tömege keringett, olyannyira, hogy a hatóságok gyakorlatilag

tehetetlenek voltak a terjesztés megakadályozásában. Ezzel kapcsolatban rendkívüli érdekesség: a Győr-Sopron Ebenfurti Vasút Hivatalos Lapja rendszeresen közölte a röplapoknak címét és tartalmát is. Lovas Gyula vasúttörténész szerint aligha lehetséges, hogy ezeknek összeállítása és szövegkiragadása nem szándékosan történt.[85\(21\)](#) (Vö. a 61–63. képeket.)

1944. szeptember végén, október elején a Vörös Hadsereg elérte a Tiszát. Október 7-én a Moszkvából sugárzott, Kossuth Rádió műsorában *Rákosi Mátyás* többek között városunk eljövendő példáján is figyelmezteti a magyar miniszterelnököt a háború értelmetlenségére. Hitler számára mindaz amiért most a magyar katonákat mézárszékre viszik, csak késleltető harc. A magyar városok szétrombolása csak azt jelenti, hogy a Vörös Hadsereg egy nappal később ér az [316](#)osztrák határra, esetleg egy hétre elodázza Bécs, vagy Drezda elestét. A magyar honvéd a német nácik földjét védi: „...Sopron most ugyanazt a szerepet játsza Hitlerék számára, mint egy-két hónap előtt Tarnopol, Lemberg, vagy Sztaniszlau, ahol szintén bőven omlott a magyar vér csak azért, hogy a nácik egy kis időt nyerjenek”. Majd így folytatta: „A semleges sajtó már adatokat közöl arról, hogy a magyar kormány milyen intézkedéseket foganatosít Budapest evakuálására, hogy az egyes minisztériumok Szombathelyre, Sopronba, sőt Bécsbe költöznek és hasonlókat”. A Lakatos-kormány tehát maga is tudatában van, hogy a harc kilátástalan. A Magyar Kommunista Párt debreceni nagygyűlésén, 1945. február 11-én, Rákosi ismét figyelmeztetést küld a nyilasoknak Sopron példáján. Sopron is hamarosan felszabadul: „...Sopron lakossága is azt követeli, hogy minél kíméletlenebbül folytassuk a harcot a fasizmus ellen, nehogy még egyszer végig kelljen szenvednie mindazt a poklot, amit Budapest és a Dunántúl [317](#)népe átélt.” Ez lényegében a soproniak buzdítása is volt a nácikkal szemben való erőteljesebb ellenállásra.[86\(22\)](#)

A Győr-Sopron-Ebenfurti Vasut és a Szeged-Csanádi Vasut
Hivatalos Lapja

Megjelenik minden szombaton kézirat gyanaat.

35. szám.

BUDAPEST
SOPRON

1942. évi december hó 5-én

Lefoglalandó sajtótermékek.

234 942. A. Gysev. 1 A. Szesv. A budapesti királyi büntetőörvényszék vizsgálóbírája az ismeretlen helyen előállított

1. «Békét a Szovjetfel».
2. «Elég volt a Hitler Kosztból».
3. «Ki a Katonai Parancsnoksággal a várból» szövegű röpiratok bárhol található összes példányainak,

az ismeretlen helyen előállított «Tisztelt im» megszólítású, «Sorsdöntő idöket élünk» kezdetű, «Kommunisták Magyarországi Párt» aláírású röpirat bárhol található összes példányainak, valamint a kéziratnak szükség esetére a Bp. 169., 173., 177. és 567. §-ai alapján elrendelt házkutatással kapcsolatos lefoglalását,

az Oroszországban előállított, 1942. nyarán a szovjet harcélereen szovjet repülőgépekből ledobott, szovjet propagandát szolgáló «Ha Hitlernek és Horthynak kell a háború, menjenek ök a frontra» feliratú sajtótermék (röpirat) bárhol található példányainak,

az ismeretlen helyen előállított «A háború nyomort és pusztulást hoz, le a háborúval arcolj a békéért!» szövegű nyomtatvány (röpirat) bárhol található példányainak lefoglalását rendelte el.

Feltalálásuk esetén a 9. ill. 21. sz. utasítás 1. rész 52. cikke értelmében kell eljárni.

m.

BUDAPEST
SOPRON

1943. évi október 2-án.

Lefoglalandó sajtótermékek.

80 943. A. Gysev. 1 A. Szesv. A budapesti királyi büntetőörvényszék vizsgálóbírája

1. az ismeretlen helyen előállított 1943. évi szeptemberi keltezésű «Békét, szabadságot Magyar Földművesek, Gazdák!» című «A hitlenek kirabolják egész Európát» kezdetű «Testvéri üdvözléssel: Béke Párt» végződésű röpirat bárhol található összes példányainak valamint a kéziratnak lefoglalását,
2. az ismeretlen helyen előállított 1943. évi szeptember keltezésű «Békét, Szabadságot! Jött az óra!» című «Az olasz nemzet letette legyvert.» kezdetű és «Testvéri üdvözléssel: Béke Párt» végződésű sajtótermék (röpirat) bárhol található példányainak, valamint a kéziratnak lefoglalását rendelte el.

Feltalálásuk esetén a 9. ill. 21. sz. utasítás 1. rész 52. cikke értelmében kell eljárni.

61. kép. Rendelet betiltott röpiratokról.

RENDELETEK.*A Gysev. és Szcsv. részére.***Lefoglalandó sajtótermékek.**

101.944. A Gysev. 1/A. Szcsv. A budapesti kir. büntetőtörvényszék vizsgálóbírája:

I. az ismeretlen helyen előállított, valószínűleg ellenséges repülőgépekről ledobott, az egyik oldalon «Vatiumile-Unite Au Vorbít (Az Egyesült Nemzetek nyilatkozlat)» című, a másik oldalán «Acum Romania Are Co-rentuli (Románián a szó!)» című impressum nélküli röpirat bárhol található összes példányainak,

II. az ismeretlen helyen előállított 1. Légi Híradó, Terjesztik a szövetséges repülők. Külön száun. Amíg csak dolgoznak... fényképes bizonyítékok a magyar hadiipar megsemmisüléséről» című, 2. az egyik oldalon «Hivatalnokok Tisztviselők Magánalkalmazottak álljatok ellen a Németnek és Németbarátnak», a másik oldalon «Munkások és Bányászok álljatok ellen a németnek és német barátnak. Közlekedési alkalmazottak, Vasutasok álljatok ellen a németnek és németbarátnak» című és «...a Kárpátok partizánjaihoz akarnak csatlakozni» végződésű két röpirat sajtótermék bárhol található példányainak, valamint kéziratnak,

III. az ismeretlen helyen előállított

1. «Herceg hol vannak már azóta ne» kérdező kíváncsiszó, «Fetel a reffrén régi nóla. De hol van a tavalyi hó (Villon) «Hiszel még» című «Kinyitod-e néha...» kezdetű és a «német bérenc árulók mai pozílijukat» végződésű «Kiadja a Márciusi Magyarország Szövetség» aláírású,

2. az egyik oldalon «Másold! Terjeszd! csak 250 millió havonta» című «Itt van az óra...» kezdetű, a másik oldalon «Másold! Terjeszd! Nem a mi háborúnk!» című, «Több, mint 3 éve már...» kezdetű «Kiadja a Márciusi Magyarország szövetség» aláírású,

3. az egyik oldalon «Másold! Terjeszd! Mérleg avagy a zsidókkal való bánásmód hazánkban. Sokan hirdetik...» kezdetű, a másik oldalon «Másold! Terjeszd! Rajtunk a német dül» című «Minden ami szent kezdetű és Kiadja a Márciusi Magyarország Szövetség» aláírású röpirat sajtótermék bárhol található példányainak, valamint kéziratnak,

IV. az ismeretlen helyen előállított

1. «Halál minden rohadt svábra! Ki velük!!! Halál a németekre!»

2. «Halál a németekre, deportálást a sváboknak!!! Ki velük!»

3. «Halál a németekre, nem küzdünk tovább az ő érdekeikért! Különbékét és ki a náccikkal.»

4. «Ki a náccikkal, halál a bűdös svábokra, nem harcolunk többet német érdekekért: mi különbékét akarunk!!!»

5. «Ki a náccikkal, vagy: halál rájuk! Ki a rohadt svábokkal! Ki velük!»

6. «Ki a náccikkal!!! vagy ha maguktól nem mennek,, majd rugjuk őket!... Halál a németekre.»

7. «Nem harcolunk többet német érdekekért, különbékét!!! Ki a náccikkal! vagy: halál rájuk!» szövegű röplapok bárhol található összes példányainak, valamint a kéziratnak,

V. az ismeretlen helyen előállított 1944. szeptember hóról keltezett «Szabad diákfront» című 1. sz. «Petőfi útján» kezdetű «...Nemzeti ellenállás diákmozgalma küzd a német megszállók és magyar hazaárulók ellen» végződésű 4 oldalas röplap bárhol található összes példányainak, valamint a kéziratnak,

VI. az ismeretlen helyen gumibélyegző útján előállított

1. mindkét oldalán «le a hazaáruló Sztójay kormányral!»

2. mindkét oldalán «Független és szabad Magyarországot!»,

3. az egyik oldalán «Magyar ne feledd!

62. kép. Rendelet betiltott röpiratokról.

Németh Alajos írja naplójában: „Horogkeresztel ellátott röpcédula került a kezembe. A következő szöveg volt rajta:

FELHÍVÁS

Magyarország német népességű lakosaihoz!

A Führer által kezdeményezett és balsikert hozott háború a Magyarországon élő német fajú lakosság

számára is elhozta a keserűség poharát.

Mi, akik magunkat mindig a németiség előretolt előőrsének tekintettük Magyarországon, kénytelenek vagyunk tudomásul venni, hogy nem vagyunk méltók arra, hogy a magyarok vendégszeretetét tovább élvezzük.

318 Feladatunknak nem tudtunk megfelelni. Magyarországot nem tudtuk a Birodalomba beolvasztani, ennek le kell tehát vonnunk minden következményét.

A magyarok most már beleláltak kártyáinkba, és az oroszok bosszúja nem marad el: az általuk megszállt területek ennek bizonyítékai.

Minthogy erről tudomást szereztünk, kötelességünknek tartjuk minden német nevet viselő fajtestvérünket nyomatékosan felhívni arra, hogy családjával együtt minél gyorsabban hagyja el Magyarország területét!

Vonuljon minden német a Német Birodalomba!

Heil Hitler!

Magyarországi Német Népművelési Bizottság
Ungarländischer Deutscher Volksbildungs-Verein.

RENDELETEK.

A Gysev. és Szcsv. részére.

Lefoglalásidó sajtótermékek.

191 944. A. Gysev. I A. Szcsv. A budapesti kir. büntetőtörvényszék vizsgálóbírája az ismeretlen helyen előállított

1. Másold! Terjeszd! Láttál-e már repülő csigát? című, «Kiadja a Márciusi Magyarorszag Szövetség» végződésű röpirat (sajtótermék) bárhol található példányainak,

2. az ismeretlen helyen előállított, postán, különböző képeslapokba való befizetés útján terjesztett I. Harcoló Bányász című, 1944. október keltezésű, I. évfolyam 2. száma, Bányász egységet» kezdetű és Halál a német megszállókra» végződésű, II. Honvédek! Munkások! Bányászok! című, A bányaidai légvédelmi tűzterek... kezdetű és Kommunista Párt Bányászbizottsága» végződésű röpiratok (sajtótermék) bárhol található példányainak,

3. az ismeretlen helyen előállított: I. Ellenállás» című, 1944. október hó 26. napján kiadott száma «A cigányvásár első hete» kezdetű és «Várjuk a népiassóink hozzászólását» végződésű, II. «Cifra» című, Az Ellenállás» szociális beszámolója» kezdetű és az Ellenállás» külön kiadványa» végződésű, III. «Magyar Anyák! Magyar Asszonyok!» című, «Borzalmas tél küszöbén...» kezdetű és «követeljük jogainkat» végződésű sajtótermék (röpirat) bárhol található példányainak,

4. az ismeretlen helyen előállított, gépirással sokszorosított «Testvérek» című, «Aki még segíthetett volna rajtunk...» kezdetű, «Ne tőrjünk a német igát» végződésű sajtótermék (röpirat) bárhol található példányainak,

5. az ismeretlen helyen lithographiai uton előállított «Kiáltvány a magyar néphez» í-

mű, Kommunista Párt a fasizmus... kezdetű és Kommunista Párt» végződésű 6 oldalas sajtótermék (röpirat).

6. az ismeretlen helyen lithographiai uton előállított «Szabad nép», Halál a német megszállókra! Kiadja a Kommunista Párt» című, 1944. szeptember hó keltezésű I. száma, «A Kommunista Párt újra az élen!» kezdetű, «Lapunk minden száma életveszélyek közt készül! Add tovább!» végződésű sajtótermék (röpirat),

7. az ismeretlen helyen lithographiai uton előállított «Ne féljünk az oroszoktól» című, Bukarestben anarchia... kezdetű, «Nem ellenség jön, hanem jóbarát! Sz. U. B. M. E. kiadása» végződésű sajtótermék (röpirat) bárhol található példányainak,

8. az ismeretlen helyen kézinyomással előállított «Horthy Miki jön a muszka, A németeket dobd ki, Mi lesz veled matrózgyilkos, Ha tovább leszel németesatlós, Kössél békét, mert megbánod, Mert elmegyünk partizánok» szövegű szovjetcsillagol, sarlóval és kalapácsal ábrázoló sajtótermék (röpirat),

9. az ismeretlen helyen kézinyomással előállított «Proletár Készülj, Burzsoá Reszkess, Békét, Békét! Jön Sztalin, Uj Trianont akarok, le a Nácikkal» szövegű sajtótermék (röpirat) bárhol található példányainak,

10. az ismeretlen helyen előállított gépirással sokszorosított «1944. szeptember 1-én vitéz Lakatos Géza vezérezeredes» kezdetű és «Kövessük a Finn példát! Eljen a Béke!» végződésű sajtótermék (röpirat) bárhol található példányainak,

11. az ismeretlen helyen előállított I. «Az utolsó átkelés, Kivonat a Völkischer Beobachter 1944. szeptember 29-i számának vezércikkéből» című, «Néhány hónappal ezelőtt Churchill... kezdetű és «Vajjon kinek részére írták ezt a cikket?» végződésű, II. «Magyarok!» című, «A Béke Párt vezetősége kimon-

63. kép. Rendelet betiltott röpiratokról

A finom gúnnyal írt röpcédula sok – valóban bűnös – német nemzetiségű magyar állampolgárnak megmozgathatta a lelkiismeretét.”

1945. január 11-én a magyarországi német parancsnoksághoz beosztott magyar vezérkari összekötőtiszt arról értesítette a nyugati vármegyék alispánjait, hogy a falvakban a Volksbund kiküldöttei felszólították a német lakosságot, [319](#) hogy három napon belül hagyják el a falut és költözzenek Németországba. Az összekötő célszerűnek tartotta a „túlzsúfolt lakosság fellazítását”, mert az élelmi készletek kifogyófélben vannak. Az üzemek személyzetét, kereskedőket és mesterembereket azonban nem engedték átköltözni, mert ezek a katonai alakulatokat szolgálják ki.

A „Reichsführer SS Volksdeutsche Mittelstelle SS Sonderkommando Südost” – amelynek parancsnoka, Dr. Weibgen,⁸⁷⁽²³⁾ Sopronban a Várkerület 8. számú házában székelt – 1945 januárjában irányelveket adott ki a magyaroknak a Német Birodalomba való kitelepítésére vonatkozóan. A kitelepítést minden rétegre kiterjesztették; parasztokra, mezőgazdasági munkásokra, munkásokra, kézművesekre, tisztviselőkre, alkalmazottakra, szabad foglalkozásúakra, a foglalkozás nélküli ifjúságra és egyéb munkabíró személyekre. A kitelepülők csak a legszükségesebb dolgaikat vihették magukkal: élelmiszert, felső és alsó ruházatot, fehérneműt, ágyneműt, edényeket és kisebb értékű tárgyakat. Minden kitelepülő 1000 birodalmi márkát válthatott be 1600 pengős árfolyamon. A kitelepítést végző német parancsnokságnak többek között Sopronban és Győrött voltak külön szolgálati helyei, a többi vármegyében a főispáni hivatalban helyeztek el ügyintézőt egy SS vezető irányítása mellett.

Egy rendőrségi jelentés 1945. január 20-án arról számol be, hogy a lakosság nem akar közösséget vállalni a menekült magyarokkal, sok esetben a lakásokból eltávolítják a fekvőhelyeket, hogy lakásaik egy részét ne kelljen átadni menekülteknek. A menekültek körében nagy az elkeseredés, különösen az utóbbi időben érezhető barátságtalan, sőt ellenséges magatartás miatt, melyet a menekültekkel szemben tanúsítanak.

A Németországba való kitelepítéssel kapcsolatban – állapítja meg a rendőrségi jelentés – szomorú tény, hogy „ez a megmaradt nyugati magyar társadalom” az érdekében kezdeményezett akciót nagyrészt negligálja és vele szemben aggasztóan ellenséges érülettel viseltetik. A detektívek megfigyelései alapján a jelentés azt a következtetést vonja le, hogy „...a maradék magyarságunk szellemi vaksággal van megverve.” Majd így folytatja: „Itt, úgy látszik, nem elegendő bármilyen méretű felvilágosító propaganda, a magyar közvélemény nagy hányadát nem lehet felrázni a tunyaságból, ezért szükségesnek tartjuk a kényszerkitelepítést, hogy a megmaradt magyar véreinket átmenthessük az államhatalom segítségével ráknézve a győzelmes békével befejeződő háború utáni új magyar életnek.”⁸⁸⁽²⁴⁾

A már ismertetett eseményeken kívül szólnunk kell olyan szórványos, de hősiestettekről, mint *Horváth László* ellenállásáról, aki kézigránáttal fogadta Kapuvárott a rátörő németeket. Azonnal ki is végezték. Gondoljunk a soproni egyetem hallgatóinak és hozzátartozóinak mártírhalálára: emlékezzünk *Ferenczi Jánosra*, *Ferenczi Sándorra*, *Neumann Jánosra* és *Csaszlava Jenőnére*, akiket az SS-ek a felszabadulás előtti órákban mészároltak le Brennbérgbányán fasisztaellenes magatartásuk miatt. *Faulwetter Ernő* erdőmérnökhallgatót, mivel megtagadta a nyilas katonai behívás teljesítését, 1945. február 17-én végezték ki ³²⁰a pápai kaszárnya udvarán. Tisztelettel emlékezzünk *Dobi Istvánra*, aki híveivel Kapuvárott fegyvereket gyűjtött és felkelés létrehozásán fáradozott.⁸⁹⁽²⁵⁾

Itt kell megemlítenünk, hogy bár Kapuvárott sem került sor fegyveres ellenállásra, több olyan antifasiszta csoport működött, amely többek között ilyen céllal is szerveződött. Ezek a csoportok részben függetlenül egymástól, részben összehangoltan folytatták tevékenységüket; kapcsolatot kerestek külföldi ellenállókkal, részt vettek a Vörös Segély munkájában, lengyel, majd később szovjet katonákat rejtegettek, amerikai pilótákat bujtattak, stb. E csoportok három rétegből tevődtek össze: munkásokból, agrárproletárokból és értelmiségiekből. Részt vettek ebben a tevékenységben: Áder János, Lakatos Imre, Kreiter József, Cserpes István, Csendes József, Mészáros Ferenc, Kondor József, Csillag Zoltán, Decsi József, Csöngői Sándor, Csala Bálint és még sokan mások.⁹⁰⁽²⁶⁾

(Folytatjuk)

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok

**321 Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai
II. rész**

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 11. SOPRON – A ZENEKULTÚRA VÁROSA

11. SOPRON – A ZENEKULTÚRA VÁROSA

Ostenburg gondoskodása folytán minden egyes tiszt, altiszt és közlegény csinos khakiszínű uniformist kapott s egész nap folyt a laktanya udvarán a fegyelmet erősítő és a csapat harcászati értékét növelő gyakorlatozás. E tekintetben különösen Gebhardt szerzett kiváló érdemeket, ki a legénységi szakaszokat rövid idő alatt oly színvonalra emelte, hogy az az e tekintetben nem könnyen kielégíthető Ostenburg őrnagynak teljes elismerését érdemelte ki [...] [30\(27\)](#)

A laktanyán kívül töltött szabad óráimat főleg arra használtam fel, hogy Magyarország nyugati határának közelében viruló ismeretlen és nem is sejtett kulturális életet tanulmányozzam [...]

Ha az ember holdvilágos estéken végigmegy a belváros valamelyik tekervényes és szűk, de amellet kifogástalanul tiszta utcáján, szinte azt hinné, hogy egy színpad díszleteit látja, melyek között valamely shakespeare-i olasz vonatkozású színdarab játszódik le [...] S valóban olasz szavak ütnek meg fületem. De ezek colonello Ivaldi sofőrjének és kutyamosójának a csevegése... Egy nyitott ablakon Beethoven kilencedik szimfóniájának hangjai szűrődnek át... Hallgatva és gyönyörködve haladok tovább és alig mosódnak el mögöttem az egyik zeneforrás hangjai, elől már egy zongorakísérettel előadott Schubert-dal melódiáit hallom. A méreteiben és kivitelben egyaránt nagyszerű és pompás zenepalota különben legszebb jelképe és temploma a muzikális kultúrának, melynek oltárán a művészet legnevezetesebb papjai: Bauer Emil, Stavenhagen, Paderewski és Kubelik, mindjárt Bécs után szoktak áldozni a zeneértő soproniak gyönyörködtetésére.

De a zene géniusza a nagy magyar haza más vidékeinek muzikális fiait is ide vonzotta. A zseniális Feszler Antal huszárkapitány, aki a távoli Krassó-Szörény megyének szülötte, úgy rendezte ügyeit, hogy a Nádasdy-huszároknál szolgáljon. A háború után is, mint a levélcenzurához beosztott tiszt (szomorú foglalkozás egy huszárkapitány részére) itt ragadt és kiváló Grieg-interpretátor léteére gyakran hívta meg tisztársait kis rögtönzött hangversenyekre, a késő éjfélutáni órákig nagy gyönyörűséget szerezve hallgatóságának. [31\(28\)](#)

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 12. A FELKELÉS VEZÉRALAKJAI

12. A FELKELÉS VEZÉRALAKJAI

Akkoriban Ostenburg volt Sopron legünnepeltebb embere. A zászlóalj zenekara mindennap délután ötkor adott térzenét a Széchenyi téren s ilyenkor a város előkelősége teljes számban és az összes distinguished

foreigner-ek (előkelő [322](#)idegenek) is ott voltak. Sigray gróf rokonszenves alakja volt a központja egy bizonyos körnek, hol a kisebb és nagyobb politika kérdéseit tárgyalták. A magyar irredenta gondolatának minden hívét ellenállhatatlanul vonzotta ennek az előkelő arisztokratának egyénisége, aki keveset beszélt, egyáltalán nem nyilatkozott és minden tekintetben kerülte a feltűnést.[32\(29\)](#)

Már az első napokban feltűnt Szemere György markáns alakja, ki egy-két fejhosszal emelkedett ki az őt körülvevő tömegből. Mint hadnagy, tényleges szolgálatra jelentkezett Ostenburgnál. Hogy nem vett részt ütközetekben és éjjeli vállalkozásokban, valószínűleg nem rajta múlt, mert a parancsnok őt bízta meg az útlevelelvezetésével.[33\(30\)](#) Gyakran megjelent Sopronban Prónay Pál, aki mindig beható eszmecsere folytatott Ostenburggal. Ő hozta és erősítette meg a jelentéseket a felkelőknek Pinkafő körül véghezvitt tetteiről, melyekről a legellenőrizhetlenebb hírek érkeztek hozzánk Sopronba. Állítólag a Prónay-féle zászlóalj nyílt beavatkozása döntötte el a helyzetet a mieink javára. Rantzenberger[34\(31\)](#) az antantnak csak annyiban tett koncessziót, hogy nem uniformisban támadta meg az osztrákokat, hanem nyílt mezőn cseréltette ki embereivel a szekereken odaszállított ruhákat. Mulasztást követnének el, ha megfelelő Zsembery István főispánról, aki – legalább suba alatt – őszinte és önzetlen támogatásban részesítette a területvédelmi mozgalmat. Egyéni nézetem szerint azonban az antantmissziók tagjaival szemben túlzásba vitte az udvariasságot és előzékenységet. A határmegállapító bizottságnál működött Villani báróval exponált állására való tekintettel nem akarok bővebben írni... És végül meg kell emlékezni az akkor még igen fiatal Esterházy János grófról, az egyedüli magyar arisztokratáról, aki rászánta magát, hogy mint egyszerű felkelő, fegyveres kézzel vegyen részt a nyugat-magyarországi irredenta harcaiban.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 13. LEVELEZÜNK AZ ANTANTTAL!

13. LEVELEZÜNK AZ ANTANTTAL!

A soproniak minden alkalommal csinos magyar nemzeti viseletben és oly nagy számban jelentek meg, hogy ezáltal a város magyar jellegét valóban sikerült kidomborítani a nagyszámban megjelent külföldi újságírók előtt.

Esterházy Lujza grófnő mint ápolónő ajánlotta fel szolgálatait és Prónay Pálné született Pálffy grófnő nem közönséges diplomáciai rátermettséggel s a született nagy dáma tekintélyével munkálkodott a különböző irredenta-csoportok közötti egyetértés létrehozásán és fenntartásán.[35\(32\)](#)

Aki azonban főntebbi soraimat olvasva, azt hinné, hogy Sopronban az egész idő kaszárnyai gyakorlatozással, térzenei fecsegéssel, politizálással, udvarlással és hangversenyezéssel telt el, az nagyon tévedne.

[323](#)Az antantmissziók, élükön Hamelin francia tábornokkal, ez alkalommal is az erővel tüntetni akaró gyengének a taktikáját követték.[36\(33\)](#) Mindennap érkeztek a negyvennyolcas laktanyába a cifránál cifrább francia nyelvű átiratok és parancsok, melyeknek elintézését az őrnagy (franciául: le commandant) egy nagyúri gesztussal egyszerűen Bappert Jósikára, a segédtisztjére és reám bízta. Ebből a levelezésből azonban egy dolgról föltétlenül meggyőződtem: ezek az emberek nagy pénzzel és kitűnő kémszervezettel dolgoztak. Minden bevonuló tartalékost följegyeztek, minden levél és levelezőlap címzettjét és tartalmát ismerték, minden bevonult tisztet és felkelőt számonkértek. Tudomásuk volt mindenről s olyan értesítéseik és jelentéseik voltak, melyek csakis a legpontosabb helyi ismeretek felett rendelkező soproniaktól

származhattak.

Egyik átiratból kitűnt például, hogy a legaprólékosabb részletekig szereztek tudomást róla, hogy szeptember 2. és 3. közötti éjszaka egy nagyobb, polgári ruhába öltöztetett csapat hagyta el a hátsó kapun a 48-as laktanyát. Az őrszemet, akinek kötelessége lett volna éjnek idején mindenkit, aki ezen a kapun áthalad, megállítani és igazoltatni, bevonta valaki, esetleg olyan utasítást adott neki, hogy bizonyos embereket szó nélkül engedjen át. A titokzatos éjjeli csavargók a Bécsi úton, a C 28-as számú távíróoszlopnál, egy katonai társzekér körül gyülekeztek, melyről meg van állapítva, hogy fél kilenckor este hagyta el a főkapunál a laktanyát. A kocsi meg volt rakva fegyverekkel és kézigránátokkal, melyekkel a fentemlített csapat felfegyverezte magát.

Azután zárt sorokban a c-i cukorgyárig³⁷⁽³⁴⁾ menetelt, melynek közelében elrejtőzött a bokrok között. A cukorgyárban húsz osztrák csendőr volt elszállásolva. Két őrszem egész éjjel az épület egy-egy falánál fel és alá járva teljesített szolgálatot... A két őrszemet ugyanegy időben egy-egy erős késszúrással, mely az orvosi láttelelet szerint bordákat is metszett át, meggyilkolták. A csapat azután, adott jelre, megrohanta a gyárépületet, több kézigránátot dobott az ablakon át a közös hálóteremnek berendezett helyiségbe, hol még két csendőr halt meg. Az életbenmaradottakat minden fegyverzetüktől és ruházatuktól (fehéreneműt is beleértve) megfosztották s szélnek eresztették, előzően azonban kezüket, lábfejükét bokától lefelé és fejüket kátránnyal kenték be. Végül megállapítást nyert, hogy a fegyvereket a fentemlített kocsiába visszarakták, a csavargók pedig egyenkint tértek vissza a laktanyába.³⁸⁽³⁵⁾

Elintézés: „le commandant” nem hajlandó ilyen és ehhez hasonló dajkamesékkal foglalkozni.

Az előbbihez hasonló bejelentés még kétszer ismétlődik meg. Azután – változatosság kedvéért – két, Nagyhőflány és Kismarton között agyonlőtt osztrák csendőr halálának közelebbi okát kéri számon az antantmisszió a 2. tartalékszázalóaltól.³⁹⁽³⁶⁾ Az igaz, hogy hivatalosan mi vagyunk a rend fenntartói, de ³²⁴egyelőre csak a B-zónában. Mert az A–meg van szállva az osztrákoktól. Az összes állítólagos atrocitások ott fordultak elő. Azokért azután igazán nem lehet bennünket felelősségre tenni.

Ily mederben folyik a kölcsönös jegyzékváltás.⁴⁰⁽³⁷⁾

Az osztrák tiszték, kik már az új uniformist viselik, melynek tányérsapkái némileg néhai orosz ellenfelünkre emlékeztetnek, gyakran ellátogatnak Sopronba, melyet már úgy tekintenek, mintha az övék volna. De azért látszólag csak antant-tisztek közelében és társaságában érzik jól magukat. Legjobban mulattam a kávéházban és a Pannónia vendéglőben, midőn – látszatra – egy újságba temetkezve hallgattam oda az éjjeli megtámadtatásukat a legélénkebb színekben feltüntető előadásaikra.

Az bizonyos, hogy az osztrákok az A-zónában nem a legjobban érezhették magukat. A különböző nagyobb helységekből szétszórtan elhelyezett őrsöket bevonták és Ágfalvára összpontosították erejük zömét. Így pár száz ember fölött rendelkeztek egy csomó géppuskával. Nagymartonban, Kismartonban és más nagyobb helyeken helyőrségeket hagytak és a brennbergi kőszénbányát szállották meg egy körülbelül huszonöt főből álló csapattal. Ez volt a helyzet szeptember 6-án, midőn az Ostenburg-féle fölemelt létszámú zászlóalj farkasszemét nézett Sopronból az Ágfalván elhelyezett osztrák főcsoporttal.

A helyzet kritikus volt. A nyílt ellenségeskedést meggátló választófal az antantmissziók fogytában lévő tekintélye.

Szeptember 6-án reggel a gyönyörű őszi idő valósággal csábítja az embert, hogy nagyobb sétát tegyen.

Polgári ruhában kikerékpározom a Löverek nevű városrészen át a vasúti átjáróig, mely Ágfalva és egyszersmind az A- és B-zóna közti határnak egyik megjelölt pontját jelenti. Itt magyar csendőrök – de nem az Ostenburg-zászlóaljhoz tartozó emberek – tartanak fenn egy őrséget. Pár lépésre tőlük táboroznak az osztrákok. Ezek az emberek nem haragszanak egymásra. Sőt az osztrákok egy kis szomszédi csevegésre is hajlandók volnának, ha a mieinknél útját nem állaná ennek a magyar katonai fegyelem.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 14. EGYEDÜL – AZ OSZTRÁKOK HÁTÁBAN

14. EGYEDÜL – AZ OSZTRÁKOK HÁTÁBAN

A mi csendőrtisztünk elmondja, hogy az osztrák kollégájával a háború alatt valahol Cattaro mellett teljesített tábori csendőrszolgálatot és most a legnagyobb zsénben van vele szemben. Hej, az idők azóta megváltoztak!

Az őrsnél hagyom kerékpáromat és gyalog haladok a szőlők között egy alacsony hegyhát gerince felé, mely egyenesen kelet-nyugati irányban húzódik, Ágfalva és Brennberg között. Felérek az erdő széléig, hol egy alig észrevehető csapás vezet a fák közé. Visszanézek Sopron felé. A városház tornya, melynek oly jellegzetes teteje van, épp egy vonalban fekszik az egyik templomával. Ha ezt a két pontot látni lehetne⁴¹⁽³⁸⁾ úgy az erdei ösvény kezdetét semmiesetre sem lehetne eltéveszteni. A kis ösvényt nappal jól látni, de éjjel lehetetlenség, hogy a legélesebb szemű ember is fel tudja fedezni. Tovább megyek rajta és megállapítom, hogy majdnem egyenesen nyugati irányban haladok. Az ágfalvai templomnak ³²⁵van egy toronyórája, mely pontosan és lelkiismeretesen megszólal, jelezve minden negyedórát. Lassú katonalépésben előrehaladva, kétszer hallom az óra ütését jobbra-előre, harmadszor pedig jobbra tőlem. E percben vagyok délre a templomtoronytól.

Rohamkésemmel egy fa kérgeben megjelölöm a helyet és jobbra törtetek a fiataloson át mindaddig, míg magam előtt nem látom a falut. Oly közel vagyok a széléhez, hogy alig néhány keskeny kert választ el a házaktól. Jó kilátásom nyílik a vasúti állomásra, a pályatestre és az azon túl elterülő síkságra az enyhén emelkedő hegyvonulatig, melynek oldalán az úgynevezett bécsi út húzódik Soprontól nyugati irányban. Innét négy tábori őrsöt számolok meg. Az osztrákok erősen biztosítják magukat kelet, észak-kelet és észak felé. Déli szárnyukat teljesen elhanyagolják. Úgy látszik, a Brennberget megszállva tartó csapatban bíznak. Arra nem is gondolnak, hogy esetleg dél felől is kaphatnának nyomást. A falu egyes házcsoportjai között egyenes mellékutcák vezetnek a főútig, melyeken át egy ellenséges támadócsoporthoz behatolhatna. A templom melletti utcának az erdő felől való torkolatánál valóban egy őrszem áll, de kötelességét szemmel láthatóan neorepublikánus értelemben fogja fel. A messzelátóval megállapítom, hogy képeslevezőlapot ír. Maga az őrség a legközelebbi házak valamelyikében lehet elhelyezve.

Egyelőre eleget láttam és visszamegyek a gyalogösvényhez. Helyenkint oly lágy, annyira fel van áztatva, hogy egy kóborló macskának és egy nyúlnek a nyomát meg bírom látni. Ember ezen az ösvényen az utolsó huszonnégy órán belül nem járt. Azután elérem az Ágfalváról Brennberg felé vezető utat, mely az én ösvényemet majdnem merőleges irányban keresztezi. Itt egy bozótba húzódva leülök és egy óra hosszat figyelek. Épp jókor jöttem. Egy csomó asszony és serdülő gyermek igyekszik Ágfalváról Brennberg felé. Kosarakban és szatyrokban ebédet visznek a bányában dolgozó családtagjaiknak. Beszélgetéseikből akarnék ellesni valamit, de minden igyekezetem kárbaveszett. Nem hallok egyebet, mint a paraszt és munkás mindennapi gondolkörébe vágó fecsegést. Több, mint valószínű, hogy az osztrákok egyáltalában

nem ellenőrzik a Brennberg és Ágfalva közötti közlekedést, mert különben szó esett volna erről a mindennapi élet keretén kívüleső intézkedésről [...]42(39) Eleget láttam. Sietek visszafelé.

Anélkül, hogy találkoznék valakivel, elérem a vasúti átjárót, hol a csendőröktől megkapom a kerékpáromat. Átizzadva és sietve eljutok a tisztí étkezdéig, hol Gebhardt kapitány feketekávét szürcsöl egy tisztí vendéggel. Rólam gondoskodtak azért s behozták a részemre félretett és felmelegített levesestálat.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 15. ELŐRE AZ ÉJSZAKÁBA!

15. ELŐRE AZ ÉJSZAKÁBA!

Ebéd után magam mellé veszek néhány ügyes akademikust, kik a villanszerelésben jártasak és megyek el velük egy villanyárukereskedőhöz:

- Van-e piros és kék, vagy zöldszínű, nagy gyertyafényszámú villanykörte?
- Nincs, de adhatok két darab százgyertyafényes körtéhez egy vörös és egy zöld üvegbúrát.
- Mi az ára?

326– A felkelő urak már megfizették.

- Köszönöm. Holnap különben sértetlenül fog visszakapni mindent.

Thurner polgármestert már ott találok a városházán íróasztala mellett. Kérem a torony kulcsát. Szó nélkül ideadatja. Hogy miért kell, nem kíváncsi reá. Felmászok a toronyba s a legfelső, Ágfalva felé néző ablakában felszerelem a piros lámpást. Ugyanígy felszerelem a zöld lámpát is az egyik templom toronyablakában. Azután sietek a Lővérekben levő teniszpályára. Ott is van besötétedés előtt egy kis dolgom. Ma félórával korábban vacsorázunk a tisztí-különítmény étkezdéjében, mint rendszeren. Vacsora alatt kiadom a parancsot:

„Éjjeli vállalkozás. Az összes urak kivonulnak, kivéve azokat, akik ma délután a tornyokban a lámpákat szerelték. Felszerelés: puska, rohamkés, fejenkint két kézigránát, 100 töltény, hátizsák nélkül, polgári ruha (fehér nyári öltözet kizárva). Gyülekező: pont kilenckor a 48-as laktanya udvarán, főépület előtt. Létszám Gebhardt kapitány úr választása szerint ki lesz egészítve legénységí állományból 100-ra. Géppuskát viszi: Abduraman és Mehmet. Menetelésí alakzat: egyenkint egymás nyomában. Mindenki visz egy pálcát. Erdőben egyik kezével fogja az ember elődjének hátranyújtott pálcáját, másikkal sajátját nyújtja hátra az utána menetelőnek. Szivarozás tilos. Beszélgetés szintén. Összeköttetés minden körülmény közt fenntartandó. Menet élén haladok én. Mint küldönc Gusztí egyéves önkéntes van mellém osztva, aki semmi körülmények közt sem távozik közelemből. Gusztí után Székely Elemér főhadnagy és húsz tiszt. Azután géppuska legénységí. Ezeket követi Plathy főhadnaggal az élén a tisztí különítmény hátralevő része. Menetet bezárja Gebhardt kapitány. Menetközben parancsaim halkán szájról szájra adatnak hátra. Parancsközvetítést a parancstovábbításra alkalmatlan legénység által elválasztott két tisztí csoport között végzi Dobrovics főhadnagy. Négy úr gondoskodik arról, hogy a tornyokra felszerelt lámpások egy pillanatra sem aludjanak el. Töltetlen fegyverrel menetelünk. Sötétben nem szabad puskát elsütni. Szükség esetén csak késsel harcolunk.”

Gebhardt és Varga gondosan kiválogatták a legénységet. Akinek nem volt polgári ruhája, megfordította a katonazubbonyát és úgy bújt bele. A kalap- és civilsapka-nélküliek kifordították a katonasapkát, mely így nagyon hasonlított a rabok fővegéhez, ami sok gúnyolódásra és helyenként csípős megjegyzésekre adott alkalmat. Varga Náci főhadnagy valahonnét egy nagykarimájú kalapot szerzett, melyre hosszú kakastoll volt feltűzve. Úgy nézett ki, mintha Falstaff felcsapott volna Rinaldo Rinaldininek. Husszein Hilmi Ibrahim bányászakadémikus feltette a fezt. A sok csinos sportöltözetű főiskolai hallgató bizonyos úri vonást kölcsönzött az egész csapatnak, úgyhogy némi fantáziával egy nagy vadásztársaságnak tarthatott bennünket valaki.

Egy uniformisos katonai járőrt kiküldök a laktanya elé, hogy az utcáról távolítson el minden polgári egyént. Aki nem takarodik azonnal önként, vagy úgy viselkedik, mintha a kaszárnya körül kémkedne, azt le kell tartóztatni és a kaszárnya börtönébe zárni. Pár perc múlva visszajön a járőr és magával hoz három foglyot. Kettő rendesen viselkedik, a harmadik azonban „személyes szabadság megsértése” nevű gravamennel összefüggésben különböző számok szerint megkülönböztetett paragrafusokat emlegetett. Mikor azután a művelt nyugatot és az antantmissziókat emlegette, szájtapszt adattam neki. (Nem angol, hanem bosnyáktapszt.)

– Egyesével jobbra előre, lépést indulj!

327 Libasorban haladtunk hallgatagon a legelhagyottabb utcákon keresztül s csakhamar kiértünk a városból. Gyönyörű, meleg éjszaka volt, amelyet csak ősz kezdetén élvezhet az ember. Mielőtt a csendőrségünk által megszállott vasúti átjáróhoz érni, lekanyarodom balra és a szőlők között igen lassú menetben haladok felfelé. A város felé hátrapillantok s a sok fehér és sárga fényű lámpa raja felett ott úszik a levegőben egy piros és egy zöld szentjánosbogár. A piros jobbra van a zöldtől. Út nélkül botorkálunk tüskés bokrok, kövek, kerítésmaradványok között. Végre elérem a pontot, honnét a zöld lámpást függélyesen látom a piros felett. „Állj!” Pihenő. A zseblámpással vizsgálom a fák alját és megtaláltam az erdőbe vezető ösvény kezdetét.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 16. AZ ÁGFALVI CSATA ELŐTT

16. AZ ÁGFALVI CSATA ELŐTT

Ily körülmények között nem könnyű menetelni. Legelől haladok én, mezítláb, hogy mindig ki bírjam tapogatni az ösvényt. Az erdőben épp oly sötétség uralkodik, mint egy pincében. Senki sem látja az előtte menetelőt. Az összefüggést csak úgy lehet fenntartani, hogy mindenki megfogja az előtte haladónak a pálcáját s a magáét odanyújtja az utána jövőnek. A géppuskával és védőpajzzsal megrakott bosnyák óriásokat, kiknek a keze nem szabad, az övükhöz csatolt szíjnál fogva vezetik, mint a tehenet.

Végre kijutunk a brennbergi útra. Most már a sötétséghez hozzászoktatott szemünk mindent ki tud venni. Ezentúl egymásba való kapaszkodás nélkül is haladhatunk.

Az egész csapat kővé merevedik. Jobbról nagyobb csoport ember közeledik felénk. Kezükben lámpással jönnek. Kiadom a parancsot: lehetőleg minden zaj nélkül lefogni mindenkit. Lőni semmi körülmények közt sem szabad!

A következő pillanatban nyolc remegő pónchichtert fülelünk le. Ártatlan bányászok, akik ilyenkor indulnak a

faluból, hogy jókor reggel a műszak kezdetét el ne mulasszák Brennbérgben. Szabadon nem eresztjük őket, mert vagy elmennek Brennbérgbe s értesítik az ottani őrsöt, vagy visszazöknek Ágfalvára és ott árulnak el. Mindenesetre fogva tartjuk őket. A tizenöt osztrákot itthagynom, hogy megvédjenek egy Brennbérg felől jövő esetleges támadás ellen. Ezekre bízom a foglyokat, miután a nadrágszíjtól és a gomboktól megfosztottam őket.

A brennbérgi úton túl, a ritka erdőben már könnyebben mozgunk. Mire a szőlők felső széléhez értünk ki, a csillagok fénye már halványodni kezd. A legelőszerű réten, melynek alján a brennbérgi szárnyvonal fekszik, megállunk. Tíz perc híján négy óra. Már a tájkép körvonalai is bontakoznak. A Nagymarton felé vezető vasúti vonal mint világos sáv kanyarog északnyugat felé. Varga főhadnagyot igazítom el legelőszőr, mert neki kell szakaszával a leghosszabb utat megtennie.

Megmutatom a nagymartoni vasútvonalat.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 17. OSZTRÁKOK FUTÁSA AZ ÁGFALVI CSATÁBAN

17. OSZTRÁKOK FUTÁSA AZ ÁGFALVI CSATÁBAN⁴³⁽⁴⁰⁾

Fejtegetéseimet figyelemmel hallgatja. Messzelátóval megnézi és jól megjegyzi azt az őrházat, honnét Ágfalva felé kell előnyomulnia. Először nyugati ³²⁸irányban leereszkedik egy meredek lejtőn, aztán átlépi a Brennbérg felé vezető sínpart, lehetőleg észrevétlenül igyekszik az általam megjelölt őrházat elérni, ott a vasúti vonal mindkét oldalán felfejlődve, előnyomul Ágfalva nyugati faluszéléig és ha addig ellenállásra nem bukkan, pontosan négy óra harminc perckor megkezd a tüzelést. Fel nem tartóztatható túlerővel szemben folyton tüzelve vonul vissza a vasúti töltés mentén. További intézkedések a szakaszparancsnok legjobb belátása szerint.

Varga után Haidecker Tóni indul. A brennbérgi vasúti vonal mentén foglal állást. Ha előbb meg nem támadják, csak akkor lép akcióba, mikor az osztrákok felvonulnak Varga ellen. Haidecker jobbszárnyához csatlakozik Székely és P.,⁴⁴⁽⁴¹⁾ azután Gebhardt kapitány egy legénységi szakasszal és a géppuskával. Magam a petrosényiek egy részével Benedek parancsnoksága alatt mint tartalék helyezkedem el Gebhardt mögött, honnét az egész terület felett a legjobb kilátás nyílik. Négy óra húsz perckor mindenki megérkezett abba az állásba, mely kiindulópontként van kijelölve. Varga emberei a vasúttöltés mindkét oldalán fejlődtek fel.

Gyönyörű időnk van. A fölkelő nap – Sopron irányában – vérvörösre festi az egész látóhatárt. A madarak tele torokkal énekelnek... Varga emberei leadják az első sortüzet, melyet lassú, látszólag jól célzott egyes lövések követnek. Haidecker, Székely, Gebhardt előnyomulnak és már behatolnak a falu utcáiba.

Mi ez? Hiszen az osztrákoknak már fel kellett volna fejlődniök Varga ellen! Oly nagy csapatnak, mint amilyen mostani ellenfelünk, legalább is készültségét harcba kellett volna már dobni! De mindenütt csend. Még a faluba (déli irányból) behatoló osztagok sem adtak le egyetlen lövést sem. Az ütközet nem fejlődik program szerint. Most már Vargának a vele szemközt felvonuló túlerővel kellene harcban állania, melyet a délről előnyomuló osztagaim oldalba támadnak.

– Benedek, egy-két megbízható emberrel figyeltess dél felé! Itt valami nincs rendben! Hátha az osztrákok

megkerültek és Brennberg felől jöve hátbatámadnak.

– Kapitány uram, nézd az állomást! Az osztrákok mind odaszaladnak! Az állomáson fűtött vonat. Körülötte nyüzsgő, tolongó embertömeg. Mindannyian uniformisos osztrák csendőrök.

De ezt, úgy látszik, géppuskásaink is észrevették, mert [...] a gépfegyver kelepelni kezd. Vargáék elhagyják állásaikat és benyomulnak a faluba. Nagy lövöldözés a falu házai között. A község nyugati határának közelében két ellenséges géppuska kattogása hallatszik.

– A mi géppuskánk ne bántsa tovább a vasút felé menekülőket! Be vele a faluba! Segítsen megtörni az ellenállást kifejtő osztrák csoportot!

A tartalékkal hosszú ugrásokban igyekszem az osztrák géppuskák felé.

– Mindenki csak a géppuskásokat lőjje!

Körülöttünk a házak falai, krumpligödrök, fák mögött fedezéket kereső és tüzelő akademikusok és bosnyákok. Egy osztrák csoport kétségbeesett ellentállással igyekszik fedezni a menekülést. Tőlem balra-előre, a kelepelő ellenséges gépfegyverek. A páncélok mellett csak egy-egy testrészt lehet észrevenni. Az ellenség jól fedezi magát és folyton tüzel. Minden irányban szórja a golyókat. [329](#)Körülöttem kipirosodott arccal tüzelnek az embereim. A tartalékot is bedobtam az ütközetbe.

Magam is tüzelek. Lassan és jól célozva, mint az öreg vadászember. De mi ez? Mellettem a fádba becsapódó lövedékek mindegyike lead még egy lövést. Egy faszilánk lepattan az egyik fáról és úgy megüti medencecsontomat, hogy alig bírok megállni a lábamon. Minden becsapódásból annyi füst száll fel, mint a régi, füstnélküli puskapor előtt való időkben egy tüzelő fegyverből. Belövőszert (Einschusspatrone) használnak a gazemberek!

Mindenekelőtt a géppuskásokat kell ártalmatlanná tenni. Jobbra tőlem a fiúk vad „hajrá”-val behatoltak már a faluba. Sűrű lövésekkel üldözik az ellenállást abbahagyó osztrákokat, kik eszeveszett futásban menekülnek a pályatest mentén, a vasúti állomás felé. A géppuskások azonban kitartanak, pedig már körül vannak véve és mindenki rájuk lő.

Az utolsó töltényig!

Egyszerre elhallgat mind a két géppuska. Mindenki odarohan. A két hős ott fekszik kitüzedesedett fegyvere mellett. Számptalan golyó járta át mindegyiknek testét. Levett kalappal és sapkával adja meg mindenki a vitézeknek kijáró tiszteletet. [45\(42\)](#)

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 18. OSTENBURG INTERNÁLTATJA A FELKELŐKET

18. OSTENBURG INTERNÁLTATJA A FELKELŐKET

A csata befejeződött. Fényesen nyertük meg. A menekülő osztrákokkal elrobogó vonat és a vonatot üldöző golyózápör már csak mellékes epizódok. A sín pár között Nagymarton felé húzódó vérsáv arról tanúskodik, hogy sok sebesült az utolsó pillanatban fel tudott kapaszkodni a vasúti kocsikra.

Kürtszó hallatszik Sopron felől. A hang gyorsan, ügető ló hátán közeledik. Egy tekintélyes külsejű poncichtertől megkérdezem, hol lakott az osztrák parancsnok? Bevezet az egyik parasztházba. Egy bosnyák fosztogatni próbál s azzal a lakonikus kijelentéssel fogad, hogy „para yok!” (Nincs pénz!) Válaszom: egy csattanó pofon és egy – annak megfelelő – hátközépbe rúgás!

Szemügyre veszem a szobát. Az asztalon két borítékba zárt levél. Az egyik egy bécsi hölgynek, nyilvánvalóan a parancsnok feleségének, a másik egy úrnak címezve. Egy aktatáska, tele hivatalos kinézésű iratokkal. Abba teszem be a két levelet és magamhoz veszem. Sebtében elhagyott ruházati cikkek, szappan, takarók stb. stb., nem érdekelnék. Zsákmányommal kimegyek a főútra. Épp bevonul Ostenburg. Lováról lehajol és meleg kézszorítással üdvözl. Utána lovasszakasza. Az érkező gyalogszázadok kürtjeit is hallani. Tülkölő és robogó autók. Antant-tisztek. Hamelin tábornok nagyképűsködő faktótuma, Gauthier ezredes forgolódik Ostenburg körül. Az őrnagy mefisztói mosollyal adja az ártatlant. A lövöldözés hírére itt-termett. Rendfenntartási kötelességének eleget téve, az osztrákok segítségére sietett. Most azonban már nincs itt senki, akin segíteni lehetne.

Gauthier tombol.

Ivaldi rosszallólag rázza fejét: – Che affari, che affari!

Gorton tábornok nagyon flegmatikusan fogja fel a helyzetet.

330 Ostenburg intézkedik: az összes felkelőfegyverek gúlába rakandók. A felkelők az ő foglyai, akiket – egyelőre – a 48-as laktanyában fog internáltatni!

Hozzák az elesett akadémikusokat. Haidecker szakasza szenvedett legtöbbet. Szegény Szechányi Elemér főhadnagy, ki az egész világháborút végigharcolta, kiterítve fekszik a gyepen.⁴⁶⁽⁴³⁾ Rendes manlicher-lövedék jelentéktelen sebet ejtett volna rajta. Az osztrák robbanógolyó azonban könyökön felül szakította le karját. Az elvérzés pár rövid percen belül véget vetett ifjú életének [...]⁴⁷⁽⁴⁴⁾

A sebesülteket vitéz Molnár Viktor kötözgeti, aki különben a harcból is derekasan kivette a részét. Segédkezet nyújt neki a derék Hammersberg dr., aki Szmrecsányi autóján érkezett meg az ütközet színhelyére. A sebesülteket azonnal a városi kórházba szállítja, hol a lehető legjobb ápolásban részesítik őket. Egy urat a brennbergi útra küldök fel, hogy az osztrák tiszteknek adja át a parancsot: vonuljanak be a laktanyába! A városon haladjanak át egyenkint, nehogy feltűnést keltsenek, mint zárt csapatot. A harcban résztvett felkelőket egy szakasz Ostenburg-csendőr mint foglyokat elkíséri az antant-tisztek szemeláttára a falu keleti széléig. Amint eltűntek az idegenek szemei elől, az elfogatás látszatának további fenntartása szükségtelessé vált s a fiúk szétoszolva, kisebb csoportokban igyekeztek hazafelé [...]⁴⁸⁽⁴⁵⁾

Ma a tisztí különítménynek szabadnapja van. Délután a laktanya udvarán felállítandó zöld lombsátorban fogják felravatalozni az elesett hősöket.

Fürdés és átöltözés után a kávéházba megyek el. A külföldi tisztek számára egy osztrák tiszt tart előadást az Ágfalván a múlt éjszaka lezajlott eseményekről. Ezt én is meghallgattam. A vadonatúj uniformisba öltöztetett, fehér glaszékesztyűs, a kávéház márványasztala mellett fagyalatozó és újságot olvasó huszártisztben senki sem ismeri fel azt az izzadtságos és porral borított felkelőt, akit pár órával előbb szuronyos Ostenburg-csendőrök kísértek végig Ágfalva főutcáján.

A társalgás olasz és francia nyelven folyik. Az osztrák előadása szerint a múlt éjjeli hadműveleteket nem felkelők, hanem tapasztalt tisztek vezetése alatt és utasításai szerint harcoló sorkatonaság hajtotta végre. A

sok géppuskával és legalább négyszeres túlerővel végrehajtott meglepetésszerű támadást nem lehetett kivédeni. Kizárt dolog, hogy Ostenburgnak a keze ne legyen bent a játékban.

Erre egy angol megjegyzi, hogy Ostenburg-csapatok nem vehettek részt az éjjeli vállalkozásban, mert a ma reggel Ágfalvára kivonult létszám körülbelül megegyezik azzal, ami a misszióknak is be van jelentve. Többet nem tudtam megérteni a beszélgetésből.

331Az osztrákot ezután újságírók veszik körül. A Neue Freie Presse szemfüles tudósítója mindenüvé betolakodik és szorgalmasan jegyez. A következő napi vezércikkének már ez a címe:

Der Balkan vor den Thoren Wiens! (A Balkán Bécs kapui előtt!)

Ma az Ostenburg-étkezdében ebédelek.

Hazamenet néhány különítménybeli erdélyi fiúval találkozom. Úgy látszik, győzelmi mámorukban egy keveset felöntöttek a garatra. A járdáról soproni fiatalembereket rugdosnak lefelé:

– Ti nem harcoltatok. Nektek elég jó az út közepe is. Ott járjatok a tehenekkel!

Egy ideig arra gondolok, hogy kötelességszerűen, mint szigorú feljebbvaló lépjek közbe. De azután meggondolom a dolgot... Ha erdélyi és felvidéki fiúk küzdöttek és véreztek Sopronért, akkor a bőrük épségét gondosan megkímélő, de azért legközvetlenebbül érdekelt odavalókkal a legkézzelfoghatóbb módon éreztetetik, hogy „hátrább az agarakkal!”

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 19. ANTANT-ÁTIRATOK „ELINTÉZÉSE”

19. ANTANT-ÁTIRATOK „ELINTÉZÉSE”

Ostenburg azzal fogad, hogy a múlt éjjeli véres munka után az antant-bizottság gondoskodott róla, hogy most már nappal sem pihenhessek. Nagy csomag francia nyelvű átirat érkezett. Ezeket mindjárt ebéd után Baperttel együtt el kell intézennem. Miután a francia nyelven kívül angolul és olaszul is beszélek, parancsnokom megbíz, hogy a röviden, de „velősen” szerkesztett válaszokat vigyem el személyesen Gauthier ezredesnek, aki Hamelin tábornok helyettesítésével van megbízva. Sok ügy merült fel, amely elkerülhetlenné teszi a személyes elintézését.

– Kérek utasításokat!

– Beszélj legjobb belátásod szerint. Engem csak két szempont vezérel: a magyar becsület és a hazafias érdek. Remélem, ezért helyt fogsz tudni állni!

Lássuk csak az átiratok tartalmát:

„Az antantbizottság tudomást szerzett arról, hogy tegnap este egy polgári ruhába öltöztetett, nyilvánvalóan fegyveres csavargókból álló nagyobb csapat hagyta el a 48-as laktanyát. Felszólítja a parancsnok urat, hogy nyilatkozzék ez ügyben.”

Elintézés:

„A parancsnok, önálló különítmény élén állva, csak tulajdonképpeni feladatának keretén belül, amely a rend fenntartására szorítkozik, hajlandó utasításokat elfogadni. A laktanya belső rendjére vonatkozó intézkedéseket teljes kizárólagossággal a maga részére tartja fenn és nincs abban a helyzetben, hogy e tekintetben bárminő felvilágosítással szolgáljon.”

Második átirat:

„Az antantbizottság meggyőződött róla, hogy a ma reggeli harcok alkalmával letartóztatott felkelők közül a délelőtti folyamán sokan szabadon mozogtak a városban, sőt kávéházakban és más nyilvános helyiségekben tartózkodtak. Ezen, szinte hihetetlen (presque incroyable) megállapításra vonatkozólag nyilatkozatot kérünk.”

Elintézés:

„A parancsnok meggyőződött róla, hogy a felkelőket eljárásuknál csak hazafias és önzetlen célok vezették. Ezért mindannyiukat szabadlábra helyezte, kivétel nélkül.”

332 Harmadik átirat:

„Nyilatkozzék a parancsnok, hogy miért szállotta meg a brennbergi bányákat, melyek az osztrákoknak már átadott A-zónában fekszenek?”

Elintézés:

„Mert egy bányatelepet, melynek lakossága legnagyobbbrészt szocialista bányamunkásokból áll, nem lehet helyőrség nélkül hagyni.”

Azután következik a parancsnoknak egy átirata az antantmisszióhoz:

„Sajnálattal tapasztaltam, hogy a missziókhöz beosztott tiszt urak és a legénységi állományhoz tartozó egyének nem tisztelegnek katonai szabályszerűséggel csapatom kötelékébe tartozó, magasabbrangú tiszteknek. Én együttlétünk idejére megkövetelem a kölcsönös tisztelgést és ezen rendelkezésemnek minden eszközzel érvényt fogok szerezni. Ostenburg s. k.”⁴⁹⁽⁴⁶⁾

Ilyen és ehhez hasonló átiratok elintézésével teltek el a koradélutáni órák.

Délután négy órakor jelentkeztem Gauthier francia ezredesnél, kinek kinézése, fellépése és minden szava tanúságot tett róla, hogy távoli ősei bölcséjét a Jordán partján ringatták. Ezt a megismerésemet még az a tény sem homályosította el, hogy naponta legpontosabb hallgatója volt a szentmisének.

A bemutatkozás és jelentkezés formáságain túlesve, Gauthier átveszi az írásokat és azoknak elolvasása után a méregtől kipirosodott arccal fordul hozzám:

– Kapitányom! Az ön parancsnokának válaszai lényegileg és formailag nem egyebek tréfánál, mely igen rossz ízlésről tanúskodik!

Én erre a legnagyobb határozottsággal, erélyes szavakkal tiltakoztam az ellen, hogy parancsnokom eljárását velem szemben kritika tárgyává tegye. Ez komoly szolgálati ügy és tréfáról szó sem lehet. A jó ízlés terén pedig, mi magyarok nem vagyunk hajlandók tanításokat elfogadni.

Gauthier élesen fixiroz s félig gúnyosan annyit jegyez meg, hogy ma reggel Ágfalván látott egy felkelőt, aki

feltűnően hasonlított hozzám.

– A hasonlatosságon nem is lehet csodálkozni, mert az illető az ikertestvérem.

– Parancsnokának a felkelők szabadonbocsátására vonatkozó átíráta után még azon sem csodálkoznék, ha az illető felkelő nem a testvére, hanem ön volna! Különben jelentést fogok tenni „maréchal Égédusz”-nak.[50\(47\)](#)

A Széchenyi téren levő antantmissziótól egyenesen a városi kórházba siettem. A sebesült fiúkat a legkitűnőbb állapotban és hangulatban találtam. Király dr. és felesége, Vay grófnő a lehető legjobban látták el őket. Egyiknek sem volt valami veszélyes sebe.[51\(48\)](#) De ennyire elkényeztetett mártírokat még sohasem láttam. A soproni leányklub bájos tagjai Bencze Klárka elnöknővel az élükön, jó falattal és virágokkal halmozták el az ifjú harcosokat. Betegszobájuk kilincset egyik szép leány adta a másik kezébe.

De mást is láttam a kórházban, amit magyar nemzeti szempontból tekintve, legalább is aggodalmasnak kellett tartanom. Az egyik szobában osztrák sebesültek [333](#) is voltak elhelyezve. A soproni nőknek egy másik kategóriája tüntetőleg őket halmozta el ugyanazokkal a figyelmességekkel. Amennyire megítélhettem, ezek a látogatók a munkásosztályhoz tartoztak, és azt hiszem, hogy lelkesedésük nem annyira a kötelességüket teljesítő harcosok, mint inkább a vörös világfelfogáshoz közel álló osztrák reszpublika iránt lobbant lángra. Az osztrák propaganda látszólag eredményesen készítette elő maga részére a hangulatot.[52\(49\)](#)

Hazamentem. Végre ráértem, hogy ma reggeli zsákmányomat, az osztrák parancsnok aktatáskájában elhozott iratokat tüzetesen megvizsgáljam.[53\(50\)](#) Elmentem Széchenyi Rudolf gróf lakására, ahol helyet foglaltam a kényelmes íróasztal mellett, mely jó villanylámpával volt megvilágítva.

Magánlevelek! Az egyik a levélíró feleségének, a másik egy jó barátjának volt címezve [...][54\(51\)](#)

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 20. AZ ANTANT TEHETETLEN VOLT A FELKELŐKKEL

20. AZ ANTANT TEHETETLEN VOLT A FELKELŐKKEL

Az aktatáska azonkívül egy dossziét tartalmazott, mely hivatalos, ügyszámokkal ellátott iratok megőrzésére szolgált.

Egy olasz levél, mely Caro colonello megszólítással kezdődik és egy colonello olvashatatlan aláírásával végződik: tulajdonképpen kémjelentés, melyben a levél írója egy, az egész felkelés területén tett autótúja alkalmával szerzett, katonai szempontból fontos tapasztalatokról számol be. Felkelők létszáma, gépfegyverek mennyisége stb. stb., térképvázlatok és megfelelő megjegyzések kíséretében van felsorolva és feltüntetve. Végül egy igen barátságos hangon megírt figyelmeztetés, hogy az osztrákok az antant részéről ezen jelentésen kívül más katonai természetű segítséget ne várjanak. Hogy a kedves osztrák ezredes tájékoztatva legyen a helyzetről, szigorúan bizalmasan mellékeli a párizsi nagytanácsnak a soproni tábornoki tanácshoz (conseille des généraux) címzett átíratát, illetve másolatát.[55\(52\)](#)

Sűrű francia gépirással teleírt ívpapír: a párizsi nagytanács szívére köti Hamelin tábornoknak, mint a tábornoki tanács elnökének (sic): kövessen el mindent oly irányban, hogy az osztrákok a nekik odaítélt

magyar földet megkapják, mert ellenkező esetben a Párizs-környéki békek határozmányaiába rés üttetnék, ami veszedelmes precedenst jelentene. A nagytanács azonban figyelmezteti a tábornok urakat, hogy e cél elérésére csakis békés eszközök állanak rendelkezésre. Ígéretet, diplomáciai fenyegetések, sőt a felkelőkkel való tárgyalásoktól sem kell eltekinteni, dacára annak, hogy azok, mint közönséges lázadók, nemzetközi jog szerint főbelövetésnél tulajdonképpen nem is érdemelnének egyebet. Magyarország összes ügyei oly csekély fontosságúak a győztes nagyhatalmakra [334](#)nézve, hogy azokért egy katonájuk életét sem hajlandók feláldozni. Az utódállamok ellenben gazdaságilag, stratégiaileg és társadalmilag annyira szervezetlenek (desorganisé), hogy egy mozgósítás végrehajtása egyértelmű lenne rájuk nézve a teljes tönkremenéssel. De mindentől eltekintve, nagy hiba volna harcászati szempontból lebecsülni a magyarok teljesítőképességét.

A magánleveleket, mivel azok a zászlóaljról tartalmaztak dicsérő és érdekes feljegyzéseket, parancsnokomnak adtam át, a hivatalos iratokat ellenben Ostenburg utasításainak megfelelően Sigray gróf kormányzó kezeihez juttattam, előbb azonban másolatot készítettem róluk.[56\(53\)](#) Ennek az iratnak kézhezkerítése nézetem szerint legértékesebb gyümölcse volt az ágfalvai győzelemnek.

A vacsoránál Ostenburg azt a hírt hozta, hogy az osztrákok az ágfalvai események hatása alatt az összes katonai alakulatokat kivonták Burgenlandból.[57\(54\)](#) Ők maguk kijelentették, hogy ezt a területet csak diplomáciai fegyverekkel és nem vérontás árán hajlandók megszerezni.

Másnap a kora reggeli órákban a 48-as kaszárnya udvara, melybe azon a napon bebocsátották a gyászoló közönséget is, nyüzsgő hangyabolyhoz hasonlított. Szép lombsátrakban voltak fölgravatolva az elesettek. A két osztrák csendőrt ugyanabban a végtisztességben részesítették, mint az elesett akadémikusokat.[58\(55\)](#) Ausztriát a temetésen az új republikánus uniformisba bújtatott Jäger ezredes képviselte. Megismertem. Az orosz harctéren találkoztunk 1915-ben, amikor ő a Herberstein lovashadtest vezérkari főnöke volt.[59\(56\)](#) A helyzete nem volt irígylésreméltó. Midőn az akadémikusok sorfala között haladt el, meghallhatta azoknak nem éppen hízelgő megjegyzéseit: „Le azzal a vaskereszttel! Nem való az bolsevik uniformisra!” Mások belövőtöltényeket mutattak feléje, melyeket elesett osztrákok tölténytáskáiból szedtek ki, s azt kiáltották Jäger felé: „Gyilkos!”

Amikor évekkel ezelőtt, mint bécsi műegyetemi hallgató, magam is élveztem azokat a hihetetlenül nagybecsű intézményeket, melyekkel a dinasztia ezeket az elkényeztetett kedvenceit – a zenei, színházi és képzőművészeti kultúra emelésére – megajándékozta, soha sem hittem volna, hogy megélem majd azt a napot, amikor én mint a többé-kevésbé ellenséggént kezelt magyar nemzet katonája, a régi, az uralkodóház ízlése szerint alkotott uniformisban fogok szembekerülni az orosz sapszék republikánus osztrákokkal.

A lombsátrak mellett a legközelebről sújtottak, az elesettek hozzátartozói és az akadémia tanári kara állottak fel. A lombsátrakkal szemközt a katonai temetéshez kivezényelt Bohéza-század állt föl teljes díszben és zenekarral. A laktanya udvarán, a sátor előtti szabad téren, az ezreket számoló közönség [335](#)között a notabilitások helyezkednek el. Sigray gróf mellett fejmagassággal emelkedik ki a tömegeből Szmrecsányi György impozáns alakja. A határmegállapító bizottság tagjai, Villani báróval az élükön, szintén megjelentek. Azonkívül számtalan polgári és katonai előkelőség, Sopron város iskolái testületileg s különösen a leányintézetek tűntek föl festői magyar-öltözetükkel. Az antant-bizottságok távollétükkel tüntettek.

A halotti beszédet Arany Paszkál cisztercita rendi pap mondta.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok

emlékiratai II. rész / 21. AZ OSZTRÁKOK KIÜRÍTIK AZ A-ZÓNÁT

21. AZ OSZTRÁKOK KIÜRÍTIK AZ A-ZÓNÁT

Két óra hosszat beszélt Arany Paszkál. A hallgatóság kalappal a kezében állott a napsütötte kaszárnyaudvaron. De mindenki szívesen hallgatta volna még tovább.

A menet a katonai zenekar gyászindulói mellett lassú lépésben haladt ezután a városon végig. Ez a temetés a legimpozánsabb tüntetés volt Sopron városának magyar szelleme mellett. Minden halottaskocsi két oldalán három-három magyarruhás úrihölgy haladt. A gyászoló közönség beláthatatlan sokasága követte a koporsókat. A halottak dízsírhelybe való elhantolása még meghatóbb keretek között történt. Az akadémikus ifjúság és a polgármester búcsúztatója után az elesett Szechányi Elemér édesapja kért szót [...]⁶⁰⁽⁵⁷⁾

Az ágfalvai véres ütközet közvetlen és kézzelfogható eredménye az lett, hogy az osztrákok teljesen kiürítették azt a Sopron előtti területsávot, melyet bevonulásuk óta megszállva tartottak. Ettől a pillanattól kezdve ez a szó szoros értelmében „senki földje” lett. Az anarchia lábrakapásának megakadályozására azt a parancsot kaptam Ostenburgtól, hogy naponta küldjek kerékpáros járőröket az osztrák határig, hogy szükség esetén, mint rendőri közegek közbeléphessenek. A lakosság dicséretére azonban ki kell emelnem azt a tényt, hogy erre egy alkalommal sem került sor. Az emberek különben is az őszi munkákkal, kukorica-, répa-, burgonyabetakarítással, valamint a helyenként már megindult szürettel annyira el voltak foglalva, hogy durvább törvényellenes kihágásokat nem is értek rá elkövetni. Ez a kultivált és békés hajlamú nép a társadalmi fegyelmezettségnek oly magas fokán áll, hogy a szomszéd marhájának erőszakos elhajtására, mezei termények ellopására és más törvényellenességekre még abban az esetben sem vetemedik, ha a törvény szigora egy ideig szünetel is.

A kismartoni Esterházy-kastélyban a francia katonai misszióknak egy része helyezkedett el. Egy Michelin nevű százados⁶¹⁽⁵⁸⁾ kérdőre vont engem egy járőrözés alkalmával, hogy ki vagyok és mit keresek itten? Hogy mit válaszoltam neki, ma már nem tudnám megmondani. De arra határozottan emlékszem, hogy ő a sértődöttség bizonyos fokával azt a megjegyzést tette: „Vous n’êtes pas poli!” (Ön nem udvarias!)

Erre azzal replikáztam: nem is helyezek rá súlyt, hogy annak tartsanak.

A csodaszép és méreteiben impozáns kastélynak, melyben Haydn, a hercegi zenekar akkori karmestere, legszebb szerzeményeit komponálta, méltó kiegészítő része a gyönyörű park és a vadaskert. Dámvadak hihetetlen mennyisége népesítette be ezt a többezer hold kiterjedésű s magas fallal körülzárt területet, mely majdnem kizárólag szelíd gesztenyefákkal van benöve. Praznovszky ³³⁶erdőmester a legnagyobb készséggel engedte meg számomra a vadászást, mely azonban a vad nagy tömege és teljes szelídsége miatt egyáltalán nem volt sportnak nevezhető. Miután azonban a tiszti konyhában szükségünk volt peccenyére, adandó alkalommal az engem kerékpáron kísérő akadémikussal lövtem egy-egy alkalmas példányt.

Hadiszempontból különben a helyzet egyáltalában nem volt veszedelmesnek tekinthető. Az osztrákok kivonulása – úgy látszik – végleg befejezett ténnyé vált. Az ellenség az általam járőrözött területeken kívül is visszahúzódott a régi határ mögé. Tőlem délre a Prónay-különítményhez tartozó Budaházy kapitánnyal tartottam fenn az összeköttetést,⁶²⁽⁵⁹⁾ míg északon a Héjjas személyes parancsnoksága alatt álló alakulatok álltak.

Az osztrák csapatok parancsnokával (egy ismert nevű gróffal) felvettük az érintkezés fonalát, akivel

Ostenburg formális fegyverszünetet kötött a régi országhatár kölcsönös respektálásának feltétele mellett. Az ő emberei, többnyire tiroli és karinthiai, valamint salzkammerguti katonák, be is tartották híven és ha járőreimnek alkalmuk nyílt is néha egy kis lövöldözésre, minden esetben kommunista érzelmű Reichswehr-katonákkal⁶³⁽⁶⁰⁾ akadtak össze, kiknek ténykedése kivétel nélkül felelőtlen egyéni vállalkozás volt.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 22. CSAPATSZEMLE AZ ANTANTMISSZIÓ ELŐTT

22. CSAPATSZEMLE AZ ANTANTMISSZIÓ ELŐTT

Kuriózusként fel kell említenem, hogy ebben az időben egy új államalakítási kísérlet is esett. Az osztrákok által kiűrtett és a magyar hatóságok által vissza nem foglalt területből Prónay Pál „Lajta-bánság” néven független államot csinált. Ő maga lett a „lajta-bán”. Egypár élelmes fiú azután egy csomó magyar postabélyegre halálfejet nyomott rá „A-zóna” körülírással, ezeket aztán a bélyeggyűjtők aránylag jó áron vásárolták össze.⁶⁴⁽⁶¹⁾

Ostenburg ezalatt csapatának létszámát a folytonos behívásokkal állandóan emelte. A tiltakozó misszió-átiratok ellenére naponta vonultak be tartalékosok és újoncok s a kiképzés és gyakorlatozás szünet nélkül folyt úgy a laktanya udvarán, mint a város környékén lévő gyakorlótereken.⁶⁵⁽⁶²⁾

Szeptember közepe táján megjelent Sopronban Hegedűs altábornagy öexcellenciája.⁶⁶⁽⁶³⁾ Mint parancsörtszítet Széchenyi Rudolf grófot osztották be melléje. Finom, megnyerő modorú, kedves feljebbvaló volt, kit már az orosz harctérről ismertem, mint a 11. honvéd lovashadosztály parancsnokát.

Az altábornagy és az antantmissziók, valamint sok külföldi újságíró jelenlétében megtartott csapatszemle fényes katonai látványt nyújtott. Midőn kibontották a Szűz Máriás zászlót s feldörgött a Himnusz, minden magyar ember szemébe könnyek tódultak... Hegedűs altábornagyot, kiről az események folyamán még gyakran szó fog esni, a kormány a képzelhető legnehezebb feladat ³³⁷megoldására szemelte ki, mely elejétől fogva megoldhatatlan volt. A későbbi fejlemények az orthodox legitimisták „bête noir”-jává tették őt. Én nem merném ellene az első követ felemelni, sőt egyáltalán nem volnék hajlandó résztvenni a megkövezésében.

Ilyen körülmények között Hegedűs a két malomkö közé szorított, tehetetlen ember módszerét követve, mindig a legcsekélyebb ellentállás vonalán igyekezett lavírozni. Ez a vonal pedig nem egyenes.⁶⁷⁽⁶⁴⁾

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 23. BOGYA JÁNOS SZÉTVÁG AZ OSZTRÁKOK KÖZT

23. BOGYA JÁNOS SZÉTVÁG AZ OSZTRÁKOK KÖZT

Ostenburgot határozott fellépésével nem kényszeríthette nyílt parancsmegtagadásra. Melléje szintén nem mert odaállani. Ezt nem tehetette, mint családapa, ki állásával együttjáró jövedelmére rá volt szorulva. Meg vagyok győződve, hogy amit tett, gyakran igen nehezebbre eshetett.⁶⁸⁽⁶⁵⁾ Bizonyára saját jobb meggyőződése és ízlése ellen járt el, midőn a tiszt megbeszélésre egybegyűlt tisztikart arra figyelmeztette, hogy ez

alkalommal eltekint a szolgálati úttól és kész bárminő jelentést közvetlenül meghallgatni.

Árulkodásra való felhívás! Meg vagyok győződve, hogy hetvenhat tisztem közül egyetlen egy sem élt ezzel a kedvezménnyel. Az események legalább is nem jogosítottak fel reá, hogy e tekintetben gyanakodjam bárkire is.⁶⁹⁽⁶⁶⁾

Szeptember 12-én egyik járőröm telefonon jelentette, hogy Kismartont Ausztriából érkezett felkelők szállották meg. Kommunisták, kik egy volt osztrák tiszt vezetése alatt jöttek és a magyar érzelmű lakosságot terrorizálták, a hatósági épületeket megszállták s a polgármestert kiűldözték.⁷⁰⁽⁶⁷⁾ Ezt a jelentést megerősítette egy, a polgárság által kiküldött kerékpáros is, aki sürgős segítséget kért Ostenburgtól.

Este tíz órakor riadó! Ostenburg két személy- és két teherautóval több géppuskát vive magával. De mire odaérkezett, a kommunisták vezérükkel együtt, ki valamikor Kismartonban, mint az ottani katonai nevelőintézet tanára működött, odébbállottak. A várost újból magyar uniformisos katonaság vette birtokába. A franciák óvást emeltek ez ellen. Ostenburg nem tágitott. A befejezett tényekkel szemben a legszenvédélyesebb jegyzékváltás is hatástalannak bizonyult.

Szeptember 19-én az esti gyorsvonattal érkezett Sopronba Bogya János. A Pannóniában levő törzsasztalnál szívesen szorítottunk helyet az irredenta-érzelmeiről közismert vendégnek, hogy meghallhassuk tőle a legfrissebb fővárosi és politikai híreket. Állatkiviteli panama, Esküdt, Zákány futása akkor még az újdonság szenzációjával hatottak. A politikai atmoszféra bizonyos változásokon ment át. Ami eddig lehetetlen volt, holnap már kézzelfogható valósággá válik. Az első felkelőcsapat szervezve és felfegyverkezve a déli személyvonattal fog megérkezni Wein Dezső dr. vezetése alatt s Ostenburg utasításainak megfelelően résztvesz a felszabadítás munkájában.

338 Hogy Bogya János különben nem szószátyár politikus, hanem bármikor hajlandó és képes a tettek mezejére is lépni, azt már nyugat-magyarországi működésének első estéjén bebizonyította. A mellékasztalnál vacsorázó osztrák misszióval szemben oly agresszív módon lépett föl, hogy ezek az urak, akiket az Ágfalvánál használt dum-dum lövedékek miatt az invektívák⁷¹⁽⁶⁸⁾ pergőtüzével támadott meg, jobbnak látták a harcteret minden további ellenállás nélkül átengedni a volt osztrák–magyar Rio de Janeiró-i generálkonzulnak.

Szeptember 20-án reggel Ostenburg meghagyta nekem, hogy a Wein Dezső vezetése alatt érkező felkelőcsapatot irányítsam Kismartonba, ahonnét ki fogja vonni a sorkatonaságot. A lakossággal való bánásmódra nézve figyelmeztessem Wein Dezsőt, igyekezzék a lehető legjobb viszonyt fenntartani, hogy a régi haza iránti hűség és ragaszkodás minél behatóbban ápoltsék.

A Wein Dezső-féle csapat a délelőtti vonattal valóban meg is érkezett. Egyetemi hallgatók. A Friedrich által komponált burgenlandi uniformist viselték. Zöld kalap, barna sportöltözet, karabély, vadonatúj tölténytáskák és hátizsákok. A hadviselt fiúk feltűzték kitüntéseiket. Halmay Zoltán impozáns atlétatermete mellett sok jóképű, harcedzett katonalak kötötte le az ember figyelmét. De voltak tejképű, tapasztalatlan diákgyerekek is, kiken meglátszott a katonai nevelés és kiképzés teljes hiánya. Ezeket jobb lett volna otthonhagyni.

Wein Dezsőnek [...] átadtam Ostenburg üzenetét és a csapatát és a fölszerelését tartalmazó kocsikat egy külön mozdonyal Kismartonba küldtem. Weinékhez csatlakozott Bogya János is, Donner pedig mint

összekötő maradt vissza Sopronban.

Ugyanaznap délután megkaptam a parancsot Ostenburgtól, hogy az V. század holnap, azaz 21-én reggel meg fogja szállni Nagymartont. Mindenki polgári ruhában megy, csupán a kabátra lesznek rávarrva a rangjelzések. Én átveszem a parancsnokságot az egész, a Budaházy-csoporttól a Héjjas-csapatokig terjedő arcvonalszakasz felett. A soproni aranyifjúság ekkor kezdte belátni erkölcsi helyzete tarthatatlanságát. Ostenburgnál többen jelentkeztek szolgálatételre, kik mindannyian az V. században kapták meg beosztásukat. Ez azonban csak a szép idő tartamáig terjedő felbuzdulás volt.

Szeptember 21-én reggel három órakor riadót fuvattam az V. századnak s a század feltűnés kerülése végett – az Ágfalva előtti vasúti átjáróig menetelt, hol az elszállításra kirendelt vonat nyílt pályán megállt és fölvette a csapatot. Itt búcsúzott el tőlem két tiszt, akiket mindig csapatom legértékesebbjei közé számítottam: Varga és Benedek főhadnagyok. Mint állami, illetve közigazgatási hivatalnokok kénytelenek voltak újra hivatásuk szürke köznapiságába visszatérni.

Mire megvirradt, csapatom leszállt a vonatról és felszerelését is lerakta Nagymarton állomásán. Két járőrt küldtem előre a községbe, hogy a helyzetet kikémlelje és azonnal küldjön értesítést. Addig az ellenséges területen előírt összes elővigyázati intézkedések szemmeltartásával várom a helyzetjelentést. Miután a jelentés kedvező volt, zárt sorokban bevonultunk a községbe és a központi vendéglőben rendeztem be a főhadiszállást.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai II. rész / 24. WEIN CSAPATAI FOGLYOKAT EJTENEK

339 24. WEIN CSAPATAI FOGLYOKAT EJTENEK

A lakosság csakhamar meggyőződött róla, hogy mindent, amit igénybeveszünk, megfizetünk, s így az eleinte gyanakodó magatartás helyébe a legszívélyesebb előzékenység lépett. Az emberek határozottan örültek, hogy az eddigi bizonytalanság után katonailag szervezett csapat képviselte a végrehajtó hatalmat, mely szükség esetén kész volt közbelépni a polgárság érdekében. Különösen az itt nagyszámban élő zsidóság örült jelenlétünknek s előzékenységét és udvariasságát azáltal akarta különös kifejezésre juttatni, hogy a „Herr Bandit” megszólítással tüntetett ki bennünket. Véletlenül épp az eljövételünket megelőző éjjelen két utonálló kifosztotta egy zsidó boltját és miután azt hitte, hogy Nagymarton hatóság nélküli senkiföldje, nem is nagyon igyekezett megszökni, úgyhogy a falu végén pálinkamámorukat kialudva, könnyen letartóztathattuk őket. Ezeket Gebhardt kapitány – elrettentő példa kedvéért – a bosnyákok által a legnagyobb nyilvánosság előtt föbelövette.⁷²⁽⁶⁹⁾ Legfőbb ideje volt, hogy megszálljuk ezt a területet.

Mindenekelőtt közhírré tettem, hogy halálbüntetés terhe alatt megtiltom mindenkinek az antanttal vagy az osztrák hatóságokkal való közvetlen érintkezést. Egy, a tilalom ellen vétő poncichternek, aki telefonon fölhívta a soproni antantmissziót és bejelentette a község megszállását, hat siránkozó gyermekére való tekintettel megkegyelmeztem és a halálbüntetést huszonöt botra változtattam át. Az eset többé nem ismétlődött meg.

Miután úgy vettem észre, hogy sok, élömarhával megrakott vonat megy át Ausztria felé, Vulkapordányon vámhivatalt szerveztem, melynek bevételei a megszálló felkelő csapatok eltartását fedezték, sőt elég tekintélyes összegeket lehetett átutalni a csendőrzászlóaljnak is.

Délután átlovagoltam Kismartonba, hogy szemügyre vegyem a Wein-féle csapatot. Egyelőre parancsnokom utasítása szerint megelégedtem a csöndes megfigyelő szerepével. A fiúk örömben és diadalmáorban úsztak. Az első haditettet sikeresen végrehajtották. Egy csapatunk osztrák területre ment át, Au községbe s onnét, mint foglyot, magával hozott tizenkét osztrák csendőrt. Az egész vállalkozás puskalövés nélkül ment végbe. Megvoltak a túsók a tőlünk délre elfogott Egan kiváltására.⁷³⁽⁷⁰⁾ Elvben ugyan senkinek sem lehetett kifogása ez ellen az eljárás ellen, de miután tudomást szereztem az egész különítmény szolgálati beosztásáról, a legnagyobb mértékben aggódni kezdtem a fiatal emberek sorsa miatt. Ezek az urak díszőrséget, helyőrséget, törzsszakaszt, palotaőrséget szerveztek, de amellet nem gondoskodtak róla, hogy magukat a környéknek járőrökkel való megfigyelése által kellőképpen biztosítsák. De a főhadiszállásul szolgáló Harkályt sem tartom alkalmas helynek reá, hogy egy oly kicsiny csoport magát ott – házcsoportok közepén – meglepetésszerű támadások ellen biztosíthassa.⁷⁴⁽⁷¹⁾ Előreláthatóan ugyan nem volt kilátás reá, hogy az osztrákok megtámadják őket, de ha ezek a fiatal urak ezentúl is oly aggresszíven ³⁴⁰viselkednek, könnyen megeshetik, hogy még a legtürelemesebb hajlamú szomszédot is megtorló lépésekre ingerlik.

A lakossággal szemben azonban ezek a művelt és kedves fiatal emberek magyar szempontból valóságos missziót teljesítettek. Az itteni polgárság a felkelő fogalmat eddig nem tudta elválasztani a rablástól, gyilkolástól, gyújtogatástól és erőszaktól. Itt a vezér és parancsnok egy szeretetreméltó, művelt doktor volt, ki soktagú családapá módjára mindent, amit jólnevelt, barátságos, víg és jóképű gyermekei fogyasztottak, pontosan megfizetett.

Mindenki meg volt elégedve a Weinékkal. Talán leginkább az osztrák csendőrfoglyok, akik otthon bizonyára nem éltek olyan jól, mint a rettegett felkelők fogságában. Csak annak örültek, hogy nem kerültek „Rettenetes Iván” (Héjjas Iván) hatalmába.

Sopronba visszatérve, részletes jelentést tettem Ostenburgnak mindenről, amit láttam és tapasztaltam. Ő a Wein-csoportra vonatkozóan teljesen osztotta nézetemet, de egyelőre nem tartotta szükségesnek, hogy szolgálatuk átszervezésére lépések történjenek. Ha majd komoly szükség lesz a fiúkra, akkor vagy az ő körükből kell egy alkalmas egyéniséget kellő utasításokkal ellátva tényleges parancsnokká tenni, vagy pedig egy idősebb, tapasztalt tisztet kivezényelni élükre. Ez alkalommal azután a túl fiatal, tapasztalatlan, kiképzetlen elemeket ki lehet selejtezni. Egyelőre megmaradhatnak „Dezső bácsi” patriarkális vezetése alatt.⁷⁵⁽⁷²⁾

De hogy ne unatkozzam, átadott nekem egy egész csomag antantmissziós átíratot elintézésre. Gauthier megint tombol újabb felkelőcsapatoknak az A-zónába való behatolása okából. Azonfelül felvilágosítást követel Nagymarton megszállása miatt. Ő már a délután folyamán, amíg én átlovagoltam Kismartonba, ottjárt s a leghatározottabban állítja, hogy egyes felkelőknél ráismert olyan egyének arcvonásaira, akiket magyar tiszti uniformisban gyakran látott soproni utazásain és nyilvános helyiségekben.

Az éjszakát újra Nagymartonban töltöttem, hová rövid félóra alatt kirobogtam gépkocsimon, reggel pedig bent voltam Sopronban, hol az egész délelőttöt Gauthier-vel való tárgyalásokkal és rekriminációk⁷⁶⁽⁷³⁾ elsajátításával ütöttem agyon. Roppant nehéz állítani valakivel szemben oly dolgokat, kiről az ember meggyőződött, hogy már tudomást szerzett a dolgok ellenkezőjéről.

Magam részéről azt a bújósdit, melyet a missziókkal szemben játszottunk, nem tartottam célszerűnek. Valóban, gyermekes és felnőtt emberekhez méltatlan eljárás volt oly dolgokat dugdosni és letagadni, amiket úgylis tudott mindenki.

Épp vissza akartam térni csapatomhoz, midőn azt az értesítést kaptam, hogy Friedrich István Eszterházára

érkezett és valamiképpen ki szeretne menni Kismartonba. Miután az Ostenburg-csapatnak az volt a hivatalosan megállapított feladata, hogy az A-zónát válassza el a B-zónától és akadályozza meg a felkelők átszivárgását, Friedrich átutazását úgy kellett rendezni, hogy az a zászlóalj látszólagos kötelességzegése nélkül hajtassék végre.

(Folytatjuk)

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

---

341 KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Lagzi István: Lengyel katonai személyek evakuálása a Sopron környéki lengyel katonai internáló táborokból (1939–1940)

Lagzi István: Lengyel katonai személyek evakuálása a Sopron környéki lengyel katonai internáló táborokból (1939–1940)

1. A második világháború elején, 1939 őszén Magyarországra menekült lengyel katonai (és részben) polgári személyek elszállásolásának körülményei, evakuálásuk¹⁽⁷⁴⁾ élet- és munkaviszonyaik²⁽⁷⁵⁾ alakulása lényegében ismert, több-kevesebb részletességgel feldolgozottak tekinthető. Az evakuálás tekintetében az utóbbi években azonban számos olyan forrás került felszínre, melyek az előző dolgozatokban nem kaphattak helyet. A Sopron környéki lengyel katonai táborokból 1939–1941 közötti években végrehajtott szökések, a harctéri szolgálatra alkalmas lengyel katonák, altisztek és tisztek Franciaországba, majd francia, angol fennhatóságú területekre való szállítása (korabeli szóval élve: evakuálása) vonatkozásában ma már több részletkérdésre is választ tudunk adni. Az újabb adatok tükrében a lakosság részéről a lengyelek iránt megnyilvánuló mély rokonszenv, a segítőkészség is új megvilágításba kerülhet.³⁽⁷⁶⁾

A lengyel katonai személyek evakuálását (Magyarország területéről való kivonását) viszonylag rövid idő alatt megszervezték, a budapesti lengyel konspirációs apparátus munkája eredményeképpen több tízezer lengyel menekült hagyta el hazánk területét.⁴⁽⁷⁷⁾ A nyugat-magyarországi lengyel katonai táborokból végrehajtott csoportos szökéseket a magyar hatóságok részben – a németek által megszállt – Ausztriához való közelséggel magyarázták, amiben ténylegesen sok igazság volt. (Valójában a lengyelek a londoni, illetve ezt megelőzően a franciaországi lengyel emigráns lengyel kormány utasítására hagyták el Magyarországot.) Nagycenk alig 2, Bük 17, Fertőszentmiklós 30, Sárvár 33 km távolságra volt a „német” határtól. A határhoz való közelség miatt a Sopron környéki lengyel katonai táborokban az evakuálásra való felkészítés gyorsabb és eredményesebb volt, mint számos más – kedvezőbb földrajzi fekvésű – helységben.

A táborokban való elszállásolás után (alatt) az Evakuációs Iroda megbízottai megkezdték működésüket. Karol Kazimierski, egykori internált tiszt szerint Nagycenken is titkos lengyel katonai szervezet alakult, majd tömeges szökésekre került sor, amelyeket különféle módon hajtottak végre. Mindez részben annak volt

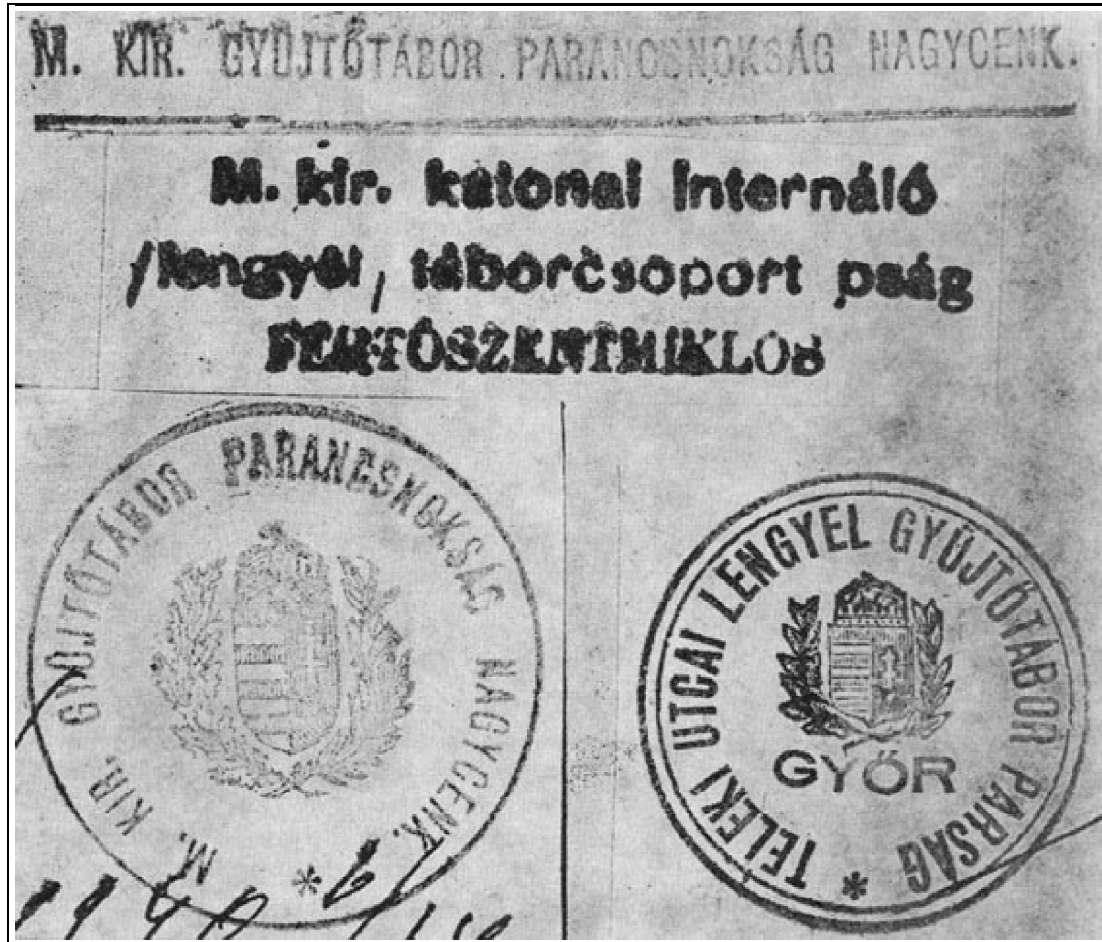
köszönhető, hogy a magyar lakosság, a különböző társadalmi állású személyek számtalan módon segítették a lengyel menekültek evakuálását. Nem kevesen voltak azok sem, akik anyagi és erkölcsi kockázatot is vállaltak a menekültekért. Hitler-ellenes érzéseiket sokan a lengyelek megsegítésében, felkarolásában, ügyük támogatásában fejezték (fejezhették) [342](#)ki. Így az evakuálás segítése – ebben a vonatkozásban – nem csupán helytörténeti, hanem politikai, számos esetben ellenállástörténeti kérdés is. [5\(78\)](#)

2. A nyugat-magyarországi lengyel táborokból végrehajtott szökések megszervezéséről, a helybeli lakosság segítségéről több visszaemlékezésből (is) tájékozódhatunk. [6\(79\)](#) A helyi lakosság segítése a civilruha beszerzésében, a menekültek utazásának megszervezésében, segítésében, a szökésben lévők bújtatásában mutatkozott meg. A legtöbb esetben a Budapestre való felutazás sem volt egyszerű. A magyar–jugoszláv határ megközelítése, átlépése azonban még bonyolultabb volt. A szökési akciók sikerében fontos szerepet játszott a magyarok részéről megnyilvánuló közvetlen, illetve közvetett segítség, valamint a lengyelek ötletessége, helyzetfelismerése is.

A fertőszentmiklósi (Bregenc-majori) táborokból szökni akarók igen gyakran a magukkal hozott kincstári felszerelések vagy a tábor tulajdonát képező pokrócok eladásából nyert pénzen Sopronban konfekció méterárú anyagot vásároltak, amelyet a szabómesterséghez értő internáltak segítségével *Hajós Imre* fertőszentmiklósi szabómester varrt meg. A szökések sikerességében nagy szerepet játszott a Fertőszentmiklóson élő *dr. Varga Ferenc* községi orvos is. Dr. Varga jól beszélt németül, így közvetítő nyelvvél megértette magát az ottani lengyelekkel, bizalmas kapcsolatba került Karol Mirek lengyel ezredessel, a tábor rangidős tisztjével. Feliks Gosslar századossal, Zbigniew Godymirski főhadnaggyal, dr. Tadeusz Beneszek orvosfőhadnaggyal, Wladyslaw Knepowski hadnaggyal és másokkal. „Ez a – kezdetben szűk – baráti kör egyre bővült, különösen akkor, amikor az internáltak előtt nyilvánvaló lett Varga dr. németellenes és őszintén humanista gondolkodása. A felsorolt tisztnek közvetlen kapcsolatuk volt Budapesttel, csupán már egy olyan személyre volt szükség, akinek a lakásán polgári ruhába öltözhetnek. A községi orvos személyében megtalálták ezt a segítőt. Az első két lengyel akik (dr. Varga. L. I.) rendelőjében átöltözve Pestre távoztak: Czeslaw Bilinski lublini és Ludwik Ptak wieliczkaei kadétok voltak.” Távozásuk körülményeit dr. Varga a következőképpen idézte fel: „Ők a (budapesti lengyel, L. I.) követség teherautóján hagyták el a községet, Fertőszentmiklóst, lakásomon átöltözve, várva arra, hogy udvarunkra a kocsik megérkezzen.” A községi orvos néhány esetben személyesen is közreműködött a lengyelek szöktetésében. „Több esetben magam is vittem fel kis Opel gépkocsimon lengyeleket Budapestre a Hősök terére, ahol megbízottak várták már őket. Decemberben (1939. L. I.) kezdte ellenőrizni a csendőrség az eszterházi, fertőszentmiklósi, csapodi, petőházi állomást úgy, hogy akkor már polgári ruhában is nehéz volt elhagyni a községet, 1939. november legvégén, vagy december elején Wertanowicz százados volt nálam. Ott töltötte az éjszakát és hajnalban a celldömölki vonattal akart tovább utazni, mert értesítést kapott, hogy felesége és két gyermeke Romániába menekült, s találkozni akart velük. Az állomást akkor már csendőrök őrizték. Nagynénemet, Rákóczi Rozáliát küldtem ki a vasútállomásra, hogy váltson jegyet a bátyámnak Budapestre. A jegykiadó a két csendőr jelenlétében megkérdezte: »Rozika Néni! A Doktor Úr utazik?« Azt válaszolta: »Nem, hanem a bátyja utazik Budapestre.« Így aztán, amikor Wertanowicz századossal kimentem, abban a hitben voltak, hogy a bátyám utazik vissza Budapestre. Az illető lengyel tiszt, egy jó magyar regényt fogott a kezében. Jó nagy betűs volt (a címe. L. I.), hogy lássák: magyar író, magyar regény. Elbúcsúzkodtunk: »Szervusz Sanyi – mondtam – írjál, ha megérkezel.« A csendőrök szeme láttára elutazott. [7\(80\)](#)

[343](#)Fertőszentmiklóson – Faragó Sándor szerint – a Budapestre szöktetésnek volt egy olyan módja is, hogy „...magyar bejelentőlappal látták el a lengyeleket. [8\(81\)](#) Lehetőség volt erre akkor, amikor még nem volt sűrű az ellenőrzés. A fertőszentmiklósi községházán dolgozott Sz. I., aki hajlandónak mutatkozott arra, hogy

vállalva a kockázatot, fiktív nevekre bejelentőlapokat állított ki (a lengyel menekülteknek. L. I.). A bejelentőlapokat a bregenci rangidős tiszt, Karol Mirek (ezredes) éjszaka osztotta ki, előzőleg megeskette őket (a szökni készülöket. L. I.), hogy lebukásuk esetén a bejelentőlapot elégetik, vagy akár megeszik, szóval mindenképpen megsemmisítik, de semmi körülmények között nem árulják el, hogy hol és kitől kapták azt.”

1. Lengyel katonai táborok pecsétjei

A Nagyecenk községben letelepedett Kazimierz Glowaczewski visszaemlékezése szerint a nagyecenkí táborból a szökéseket – hosszabb ideig – egy (lengyel. L. I.) rendőrszázados szervezte akinek rendszeres összeköttetése volt Budapesttel. A civil ruhát és a szükséges papírokat is a százados szerezte be. „A tábor a legkönnyebben ott lehetett elhagyni, ahol a cukorgyár répmosó vize belefolyt az Ikva patakba. Itt volt a leggyengébb az amúgy is gyérszámú őrség. A tábor elhagyva, civil ruhába öltöztek és vonattal vagy gépkocsival mentek Budapestre. ...Amikor a tábor egy-egy csoport elhagyta, Kópházára mentek. A Bugledics-féle vendéglőben volt a gyülekező, innét mentek egymást bevárva tovább.” A források és a visszaemlékezések azt bizonyítják, hogy a szökéseket, a menekültek francia, angol területekre való utazását, különböző rendű-rangú, beosztású emberek: grófok, földbirtokosok, szellemi foglalkozásúak, [344](#)ellenzéki (angolszász orientációjú) politikusok, képviselők, tábornokok és katonatisztek is, de főleg a kis

beosztású hivatalnokok, munkások és parasztok, egyszerű névtelen emberek ezrei támogatták.

Faragó Sándor kéziratos tanulmányában idézett *Fekete Tibor* visszaemlékezése is az előbbieket igazolja. Fekete tartalékos főhadnagyként Győrben teljesített szolgálatot, ahol több alkalommal „...kapott határozott parancsot arra, hogy katonai rendszámú gépkocsijával lengyel tiszteket vigyen le a jugoszláv határig.” Kazimierz Glowaczewski lengyel gépkocsivezető is említett olyan esetet, hogy a fertőszentmiklósi katonai (lengyel) táborparancsnokság tehergépkocsijával – a táborparancsnokság papírjaival – katonai személyeket szállítottak Budapestre. Több budapesti út megtétele után a „Visszaemlékezőnek az volt és az maradt a benyomása, hogy egyes járőröknek parancsuk volt arra, hogy a (szökésben lévő. L. I.) lengyeleket ne tartóztassák fel.”⁹⁽⁸²⁾

A Nagycenk és Kiscenk községben lévő lengyel katonai internáló táborokból 1940 januárjában végrehajtott szökések a csendőrséget és a III. hadtestparancsnokság „K” (kémelhárító) alosztályát hosszú ideig foglalkoztatták. A nyomozás során a tömeges szökések mindig más-más formában jelentkező részletei is ismertté váltak. A Honvédelmi Minisztérium I. főcsoportfőnöke, Barabás Emil altábornagy a szökésekről – a várható német tiltakozásra való tekintettel – levélben értesítette a külügyminisztert. A levél elején Barabás altábornagy felhívta a külügyminiszter figyelmét arra, hogy a lengyel katonai internáltak nagyarányú, tömeges szökései – egyes táborokból – újból megkezdődtek. A vizsgálat szerint Nagycenken ezúttal is a szokásos istentiszteletet használták fel a szökések végrehajtására. Számos visszaemlékezés is arra utal, hogy az istentiszteletek alkalmával biztosított „kollektív” kimenőt a lengyelek, ha csak lehetett, szökésre használták fel. „Táborunk lengyel parancsnoka Dabrowski százados volt, aki vasárnaponként a templomba vezetett minket Nagycenkre. Egységünk mellett a járdán tizenegynéhány méterenként puskával felszerelt magyar katonák mentek. ...A mise ideje alatt a templomot magyar katonák vették körül. A mi papunk egyezséget kötött a magyar pappal, így minden vasárnap néhány katonánk csak este hagyta el a templomot, majd Budapestre utazott.”¹⁰⁽⁸³⁾

Az egyik tömeges szökés a H. M. 21. osztálya jelentéséből ismerhető meg részleteiben. „A nagycenki gyűjtőtáborból f. hó 14-én és 15-én 5 tiszt és 130 főnyi – csupa motorizált tüzér és műszaki – legénység szökött meg akként, hogy a vasárnapi istentisztelet után kisebb csoportokban a községtől kb. 10 km-re lévő erdőbe húzódtak, ahol Budapestre küldött, ponyvával letakart teherautókkal szállították őket Budapestre. Itt polgári ruhával, útlevéllal és pénzzel ellátva, Jugoszlávián keresztül át szöknek Franciaországba. Egy visszaszökött lengyel vallomása szerint a szökésre parancsot kaptak. Legtöbben, különösen a legénység, parancs nélkül nem szökött volna meg.”¹¹⁽⁸⁴⁾ A nagycenki táborban felvett jegyzőkönyv szerint az egyik, ponyvával letakart autót honvéd egyenruhát viselő szakaszvezető vezetett. Az is kitudódott, hogy a szökésre kijelölteknek a parancs szerint „...1/2 11 órakor a nagycenki táborban tartandó istentiszteletre való megjelenésük után már a táborba visszatérni nem szabad.” A sikeres szökés érdekében 25–30 fős csoportokban az Ikva patak mentén, Peresztég nevű határrészen átkelve a kiskolozsi erdőben kellett gyülekezni. Az erdő fedezete mellett várták meg az érkező teherautókat, majd Budapestre utaztak.¹²⁽⁸⁵⁾

Egy későbbi, 1940. január 17-én felvett tanúkihallgatási jegyzőkönyv – ellentétben Barabás altábornagy levelével – 134 katonai személy, köztük 5 tiszt szökését állapította meg. A jegyzőkönyvnek elsősorban az a része fontos, amelyben a szökés részleteiről van szó. „A kihallgatott tanúk egybehangzó vallomása szerint a szökés három részletben történt, és pedig úgy, hogy azoknak a kimaradási engedélyével, akik **345**a faluban elhelyezett tiszteknek legényei és szakácsai (voltak), egy-egy lengyel internált visszament a táborba és más egyének újra kijöttek az (előzőleg bevitt. L. I.) engedélyjeggyel. A tömeg pedig, cirka 60 ember, vasárnap a délelőtti szentmise után, ahová lengyel tisztek vezették (őket), nem tért vissza a táborba, hanem a templom

háta mögötti utakon, az előre megállapított gyülekező helyre mentek ...a jegyzőkönyv tanúsága szerint »a Rongyos erdőnél«, részben »a Kiskolozsi erdőnél« gyülekeztek ... szökésre használták fel azt a körülményt, hogy az őrszázad legénységéből cca 70 fő ezen a napon lett felváltva és az új emberek nem ösmervén még jól kötelességüket, így könnyebben távozhattak el a táborból. Mulasztás csak annyiban terheli a magyar őrlegénységet, hogy dacára a kiadott parancsomnak, hogy az internáltaknak csak a magyar őrség (őrlegénység. L. I.) kíséretében szabad a faluba bemenni, nem teljesítették, miért én őket felelősségre vontam. Mentségül azt adták elő, hogy miután a lengyeleket zárt rendben, saját tisztjeik vezették, azt hitték, hogy erre (a kísérésre. L. I.) szükség nincsen.”¹³⁽⁸⁶⁾ A táborban folytatott nyomozás során a táborparancsnokság tudomására jutott, hogy a tömeges szökést kik, milyen formában szervezték meg. Az előkészítő munkát – a források szerint – Jan Pisch főhadnagy és Tatomir Sas százados irányította. A nagyeceni táborparancsnok, dr. Nemes Molnár ³⁴⁶Gyula ezredes kemény ellenrendszabályokat léptetett életbe. A szökések megakadályozása érdekében szigorú ellenőrzést, valamint általános kimenőelvonást rendeltek el. A nagyeceni szökésekről hivatalból értesítették a szombathelyi III. hadtestparancsnokságot, a székesfehérvári II. hadtestparancsnokság komáromi „K”-osztályát, a győri, pápai és a soproni városi rendőrséget, valamint a Sárvár, Celldömölk, Kőszeg községi csendőrőrsöket.

2. Csoportkép a nagyeceni lengyel katonai táborban (1940 ápr.)

A tömeges méretű szökések kapcsán Pekle Béla tábornok, a szombathelyi III. hadtestparancsnokság részéről olyan rendelkezés kiadására kérte a H. M. 21. osztályát, melynek eredményeképpen „... a szöktetés központi irányítói felderíttessenek és ezáltal a további tömeges szökések megakadályoztassanak, mert különben a lengyel katonai gyűjtőtáborok lassan kiürülnek. Ennek igazolására jelentem, hogy a III. hdt. területén létesített lengyel katonai gyűjtőtáborokban 1939. október hó elején közel 10 500 lengyel katonai menekült volt internálva, míg a gyűjtőtáborok jelenlegi lengyel állománya a komáromi gyűjtőtáborból Sárvárra áthelyezett 550 főnyi lengyel internálttal együtt nem egészen 7500 fő. Eme szembetűnő létszámcsökkenést a rajkai, új-dörögdi és egyéb áthelyezések mellett főként a folytonos és gyakran nagyarányú szökések teszik csak érthetővé.”¹⁴⁽⁸⁷⁾

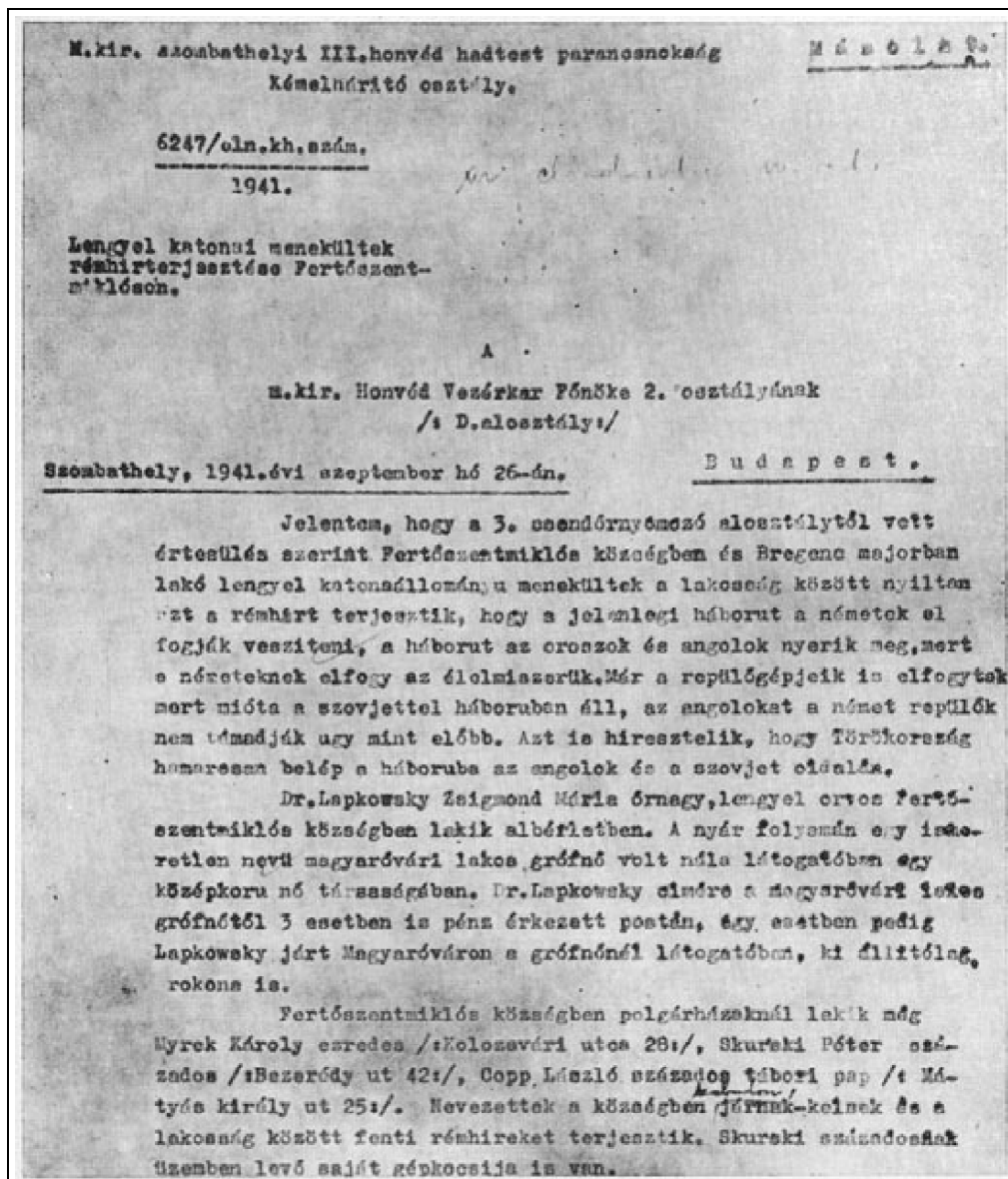
A kiscenki és a nagyeceni lengyel táborokból megisméltendő szökések miatt a csendőrzárőrök figyelmét ismételtelen felhívták az útban lévő, vonaton és más járműveken utazó lengyelek fokozott ellenőrzésére. A felhívás után a csendőrség (az ország más részein is) nagyobb gondot fordított az ellenőrzésre, bár ennek ellenére, a várt eredmény nem következett be. A celldömölki csendőrség járőrei mindössze 13 lengyel katonát kísérték be Szombathelyre s adtak át a városi rendőrkapitányságnak. A szökés (utazás) közben elfogott katonai személyeket Szombathelyről a szigorúbban őrzött sárvári lengyel katonai internáló táborba kísérték át.¹⁵⁽⁸⁸⁾

A kapuvári járás főszolgabírájának egyik jelentésében arra találunk adatokat, hogy a katonai menekültekkel egyidőben a lengyel polgári menekült táborokból is (kisebb mérvű, de) folyamatos szökéseket észleltek. A főszolgabíró a legkülönbözőbb helységekből származó, foglalkozású polgári menekültek köröztetését rendelte el: Zbrzozek Richard (Warszawa) gyáros, Zawadzki Roman (Grenboki) földbirtokos, Bikowski Ignacy (Lódz) lakatos, Strzelczych Wladyslaw (Radmósków) lakatos, Trzetalkow Jan (Skierniewice) gépkocsivezető, Wozniak Wladyslaw (Wieszyn) kovács, Tarnowski Stanislaw (Lódz) gépszerező, Tranzyk Lubomir (Skierniewice) mechanikus, Graban Bronislaw (Lódz) gépszerező, Szaszowski Jan (Bienkowitz) földműves, Kreft Aleksander (Szulenczyce) földműves, Czajka Mieczyslaw (Rawe) asztalos, Wajdas Stefan (Sosnowice) technikus, Bejna Franciszek (Wiktorowa) kőműves, Nozdrykowski Wladyslaw (Galub) kerékgyártó, Pugowski Antoni (Wilno) pénzügyőr, Hanko Zygmunt (Lódz) tisztviselő holléte a csendőrség előtt ismeretlen maradt. Többségük nyilván elhagyta Magyarországot, vagy nevet változtatva más táborba kérte felvételét.¹⁶⁽⁸⁹⁾

Az egyik Nagyecenen internált lengyel tiszt, Karol Kazimierski 1939 telén nővéréhez, Amerikába akart utazni, közben az evakuálásban résztvevők listájára került. Az utazás célját illetően döntenie kellett. Paradox módon, a község magyar plébánosától kért tanácsot. „A plébános azonban megjegyezte: »Fiam, az Isten és a Haza előtt tettél esküt, hogy halálodig azt el nem hagyod, minek mennél Amerikába védeni ³⁴⁷a hazádat, mikor innen közelebb vagy hozzá.« Ez után a beszélgetés után rögtön jelentkeztem a Franciaországban toborzott lengyel hadseregbe.” Visszaemlékezésében leírta, hogy az illegális lengyel katonai szervek utasítása értelmében növelni kellett az evakuálás ütemét, e célból a Sopron környéki táborokban is ki akarták használni a húsvéti ünnepek adta lehetőségeket. „Ebben az időben szerencsére a magyar táborparancsnok megbetegedett és az idősebb tisztet egy fiatal százados helyettesítette, aki tudott néhány szót lengyelül. A százados édesanyja lengyel volt, legalábbis lengyel családból származott. A fiatal tiszt nagyon szeretett bennünket, időnként a ³⁴⁸szállásunkra is benézett. Az ünnepek alatt a társaság felöntött a garatra s szórakozni kezdett, úgyhogy a parancsnok a kapu előtti térre kéretett bennünket. A magyarok kíváncsiak voltak, hogyan szórakoznak a lengyelek. Elvegyültek közöttünk a tömegben és nagy érdeklődéssel nézelődtek. A parancsnok még az örnek is megengedte, hogy közelebb jöjjön és nézze a

szórakozásunkat. Közben 15 lengyel katona készülődött, hogy elhagyja a tábort. Kitűnő ötlet volt ez a húsvéti szórakozás. A szökési tervet sikeresen végrehajtották.”

3. Jelentés a lengyel katonai személyek politikai tevékenységéről (1941). Hadtörténeti Levéltár

A szökések előkészítői nem voltak ötletszegények. A siker érdekében újabb és újabb megoldásokkal próbálkoztak. A nagyeceni táborból pl. a vasúti sínekhez közeli részen, a szökésre kijelöltek derékszíjak, kötelek segítségével ereszkedtek le a tábort övező (viszonylag magas) kerítésen. A tábori illemhely is a szökések egyik kiindulópontja lett: „Az újonnan épített 10 személyes illemhely egyik fülkáját nem használták, ezen keresztül, alagutat ásva jutottak el szökevényeink a szomszédos gyümölcsös kertbe” – írta Kazimierski. 1940 tavaszán igen sok sikeres szökési akcióról van tudomásunk. „Eljött az idő, amikor tizenegynéhány katonának kellett megszöknie, amire egyébként fel voltunk készülve. A közelben (Sopron

irányában) nagy – fiatal – erdő húzódott, mellette pedig egy kis liget volt. A ligetben közülünk valaki tüzet gyújtott. Ezt követően a táborban nagy felfordulás támadt. Kimentek a tűzoltók ... a tábor kapuja pedig tárva-nyitva maradt. Mi, akiket kijelöltek a szökésre és mások is ... a tűz irányába indultunk. Az erdőben aztán hirtelen elváltunk a többiektől (a tűzoltásban segédkezőktől. L. I.) s bevetettük magunkat a sűrűbe. Este, közvetlenül az osztrák határ mellett értünk ki az erdőből, majd néhány kilométer gyaloglás után elértük a vasútállomást, ahonnan elindultunk Budapestre.”

Az evakuálás minél gyorsabb lebonyolítása a legtöbb táborban attól (is) függött, hogy a szökéseket, a tábor elhagyását folyamatosan meg tudták-e szervezni? Felismerték-e a megújuló lehetőségeket? Voltak-e olyan személyek akik – egy ideig – a táborban maradván a szökések kivitelezését biztosították? Nem kevésbé fontos volt az is, hogy a helyi, környékbeli lakosság miben és milyen mértékben tudta (akarta) segíteni a menekülteket. „A konyhán és a kazánházban dolgoztam. A kazánházból hordozóedények segítségével szállítottuk el a salakot a tábor kapuján túl lévő bozótos térség gödreibe. A hordozóedények dupla fenekűek voltak. Ily módon alulra egy kistermetű katonát bujtattunk el, majd betakartuk salakkal vagy konyhai hulladékkal és úgy vittük ki a kapun. ...A kompresszorház, illetve a kazánház kezelője valószínűleg tudott a dolgról, ... de nagyon rendes ember volt. Senkinek nem szólt semmit.”¹⁷⁽⁹⁰⁾

A nagyecenki – kisebb-nagyobb csoportokban végrehajtott – szökések országos viszonylatban is ismertté váltak. Barabás Emil altábornagy 1940. január 26-án táviratban értesítette a hadtestparancsnokságokat, hogy a H. M.-be érkező „...jelentések szerint a lengyel internáltak szökései... kezdenek újból elszaporodni. E mellett egyes lengyel tiszték azt merték hangoztatni, hogy a magyar hatóságok a szökéseket nem csak elnézik, de elő is segítik. Valamennyi gyűjtőtáborban kihirdetendők: Magyarország mint semleges állam, az internáltak szökéseit minden eszközzel megakadályozza. Minden más híresztelés hazugság. Tudomásomra jutott, hogy újabban ismét nagyobb arányú szökések tervezetnek. Ezek esetében a legszigorúbb megtorlások fognak alkalmaztatni és minden kedvezmény el fog vonatni.” Barabás altábornagy a külügyminiszter támogatását is kérte annak érdekében, hogy a magyarországi lengyel menekültek szökései mielőbb megszűnjenek: „Úgy látszik, hogy a lengyel követségnek és konzulátusnak jelenleg a szöktetések megszervezése az egyedüli tevékenysége. Van szerencsém Nagyméltóságodat újólaj tisztelettel felkérni, hogy a budapesti lengyel követséget és konzulátust a legkomolyabban felszólítani szíveskedjék, hogy ezeket az üzemeket haladéktalanul szüntesse be.”¹⁸⁽⁹¹⁾

³⁴⁹Barabás Emil altábornagy a lengyel katonai képviselő vezetőjéhez, Stefan Dembinski tábornokhoz is levelet intézett. A levélben kifogásolta – többek között – azt, hogy a lengyel tiszték Magyarországon németellenes propagandát folytatnak, amely – Barabás altábornagy megfogalmazása szerint – Magyarországnak kárt okoz.¹⁹⁽⁹²⁾ A levél végén Barabás erélyesen felszólította Stefan Dembinski brigádtábornokot, hogy a szökéseknek mielőbb vessen véget. A Katonai Képviselő széleskörű hatáskörét bírálva a H. M. 21. osztálya is Nagyecenket hozta fel példának. „Tudomásomra jutott, hogy Sas Tatomir lengyel internált százados, aki Nagyecenken volt internálva, folyó év január elején engedéllyel Budapesten járt és Tábornok Úrral (Dembinskivel L. I.) tárgyalt. Nevezett százados Nagyecenkre történt visszautazása után 2 tiszttel (?) és 130 fő legénységgel együtt, előre megszervezett szökést hajtott végre, akként, hogy a szökő csoportért Budapestről küldtek teherautókat. Felhívom Tábornok Urat, hogy ³⁵⁰... jelentést terjesszen elő.”²⁰⁽⁹³⁾ A Külügyminisztérium figyelmét ezúttal is felhívták a lengyelek tevékenységére, az általuk „okozott politikai kárra.”²¹⁽⁹⁴⁾ Kivizsgálást kértek és ígértek a különböző szervek, a „nagyecenki ügy” azonban egyelőre holtpontra maradt.

J e g y z ő k ö n y v

felvétel Kiscenken, 1940 január hó 14-én 0.30 h-kor, a lengyel internáltak szökése ügyében.

Jelen voltak Varga Gyula őrmester, Horváth Péter gy.jzskv.-vezető és Jozef Karol lengyel internált, aki önként jelentkezett a szolg. vezető őrmesternél, hogy a lengyel szökési ügyben kíván vallomást tenni.

Előadja, miután az őrmester urához olyan jó volt, nagyon bántja, miután a szökés megtörtént, hogy ő ezt előre megmondani nem tudta. Ez történt azért, mert az ő tisztjeik és altisztjeik kényszerítették őket a szökésre. Elmondja, hogy őket állandóan figyelemmel kísérték és így nem mertek jelentést tenni. Továbbá előadja, hogy a szökési tervet a következő módon lett megszervezve köztük: f. évi január hó 14-én 1/2 11 órakor a nagycentri táborban tartandó istentiszteletre való megjelenésük után már a táborba visszatérni nem szabad és pedig 25-30-as csoportban térjenek az Ikva patak mentén Peresztegen keresztül a kiskispezi erdőbe gyülekezzenek, ahol megjelennek értük Budapestről az erre előre megszervezett ponyvával letakart teherautók, hogy Budapesten azután kapnak civilruhát és egyenesen Franciaországba szállítják őket. Ő azonban több társával minden áron azon igyekezett, hogy az előkészített szökésre összegyűjtött tömegeből el tudjon menni. Ez a pinnyei erdőnél nekik sikerült is, ahonnan azonnal igyekezett a kiscenki gyűjtőtáborba a történetekről jelentést tenni. Ő határozottan kijelenti, hogy ezt a szökési tervet már hetekkel ezelőtt az ő századosuk Sas Tatomirnál több ízben megjelent civilruhás egyénekkel készítették elő. Nagyon kéri a paraszt, hogy az ittmaradt tisztjeik előtt nevét lehetőleg titokban tartani, mert nem akarja, hogy őt üldözzék. Azonban ő továbbra is itt kíván maradni és titokban szervezett dolgokról mindenkör értesíteni fogja a magyar parancsnóságot.

Kmft.

Horváth Péter s.k.
szkvez.

Varga Gyula s.k.
őrmester, szolgálat
vezető.

Papp András s.k.
hdngy. táborrészt.
parnok.h.

4. A kiscenki lengyel katonai táborból történt tömeges szökés egyik kihallgatási jegyzőkönyve

A különböző jelentésekből, tanúkihallgatási jegyzőkönyvekből a katonai hatóságok arra következtettek, hogy a lengyelek szökése az emigráns lengyel kormány sürgetése miatt nem fog megszűnni, hiszen az egyik legfontosabb cél ebben az időben a nyugaton felállított lengyel hadsereg egységeinek feltöltése volt.²²⁽⁹⁵⁾ E törekvéstről még a sajtó is értesült. Az „Új Sopronvármegye” c. újság szerint az önálló lengyel hadsereg 1940 tavaszára megjelenik a nyugati fronton.²³⁽⁹⁶⁾ A lengyelek szökéseit értelemszerűen az előbbiekkal hozták összefüggésbe. A német követség korábbi tiltakozásaira való válaszáds miatt a H. M. 21. osztály – kevés eredményt felmutató – ismételt „kivizsgálást” rendelt el, az eredményről a budapesti német követség katonai attaséját az 5892/el. – 1940 sz. levélben tájékoztatták.²⁴⁽⁹⁷⁾

3. A nyugat-magyarországi lengyel katonai táborok esetében a szökések 1940 tavaszán érték el tetőpontjukat. A tavaszi hónapok egyik legnagyobb visszhangot kiváltó tömeges szökését ugyancsak Nagycenkről, a cukorgyár épületrészeiben berendezett gyűjtőtáborból hajtották végre. 1940. április 4-én

este, a cukorgyár répaáztató csatornáján keresztül több lengyel katonának sikerült a tábort elhagyni. A szökésre egy – mit sem sejtő – helybeli lakos hívta fel a táborparancsnokság figyelmét. A bejelentés után riadóztatták a nagycenki honvéd őrszázadot. A táborparancsnok, dr. Nemes Molnár Gyula ezredes megerősített, motorizált járőröket rendelt ki s személyesen is részt vett a szökés körülményeinek felderítésében.

A korábbi hadtestparancsnoksági utasítás értelmében a megszököttek üldözésére szokatlan nagy apparátust mozgósítottak. Kozma Ferenc szolgálatra behívott tartalékos hadnagy parancsnoksága alatt tisztí járőr csoport gépkocsin indult a megszököttek után. Közben értesítették a fertőszentmiklósi csendőrőrsöt is, amely azonnal bekapcsolódott a tábort elhagyó lengyel katonák üldözésébe, később pedig a nyomozásba. A szökést vizsgáló jegyzőkönyv szerint az egyik kirendelt járőr „...Fertőszentmiklós felől érkező gépkocsival találkozott. Ezt feltartóztatta, abban becsomagolt polgári ruhákat és három lengyel nemzetiségű polgári egyént talált, akiket mint a szöktetésben alaposan gyanúsíthatókat őrizetbe vett. A járőr ezek és a tehergépkocsi őrizetére visszamaradt saját gépkocsiját s annak vezetőjét pedig beküldte a közeli Kiscenki gy. táborba segítségért.”²⁵⁽⁹⁸⁾ Kiscenkről, az ottani lengyel katonai táborból Varga Gyula őrmester parancsnoksága alatt négy főből álló járőr ugyancsak gépkocsin kapcsolódott be az üldözésbe. Keresés közben Kozma hadnagy Röjtökmuzsaj felől közeledő sötét színű személygépkocsira lett figyelmes, majd a gépkocsit megállásra szólította fel. A közeledő gépkocsi azonban nem állt meg, hanem hirtelen irányt változtatva egy elágazó úton Röjtökmuzsaj felé igyekezett. A gépkocsi riadt menekülése azt bizonyította, hogy az autó és utasai a szökéssel kapcsolatban állnak. A járőr az autó hátsó kerekére ³⁵²több lövést adott le, de a sötétben nem talált.²⁶⁽⁹⁹⁾ A megisméltető lövésekre felfigyelt a Kiscenkről érkező járőr is, majd üldözőbe vette a már-már sikerrel menekülő személyautót. Ezzel kezdetét vette az üldözés legdrámaibb szakasza. A személyautó utasainak arra még volt idejük, hogy vörös fényjellel figyelmeztessék és ugyancsak menekülésre szólítsák fel a közelben levő – még fel nem fedezett – tehergépkocsit, amelyen már több lengyel katonai egyén tartózkodott. A teherautó utasai „...a fényjelre, észrevevén az üldöző katonai gépjárművet is, részben a közeli erdőbe menekültek, részben, mint ez később megállapítást nyert, 18 fő a tehergépkocsira ugrott fel, mely ...fokozódó gyorsasággal Röjtökmuzsaj irányába menekült.”²⁷⁽¹⁰⁰⁾ A menekülő tehergépkocsira a járőrkocsiból szintén több célzott lövést adtak le, majd Varga őrmester a gumikerekre leadott 16 lövéssel megállásra kényszerítette. A gépkocsi Röjtökmuzsaj első házainál megállt, a gépkocsivezető felháborodva a történeteken a helyszínre érkező Varga őrmestert vasrúddal megtámadta. Dulakodás közben az őrmester fegyverével leütötte a gépkocsivezetőt, majd a teherautó átvizsgálásához fogott. Amíg a járőr a gépkocsiban levő lengyelekkel foglalkozott, a magához tért gépkocsivezető a letartóztatás elől megszökött. A járőr az elfogott (lengyel) tehergépkocsiban polgári ruhákat, 15 sértetlen és 5 sebesült lengyel katonát, valamint 2 polgári személyt talált.²⁸⁽¹⁰¹⁾ A katonák éppen átöltöztek a kocsiban lévő civil ruhákba. A sebesülteket a szombathelyi kórházba szállították, a többieket őrizetbe vették.

M. kir. Honvédelmi Minisztérium. 21. osztály.

24. szám.
1940.

404.0114/21 - 1940.

Látogatási engedély.

Abel Frydrik Oskar unok.

mint lengyel állampolgárnak és angol-lengyel börtön-
csak (lengyel polgári internálé:) ~~szolgálati~~

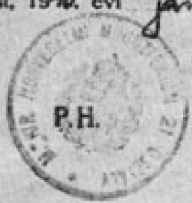
megengedte, hogy a Magyarország területén lévő lengyel
katonai gyűjtőtáborokba a Magyar Vörös-Kékest
egyet ny tájékoztató hírcsereiben

~~hadifogoly-tábor~~ ba beléphessen.

Ezen engedély a kiállításától számított 30 napig érvényes és másra át
nem ruházható.

Budapest, 1940. évi január hó 15.

V. P. Oskár
osztályvezető

Ezen látogatási engedély érvényességét 1940. március hó 15.-éig meghosszabbítottam.

Budapest, 1940. február 19. én.

V. P. Oskár
osztályvezető

3515. A sopron környéki lengyel katonai táborok egyik „Látogatási engedélye”

A nagyeceni táborparancsnokság másnap (1940. április 5-én) általános létszámenőrzést rendelt el. Ezt követően derült ki, hogy a táborból összesen 184 katonai személy szökött meg, a megszököttek közül 62 személyt sikerült elfogni. „A levezetett csendőrségi nyomozás, valamint a táborparancsnokság által eszközölt vizsgálat megállapította, hogy a szökés Budapesten lett előkészítve, ahonnan 2 teherautó jött le

polgári ruhákkal a szökevényekért. Ezek közül az egyiknek sikerült elmenekülnie.”²⁹⁽¹⁰²⁾ Az őrizetbe vett lengyel katonai személyeket – szabálytalanul – a soproni ügyészségnek adták át, majd mivel a bíróság nem volt illetékes az ügyben, büntető táborban helyezték el őket.

A második „nagyeceni ügy”-ben elrendelt vizsgálat a táborőrség részéről ezúttal sem talált mulasztást, hiszen megállapította, hogy a táborőrséget felelősség nem terhelte, mert az eltömött, így használaton kívüli répamosó-csatorna létezéséről a táborparancsnokság sem tudott. „Ezenkívül az őrség a szökés felfedezése után dicsérendő eréllyel igyekezett azt megakadályozni.” A dolog azonban nem zárult le.

A szökés hátterének kivizsgálására ugyancsak jelentős katonai és csendőrségi apparátust mozgósítottak. Az viszonylag hamar kiderült, hogy az öt sebesüléssel járó szökési kísérlet előkészítésében és végrehajtásában József Dabrowski százados és József Majkowski főhadnagy jelentős szerepet játszott. A csendőrségi nyílt nyomozás után kiderült, hogy Dénesfa községben gróf Cziráki József kastélyának melléképületében a környék lengyel katonai táboraiából szökő személyek részére polgári ruhákat tároltak. A Bregenc-majori, a kiscenki, valamint a nagyeceni táborokból korábban megszökött lengyel katonák egy része a Cziráki kastély mosókonyhájában öltözött át civilbe és a dénesfai vasútállomásra utazott Budapestre. A kihallgatási jegyzőkönyv szerint a szökés egyik szervezője Dénesfán, gróf Cziráki vendégeként a kastélyban lakó Ludwik Miodonitz lengyel állampolgár, aki Takács Ernő községi bíró „illetéktelenül” kiállított engedélyével többször megfordult Sopronban, Szombathelyen, Nagyecenen ³⁵³és Fertőszentmiklóson. A helyi közigazgatás messzemenő jóindulatából Budapestre utazáshoz és a szervezőmunka elvégzéséhez is lehetősége volt. A jegyzőkönyvből egyértelműen kiderül, hogy a szökésekről a helybeli lakosságnak is tudomása volt, nyilván beavatottak voltak a szökések részleteibe is. A Franciaországba induló lengyel katonáknak a helyi lakosságnál hagyott egyenruháit egy idő után értékesíteni ³⁵⁴kezdték. A „lengyel ruha” árusításában többen résztvehetek, mert a községben márciusban kidobolták, hogy tilos lengyel katonaruhát vásárolni. A dolognak azonban nem tulajdonítottak nagyobb jelentőséget, mert a ruha eladásról a helyi csendőrség később már nem tett említést.

PRO T O K O L .

geschrieben in der Kanzlei des Hng.Kgl.Lagerkommandos zu Fertőszentmiklós, wegen unbefugter Überschreitung der deutsch-ungarischen Grenze.-

Anwesend: Kommandant des polnischen Internierungslagers Major vitéz S z ú o s K á l m á n .-

Protokolant: L u b o s Paul. Mitarbeiter im ungarischen Kommando.-

Es gesteht:

W u c z i n s k i P e t e r , geboren am 4. Februar 1918. in Chrynowicze Kreis W i l n o Wojewodschaft Wilno. Religion: röm. kath. Beendet: 4 Klassen Volksschule in Chrynowicze. Beruf: Schofför. Stand: Ledig. Sohn des Stefan und Aniela-geborene S o s n o w s k a - W u c z i n s k i .- Im Militär gedient.-

Nachgründlicher Untersuchung keine Papiere sowie Dokumente beim Obengenannten nicht vorgefunden.-

Nach vorheriger Ermahnung von Seiten des Protokollanten, dass ich die Wahrheit sage, gestehe ich was folgt.-:

Vor dem deutsch-polnischen Kriege war ich in Holland anwesend, wo ich mit den Eltern bei der Landwirtschaft beschäftigt war. Nach der Beendigung der polnischen Kampanie überschritt ich die holändisch-französische Grenze und meldete mich freiwillig in das sich in Frankreich gründende polnische Militär ein. Dasselbst wurde ich in die Infanterie eingereicht worden. Im deutsch-französischen Kriege geriet ich in die deutsche Kriegsgefangenschaft und wurde in das Stalag zu IV. B. eingebracht. Dasselbst verblieb ich bis zum 15. September 1943. An diesem Tage wurde ich in ein Arbeitslager nach Lanzendorf überführt worden wo ich in der Feldarbeit beschäftigt war. Hier arbeitete ich bis zum 3. Oktober 1943. wo ich an demselben Tage die Flucht unternahm und so in der Nacht vom 4. auf den 5. Oktober 1943. überschritt ich die deutsch-ungarische Grenze in der Gegend von Sopron. In Sopron bestieg ich den Zug und fuhr die Richtung Szombathely ein. In Szombathely wurde ich durch die ungarische Polizei angehalten, verhaftet und verhört. Auf derselben war ich 8 Tage beibehalten worden, nachher den militärischen Behörden übergeben wo ich wieder nach zwei Tagen mit einer Eskorte nach dem polnischen Internierungslager zu Fertőszentmiklós überführt wurde und dem Kommando desselben zugeführt worden bin.

Grund meiner Flucht waren schlechte Behandlung und ungenügende Kost.

Bitte die ung. Behörden höflichst, mich hier in Ungarn behalten und irgendwelcher Arbeit zuteilen zu wollen.-

Nachdem mir das Protokoll durch gelesen und aufs Polnische übersetzt wurde, unterschreibe ich es Eigenhändig. Weiteres habe ich in dieser Sache nichts mehr zu gestehen.-

Obengenannter ist aus angegebenen Gründen als militärische Person anzuerkennen und ist weiterer Untersuchung nicht bedürftig.-

Fertőszentmiklós, den 14. Oktober 1943.

Protokolant Gestehender Kommandant des polnischen Internierungslagers

L u b o s Paul.

W u c z i n s k i Peter.

vitéz S z ú o s K á l m á n
M a j o r .

6. Az ausztriai német munkatáborból Magyarországra szökött lengyel munkaszolgálatossal Fertőszentmiklóson felvett jegyzőkönyv. Hadtörténeli Levéltár

A nyomozás érdekes momentumáé kétségtelenül az, hogy a környéken végzett házkutatások során az ügybuzgó csendőrök többek között a Cziráki kastélyhoz tartozó épületeket is át akarták vizsgálni. A személyzet egyik tagja, dr. Khayatt Nadi, a gróf titkára az eljárás ellen tiltakozva kijelentette, hogy a

kérdéses épületrész gróf Cziráki József parlamenti mentelmi jogot élvező kastélyának szerves részét képezi, tehát a csendőrség hatáskörén kívül esik. „Ezért a járőr – bár bizalmas értesülések szerint ott lengyel katonai pisztolyok (?) és polgári ruhák vannak – házkutatást nem tartott.” Az iratokból arra lehet következtetni, hogy a csendőrséget komolyan foglalkoztatta a kastély szerepe s Cziráki gróf lengyel kapcsolatai iránt is érdeklődést tanúsítottak. A jó nevű gróf, a befolyásos országgyűlési képviselő elleni hatékonyabb eljárásra azonban a csendőrség nem vállalkozott. Ráadásul dr. Berecz Dezső, a soproni törvényszék vizsgálóbírója 490/1940. sz. végzéssel felhívta a nagycenki csendőrőrs figyelmét arra, hogy Ludwik Miodonitz ellen folyamatba tett vizsgálat és a bűntárgyak lefoglalása „...semmi körülmények között sem irányulhat a mentelmi jogot élvező gróf Cziráki József felsőházi tag ellen.”

A szökés közben elfogott lengyel katonák kihallgatásuk során elmondták, hogy egy lengyel katonai csoportot teherautón Dénesfára, Cziráki gróf kastélyába akartak szállítani, ahonnan másnap éjjel, polgári ruhába öltözve kellett volna tovább utaznia. Később maga Cziráki gróf is gyanúba került. Magyar részről ugyanis többen látták, hogy „...gróf Cziráki dénesfalvi földbirtokos személyesen is több esetben megjelent autóval a kis- és a nagycenki (lengyel. L. I.) gyűjtőtáborban s a lengyel táborparancsnok (Karol Mirek ezredes. L. I.) részére (!) levelet hozott. Valószínűleg gróf Cziráki is tudhat a szökések megszervezéséről s azok végrehajtásáról.”³⁰⁽¹⁰³⁾ Czirákit, mint felsőházi tagot végül is békén hagyták, a kastéllyal kapcsolatos információgyűjtést is beszüntették.

A nagycenki szökésekről készített terjedelmes jegyzőkönyv – a vallomások és a nyílt nyomozás adatait összevetve – megállapította: „...a szökéseket Budapestről, tervszerűen lengyel tisztek és magas állású polgári egyének irányítják. Ezek gyakran megjelennek különböző ürüggyekkel az egyes (katonai. L. I.) gyűjtőtáborokban s egyenesen parancsot adnak a szökésekre. A táborokban lévő lengyel katonák csak a parancsoknak engedelmeskednek. Több lengyel katona kijelentette, hogy ő a táborban lévő hellyel meg van elégedve, s ha parancsot nem kapott volna rá, nem szökött volna meg. Megállapítás szerint a szöktetések megkönnyítése céljából már legtöbbször a szökések előtt állítólag a Vöröskereszt útján kiutalt polgári ruhákkal látják el a táborban lévő katonákat, de gyakran fordul elő az is, hogy a szökevényeknek megmondják, hogy mikor szökjenek, hol gyülekezzenek s ilyenkor rendszerint Budapestről lengyel rendszámú (?) tehergépkocsikon polgári ruhákat hoznak. Ilyen esetekben a szökevények Budapestig a teherautókon hozott polgári ruhákba öltöznek át. Ezután rendszerint Budapesten látják el őket igazolványokkal és pénzzel, hogy az ország területét elhagyhassák.”³¹⁽¹⁰⁴⁾

A Nagycenkhez közeli Petlend-pusztai lengyel katonai táborból 1940. április végén szintén csoportosan szöktek. A szombathelyi III. hadtestparancsnokság részéről Pekle Béla tábornok jelentésben számolt be a nagycenkihez hasonló méretű szökési akcióról. Pekle tábornok rezignáltan állapította meg, hogy „...a lengyel internált legénység, tisztek között is a szökések mind gyakrabban fordulnak elő ...a Petlend pusztai gyűjtőtáborból 9 nap leforgása alatt 167 fő internált szökött meg.”³²⁽¹⁰⁵⁾

³⁵⁵Ismét felmerült a kérdés, hogy a szökéseket mivel lehet és kell megszüntetni. Pekle tábornok azon a véleményen volt, hogy a csendőrrjárőrök gyakori portyázásával, igazoltatások rendszeressé tételével a megszököttek egy részét vissza lehet vinni a táborokba, azaz a sikeres szökések jelentős részét meg lehet akadályozni. A javaslat gyakorlati bevezetésére azonban nem került sor. Így egyelőre minden maradt a régiiben.

7. Lengyel ulánus tisztek és katonák a Petlend-pusztai lengyel táborban (1940 tavasza)

A táborokon kívül lakó, illetve munkát vállaló lengyel katonai és polgári személyek szökése viszonylag egyszerű volt. „Mexikópusztán 17-en laktunk lengyelek és egy magyar katona, aki vigyázott ránk. Közülünk öten jelentkeztek szökésre. A magyar őrrel nagyon jól megvoltunk. Sőt teljesen külön épületben is aludtunk, természetesen azért, hogy ha eljön a szökés pillanata, a hatóságok csak másnap szerezzenek tudomást róla. Éppen ezért minden nap eljárt valaki a „Mamához” – egy helybeli, lengyel származású magyar asszonyhoz – bevásárlás ürügyével, de valójában azért, hogy hírt szerezzen.” Karol Kazimierski szerint a fertőszentmiklósi körzetben – ebben az időben – Stanislaw Fabianski volt a szökések szervezője. A Mexikópusztán dolgozó lengyelek egy részének szökését a „Mama” készítette elő. A „Mama” férje az egyik szombaton kerékpárral a közeli vasútállomásra ment jegyet venni a szökni akaróknak. „Sötétedéskor két csoportra oszlottunk és a „Mamához” mentünk. ...Érdekes véletlen, hogy a „Mama” háza mellett volt a helyi csendőrség irodája, az utca másik oldalán pedig a parancsnokság. Az összes katonaruhát, cipőt és fehérneműt ismerősünk házában hagytuk. ...Győrön keresztül Budapestre utaztunk. Budapesten – egy megbeszél helyen – gépkocsivezető várt bennünket, akit onnan tudtunk felismerni, hogy a minket váró gépkocsi bal oldalának támaszkodott. Kis rózsaszínű cédulákat adtunk át neki, ami a második ismertetőjelnek számított, majd útnak indultunk. A vezető egy házba vitte csoportunkat, majd az összes formáság elintézése után Kadarkútra utaztunk. Budapesten (a lengyel konzulátuson. L. I.) megváltoztatták [356](#)nevünket és személyi adatainkat. Ettől a pillanattól kezdve Kazimierz Drozdowski-nak hívtak ...”[33\(106\)](#)

Az evakuálás 1940-ben (különösen az első félévben) igen kielégítő lehetett, mert a szombathelyi III. és a

szegedi IV., valamint a miskolci VII. hadtestparancsnokság több esetben szóvá tette a szökések megismétlődését s javaslatot dolgoztak ki a tömeges szökések meggátolása érdekében. Barabás altábornagy a hadtestparancsnokságoknak kiadott rendeletében (1940. május 5.) arra figyelmeztetett, hogy újabban a szökéseket „...nem séta, vagy kijárási időben, hanem éjjel hajtják végre.” A szökések elemzése alapján levonták azt a következtetést is, hogy sok táborban az őrzést nem vették komolyan. Barabás altábornagy szerint „...az őrlegénység ezt be is ismerte és avval mentegetőzött, hogy a lengyel tisztektől úgy hallották (!), hogy az őrzés csak formai.” A nagycenki tapasztalatokra utalva Barabás altábornagy nyomatékosan felhívta a hadtestparancsnokságok figyelmét, hogy őrzési feladatok ellátására csak testileg és szellemileg megfelelően kiképzett legénységi állományú egyéneket osszanak be. A szökések megismétlődése esetén kilátásba helyezte, hogy a jövőben előforduló „... minden szökési eset szigorúan kivizsgálendő és az őrszolgálati kötelességsértést elkövetett személyek felelősségre vonandók, szükség esetén ellenük bűnvádi eljárás indítandó.” A pártoló magatartást tanúsító tiszteknek Barabás kijelentette: „Elvárom, hogy az összes érintett parancsnokságok mindent elkövessenek arra, hogy a lengyel internáltak az őrzést semmibe vevő magatartása és ennek folytán a szökések haladéktalanul megszűnjenek.”³⁴⁽¹⁰⁷⁾

A Sopron környéki lengyel katonai táborokból végrehajtott szökéseknek a budapesti lengyel katonai szervek (is) nagy jelentőséget tulajdonítottak, hiszen több száz katona és tiszt evakuálását sikerült biztosítani.³⁵⁽¹⁰⁸⁾ Az evakuálás – a kortársak szerint – nem okozott különösebb gondot. „Először komolyan kellett venni a »szökevények« felkutatását, de később olyan helyzet alakult ki, mintha a jobb kéz nem tudná, mit csinál a bal. Pedig tudták! ...Amíg egyrésztől nem győzték kinyomtatni a »szökevények« neveit a nyomozókulcs mellékleteként, a másik oldalon – ha nem is írásban – jött a rendelkezés, hogy hagyni kell szökni őket. ... Végeredményben egyet mondhattunk akkor és most is mondhatjuk: a magyar nép a lengyel menekültekkel szemben példásan viselkedett.”³⁶⁽¹⁰⁹⁾ A Sopron környéki lengyel katonai menekülteknek a táborokban, az evakuálás, a munkavégzés és a lakossággal való érintkezés során végzett (közvetett, közvetlen) politikai tevékenysége a magyar ellenállástörténet szerves részét képezi. ³⁷⁽¹¹⁰⁾ Az evakuálást, mint komplex kérdést, ilyen szempontból is számon kell tartani.³⁸⁽¹¹¹⁾

A politikai és a katonai vezetés angolszász orientációs (németellenes), lengyelekkel rokonszenvező részének, a lakosság segítségének köszönhetően az evakuálás sikeresen befejeződött. A magyarországról (magyar területen keresztül) evakuált lengyelek zöme elérte úticélját, részt vett a német fasizmus elleni harcban.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Szabó Jenő: Hol volt Sopronban a Lebergasse?

357 Szabó Jenő: Hol volt Sopronban a Lebergasse?

(Adalék Sopron középkori helyrajzához)

A források a középkori Lebergasse-ről ('Lövér utca') száz és egynéhány éven át tesznek említést, először 1424-ben bukkanik fel az utca neve, utoljára 1535-ben. Ezután nem találtam többé adatot róla.

Az utca Házi Jenő „Sopron szabad királyi város története” című soproni okmánytárában tizenegyszer¹⁽¹¹²⁾, a város kiadatlan középkori telekkönyvében (feldolgozta Mollay Károly, kézirata a levéltárban) kétszer,²⁽¹¹³⁾ a kiadatlan Priesterbuchban egyszer³⁽¹¹⁴⁾ fordul elő.

A tizenhét előfordulásból háromszor végrendelet említi: 1424-ben Flesir István, 1439-ben Juding Miklós, 1496-ban Prasz Miklósné végrendelezik egy-egy, Lebergasseben álló házáról, illetve majorjáról. Az 1436–7-es évekből származó ispotályszámadás az ispotály négy adósát sorolja fel: Orbán fuvarost, Unger Jakabot, Kramer Mihályt és Fuxpergert, akik mindnyájan a Lebergasseben laktak. Másik öt lebergassei pénzszerűkében van: Peresztegi Antal 1445-ben, Lesch István és felesége, Dorottya 1453-ban, Joachim János, a városi tanács tagja 1459-ben, Reich Egyed 1474-ben, Lang Péter pedig 1535-ben vesz fel kölcsönt, s valamennyien a Lebergasseben álló házukat kötik le zálogul. Egy 1458. évi ingatlanösszeírás szerint Lőrinc kereskedő egy egész, a savanyúkúti Mathes von Lewpoldpach egy negyed major tulajdonosa a Lebergasseben. Egy 1466. évi vagyonkimutatásban arról olvashatunk, hogy Rueger István halála után özvegye eladja lebergassei házát. A telekkönyv két adata szerint 1494-ben Mathes Kholnhofer, 1499-ben Michel Wueremgarten vesz házat a Lebergasseben.

Tizenöt esetben az ingatlan közelebbi megjelölése: „in der Lebergassen”, néhány esetben az őrök vagy jegyző magyarázatul még azt is hozzáteszi: „vor der statt ze Ödenburg gelegen”, ami semmi fogódzót sem jelent, hiszen az egy pillanatig sem kétséges, hogy a Lebergasse csakis a várfalon kívül lehet, a belvárosban majorok, allodiumok nem voltak. A tizenhetedik esetben, Michel Wueremgartenrel kapcsolatban megjegyzi a telekkönyv, hogy egy sarokházat vásárolt meg: „ains Eghaws In der Lebergassen neben dem pach”. De még ez sem elegendő ahhoz, hogy a Lebergasset a középkori Sopronban megtaláljuk, illetve elhelyezzük.

Annak a középkori szokásnak révén, hogy az ingatlan közelebbi meghatározására a szomszédok nevét is megjelölik, megtudjuk, hogy a lebergassei Flesir Istvánhoz legközelebb („zenachst”) Fuchsberger Péter van, (aki bizonyára azonos az ispotályi adósok közt szereplő „Fuxperger”-rel). Peresztegi Antal szomszédja Preyninger Keresztély, Lesch István házát Dachs Osvátné és Paur Farkasé fogja közre. Hans Joachim majorja Körmenyi Andrásé és Mistelpaur Kelemené között fekszik, Reich Egyed zálogul lekötött háza Kröpflein Gáspáré és Seuberlich Gothardé között, Prasz Miklósné ingatlana Leitgeb Lénárté és Edling Istváné között fekszik. A telekkönyv Mathes Kholnhofernek csak egyik szomszédját, Colman Polzot említi, Michel Wueremgarten házának pedig nem szomszédját, hanem előbbi tulajdonosát, Paul Tzschun-t tünteti fel.

Sajnos ez a „szomszédolás” sem vezet közelebb a célhoz. Hiába ismerünk egy csomó lebergassei nevet, hiába fedezzük fel őket az adó-, dézsma-, és egyéb összeírásokban következetesen mindig a negyedik fertályban, s amikor kezdik az adókerületeket (*ansag*) is megjelölni, mindig a negyedik fertály negyedik adókerületében. Erről tudjuk, hogy a várostól délre terül el.

358 Szerepel a Lebergasse még egy esetben, az úrbéresek 1451–75 közötti évekre datált összeírásának egy 1503. évi május 19-i hozzátoldásában⁴⁽¹¹⁵⁾. Ez az előfordulás Házi idézett munkájának mutatójában nincs feltüntetve, valószínűleg azért, mert a szövegrészben át van húzva. Áthúzott, törölt volta ellenére ez az utalás vezet a Lebergasse nyomára.

Az említett összeírásban ez olvasható: „Lienhardt Puchler, ein hiesiger *an der Lanngen Zeyll*, Agnes sein Hawsfraw et heredes dint jehrlich gemeiner statt von V phundt den. zu Sand Jorgen Tag 1/2 tal. den., phannt...”; a mondat ezután következő tíz szava át van húzva: „ir haws *an der langen Zeit in der Lebergassen*, nachher...” A tíz szó tanúsító erejéből mit sem von le az, hogy áthúzták őket. A jegyző vagy őrök azért törölték őket, mert Lienhardt Puchlerék nem a házukat, hanem csupán a Greften dűlőbeli szőlőjüket kötötték le zálogul, de azért a Puchler ház „an der langen Zeil in der Lebergassen” állott!

Az sem lehet vitás egy pillanatig sem, hogy a „lange Zeit” a mondat értelme szerint csakis „Lange Zeil”-t

jelenthet, a *Zeit* elírás! Végső soron teljes joggal következtethető, hogy a Lebergasset a Hosszúsoron kell keresni.

A Hosszúsor egyes részeit időnként más és más néven nevezték. Heimler Károly „Sopron topográfiaja”⁵⁽¹¹⁶⁾ írja, hogy már 1522-ben a mai II. Rákóczi Ferenc utcát, a Széchenyi tér déli oldalát és a Domonkos utcát Hosszúornak hívták. Hasonlóan ír Csatai Endre:⁶⁽¹¹⁷⁾ „Legvégül Hosszúornak a Rákóczi utcát nevezték a Széchenyi tértől kezdve a Könyökig. Onnan tovább Élesszögnek”. Más helyütt:⁷⁽¹¹⁸⁾ „Magyar utca (Grosse Potschy Gasse) ...Kezdeté volt a város déli szegélyén végigfutó Hosszúornak és azért még 1807-ben is így említi az adásvételi szerződések könyve: 'In der Potschy gasse, an der langen Zeile' „. A Széchenyi tér különböző oldalai más és más névre hallgattak. Déli sora a Hosszúsor része volt, a nyugati részen álló három házat az 1601. évi tanácsjegyzőkönyv „in der langen Zeile, bey den drey Heusern” néven nevezi. Fenti példák megerősítik azt a feltevést, hogy száz és egnéhány éven át a Lange Zeil egy részét Lebergassenek hívhatták.

Ennek a feltevésnek, noha a Lange Zeile is a negyedik fertály negyedik adókerületében van, ellentmond a Michel Wueremgartenről szóló adat, aki „ains Egk-Haws in der Lebergassen, neben dem pach”, a patak melletti sarokházat vette meg a Lebergasseben. Ma ugyanis a Lange Zeil utódában, a Rákóczi utcában patak nem folyik.

Ez azonban nem volt mindig így. Michel Zacharias 1700-ból származó, madártávlati városképet ábrázoló metszetén látható, hogy a Bánfalvi patak a városon át folyt. A patak a mai Múzeum utca közepén törte át a külső városfalat, majd nyílt mederben folytatta útját a mai Ruhagyár udvarán, az Iskola közön, a Petőfi téren, a Széchenyi téren és a Torna utcán át, az Ifjúság tér átszelésével, beleömlött az Ikvába. Deccard János Kristóf 18. század eleji leírásából⁸⁽¹¹⁹⁾ tudjuk, hogy a Bánfalvi patakot a város előtt töltéssel a város felé kényszerítették és három ágra osztották. A jobb és bal ág halastavakat táplált, a középső ág vizét a várárokba bocsátották.

Temészetesen felvetődik a kérdés, hogy ez a XVII–XVIII. századi állapot így volt-e már a középkorban is, abban az időben, amikor Michel Wueremgarten megvette a patak melletti sarokházát, tehát 1499-ben. Így volt. Igazolja Schöttel Mihály számadáskönyvének 1499. január 24-i feljegyzése: „Item an Sand Pauls abenndt der bekherung dem Schöberlein vnd Hanns Steirer von dem tam im graben an der Lanngzeneyll (haben) ze machen III lon ye ains per XX den., facit LXXX den.” Az itt ³⁵⁹említett gát valószínűleg azonos azzal, amelyről kétszáz évvel később Deccard szól és amely a Bánfalvi patakot nem engedte a Lange Zeil Grabenbe (tehát a Hosszúsor házai és kertjei mögött húzódó természetes mederbe) folyni, hanem a város felé kényszerítette.⁹⁽¹²⁰⁾ Ezt még megerősíti egy 1544-ből való adat, amely szerint egy megvett ingatlan „Behausung in der Hindergassen neben des Pachs” van, vagyis a Hátulsó utca Lange Zeil felőli részén patak folyt.¹⁰⁽¹²¹⁾

Mindezek alapján bizonyossággal állítható, hogy a középkori Lebergasse a mai Rákóczi utcának a Széchenyi tértől az Élesszögig terjedő része volt.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Szabó Jenő: A nagy tűz

Szabó Jenő: A nagy tűz

Több mint háromszáz évvel ezelőtt, 1676. november 28-án, délután fél kettőkor gyulladt ki az a hatalmas

tűz, amely nagyrészt elpusztította Sopron városát. Az 1676-os év különben is szerencsétlen esztendő volt: június 5-én egy villámcsapás meggyújtotta az Ógabona téri Brandtner-féle ház pajtáját, amelytől további öt ház kapott lángra. A tűz tovaterjedését csak a hirtelen eleredt zápor akadályozta meg.

A november végi második tűznél nem volt ilyen szerencséje a városnak. Ez a tűz a Hosszúsoron keletkezett, Warkoweil György házában, amely körülbelül a mai Széchenyi téren állott, mert a Hosszúsor (*Lange Zeile*) akkoriban magában foglalta a mai Rákóczi utcát, Széchenyi teret, Móríc Zsigmond és Magyar utcát is. Le is égett végig. A lángok onnan csaptak át az Ezüst utcára, majd a Vendégfogadó szerre (ma Lenin körút). Kiegett a belváros majd minden háza, valamennyi tornya, a Szent György és Kecse templom tornyából még a harangok is leestek, a várostorony fából való felső része is teljesen elpusztult. Végigfutott a tűz a Hátulso utcán, Ógabona téren, a Kovács szeren (a mai Lenin körút eleje), a Szentlélek, a Rózsa és a Szent János utcán (a mai Bécsi utca eleje) s ott szinte csoda folytán megkímélte a krónikáíró Csányi János házat. Óriási károk keletkeztek, a tűz még a pincékbe is behatolt, megégette a hordók s kifolyt a bor belőlük. A tűz martaléka lett a Templom utcai, fából készült evangélikus imaház is, az istentiszteletet a füstölgő romok között, a szabadban tartotta meg Sowitsch Kristóf tiszteletes és a krónikás tanúsága szerint az egész gyülekezet könnye hullatásával énekelte a zsoltárt: „Vedd le rólunk, Uram a súlyos büntetést és nyomorúságot”.

Csányi János és Payr Mihály krónikája¹⁽¹²²⁾ szerint a tüzet Warkoweil György két fia okozta, akik a ház mögötti pajtában gesztenyesütéshez tüzet gyújtottak, amely azután elharapózott. Csányi állítását több helytörténész kétségbe vonja, mert más források szerint a Hosszúsor egyszerre két helyen is kigyulladt. Csatkai Endre „Hol keletkezett az 1676-os óriási soproni tűzvész” című²⁽¹²³⁾ cikkében azt írja: „Erről a nagy tüzről sajátos módon csak sommás leírásokat olvashatunk, a legmegbízhatóbbnak Csányi János kortársé látszik a Páur Iván kiadta krónikában”. Említést tesz még ugyanebben a cikkében Csatkai Endre a Purcsy család krónikájáról, amely így tudósít: „a Warkoweil gyerekeket próbának vetették alá: pénzt és almát tettek elébük ³⁶⁰választásra és íme, ők a maguk ártatlan együgyűségében az alma után nyúltak. Így a tüzet is akaratlanul idézték fel”. Csatkai fenti megállapításához azt kell hozzáfűznöm, hogy a soproni levéltárban található városbírói kihallgatások jegyzőkönyvei, amelyeket a Criminalbuchba³⁽¹²⁴⁾ jegyeztek fel, a szemtanúk hitelességével és sok helyütt igen drámaian írják le a tűz keletkezését s megerősítik Csányi János és Payr Mihály állítását, hogy a két Warkoweil gyerek, a hat éves Hansl és Anderl volt a tűz okozója. A Purcsy-krónika próbatételi meséjének azonban az a hibája, hogy két gyerekről szól, viszont a Criminalbuchból tudjuk, hogy az egyik, Anderl maga is elpusztult a tűzben, az ő „próbatételére” tehát semmiképpen nem kerülhetett sor. Valószínűleg a Hanséra sem.

A kihallgatott szemtanúk közül Horváth Pál, a Warkoweilék szomszédságában lakó Julius Kraxner cselédje azt vallotta, hogy a kamrában fát vágott, amikor befutott hozzá gazdája fia, Gergl és azt kiabálta: „Holdt, gehet hinaus, brennt hint, das Warkoweil Kinder haben anzundt”. Ő kisietett az udvarra, ott elsőre csak füstöt látott, csak amikor hátrább ment, vette észre, hogy Warkoweilék pajtája lángolva ég. Kihallgatták a kis Kraxner Gergl is, aki erősítette, hogy látta, amint a Warkoweil fiú, a „Wampete” (Hasas) Hans testvérével, Anderl-lel együtt parazsat vitt a pajtába.

Maga, a „Wampete” Hans a városbíró előtt sírva hajtogatta, hogy nem ő gyújtotta meg a pajtát, hanem egy magyar fiú. Ő látta, de nem ismeri az illetőt. Warkoweilék szolgája, Gartner Zsuzsanna elmondta vallomásában, hogy Julius Kraxner fia, Gergl jött Warkoweilékhez azzal: „Es brennt in euren Stadl, der Wampete hat ein Prun hinter getragen und angezündet”. Ellentétben Warkoweilnéval, aki azt állította, hogy a tűzhelyen nem volt tűz, ezért gyermekei nem is vihettek onnan parazsat, ő emlékezik rá, hogy Warkoweilné éppen akkor kását főzött gyermekeinek. Gartner Zsuzsanna azt is vallotta, hogy Warkoweil

György arra kérte, ha kihallgatják, ne tegyen említést gyermekeiről, hiszen nem lehet tudni, valóban ők vagy más okozta-e a tüzet.

Preiner Mátyás városbíró megkísérelte a második tűz keletkezésének körülményeit is kideríteni. Erre vonatkozóan hallgatta ki Burger Tamás hosszúsori kádármestert, aki arról vallott, hogy hazaérkezve az utca még csak elől égett s csak később vette észre, hogy már mögötte, Marxné felől is füstoszlop emelkedik. Ekkor kezét összecsapva mondta vejének, Ander Deutschnek: „Nun dass es Gott erbarne, nun sind wir in höchster Gefahr, es ist hinter und vor unser Prun”. Harmadnap Marxné mutatott neki helyeket, ahol a tűz átcsapott hozzá és amikor ő azt mondta neki, hogy a városban az a szóbeszéd járja, a tűz az ő, (Marxné) hanyagságából támadt, ezt felelte: „Nun, mein Gott, dann also, wenn das mit Wahrheit auf mich kann gebracht werden, will ich gerne leiden und mein Leben lassen”. Erre Burger Tamás azt a választ adta: „Ja, Gott erbarne es, der Schaden ist schon geschehen, was ist es mit euren Tode gedienet”.

Maus Zakariás városkapitány, aki többedmagával a tűz kitörésének idejében úton volt Kópháza felé, kijelentette, hogy először csupán egyetlen füstoszlopot láttak, a második később rajzolódott az égre, de semmiképpen sem származhatott az első tüztől, mert a szél nem oda, hanem onnan fújt a HosszúSOR végében az Újteleki kapunál álló Zöld torony felé. Johann Anderl Stockinger, a városi őrség őrmestere is csak akkor látta meg a második tüzet, amikor hazatért a HosszúSORra. Szerinte a kertek sövényében lévő gyepek is lángra kaptak és ez lehetett annak oka, hogy a szél arra felé fordult.

Bár a gyűjtogatást, még ha csupán gondatlan hanyagságból, szándéktalanul is történt, a város szigorúan büntette, nem található nyoma annak, hogy a tűz okozói közül valakit is felelősségre vontak volna, nyilván a városbírói kihallgatások nem hoztak elegendő bizonyítékot. Az egykorú feljegyzések nagyobb része inkább a hatalmas károk elhárításának munkájáról szól.

361A tűz következtében számtalan ház romossá lett, közbiztonsági okokból le kellett őket bontani.⁴⁽¹²⁵⁾ Ennek intézésére a tanács már a tüzet követő harmadik napon bizottságot küldött ki, három belső és négy külső tanácstagot, élükön Pásztory Zsigmond polgármesterrel. Egy másik bizottság az erdőben, az újjáépítéshez szükséges épületfát jelölte ki. Köszönettel fogadta a tanács Sinzendorf báró segítségét, aki épületfát ajánlott fel a tűzkárosultaknak. Az egyik tanácstag, Johann Anderl Preining Bécsbe utazott, hogy a várostorony elpusztult órája helyébe újat próbáljon venni. Bár Preining többet is megnézett, egyiket sem találta megfelelőnek, végül azzal tért haza; „die aldort befindlichen Augspurger ein werck zu lifern verspruchen”.⁵⁽¹²⁶⁾

Minthogy a városháza is kiégett, a tanács üléseit az irnok kamrájában tartotta. A polgárság sürgette, hogy a mész- és téglaréteget mielőbb helyezték üzembe és ott elsősorban a tűzkárosultak kapjanak anyagot. A várostorony szomszédságában lakó Pamer nevű polgár intézkedést kért a tanácstól, mert a kiégett toronyról egyre hullottak a meglazult kövek s ez állandó veszélyt jelentett a maga és házanépe számára. Leégett a Kovácsszeren lévő fürdőház is, ezért a városi kamarás megengedte, hogy a bérleti összegből való levonás ellenében Anderl Freyse fürdős és seb orvos az újjáépítéshez szükséges épületfát beszeresse.⁶⁽¹²⁷⁾ Mivel a külső városrészekben igen sok kémény romos lett, a külső tanács tagjai utasítást kaptak, hogy egy-egy kőművessel járják végig kerületüket és figyelmeztessék a veszélyes kémények tulajdonosait azok kijavítására. Elrendelték, hogy a belvárosban felgyülemlt hulladékot és szemetet szállítsák el.⁷⁽¹²⁸⁾

A nagy tűzvész krónikájához tartozik Georg Kappel szolgájának esete,⁸⁽¹²⁹⁾ akire gazdája azért lett figyelmes, mert feltűnően keveset segített a tűz nyomainak eltakarításában és a ház újjáépítésében. Felelősségre vonva a szolgát testi gyengeségre, rosszulletre panaszkodott. Vizsgálni kezdték az ügyet és

kiderült, hogy a rosszulletnek, gyengeségnek az az oka, hogy a leány titokban elvetélt. Mivel nem volt megállapítható, hogy a gyermek élve vagy halva született-e, a gyermekgyilkosság vádja alól felmentették.

Ha Sopron városa a súlyos anyagi károsodást ki is heverte, a tűzvész nyomai még háromszáz év után is felfedezhetők a város arculatán. A belváros javarészt gótikus stílusjegyeket viselő középkori házai szinte kivétel nélkül kiégtek, újjáépítésük pedig már az új ízlés, a barokk jegyében történt. Ez mutatkozik meg Sopron belvárosának mai képén.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

---

362 SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Hencz József: Beszéd a budapesti „Soproni napok” megnyitóján (1978. április 21–22)

Hencz József: Beszéd a budapesti „Soproni napok” megnyitóján (1978. április 21–22)

Sopron város párt-, állami és társadalmi vezetése, Sopron város lakossága nevében tisztelettel köszöntöm kedves vendégeinket, Önökön keresztül fővárosunk, Budapest lakosságát, városunk minden kedves barátját.

Mai, budapesti bemutatkozásunk alkalmából, az az őszinte törekvés vezetett bennünket, hogy pár napig egy kis szerény rendezvénysorozattal is kinyissuk városunk ablakait, betekintést kínáljunk minden érdeklődőnek ősi városunk mai életébe.

Ezzel a kitárulkozással viszonzzuk a szabad királyi várossá nyilvánítás 700. évfordulóját követően az ország, Budapest és majd megyénk városainak lakóinak azt a figyelmet, érdeklődést, mellyel megtisztelték ünneplő városunkat.

Évről-évre egyre többen bizonyíthatják, hogy városunk gazdag a történelmi múlt által felhalmozott értékeivel, mai munkánk gyümölcseivel, egyedülálló természeti sajátosságaival.

Mi soproniak a gazdagságunkhoz ezentúl mindig hozzáteszünk egy mérhetetlen kincset, olyan értéket, amely érték minden embert, emberi közösséget, így egy város társadalmát is igazán gazdaggá tesz: a barátokat, a barátságot, a mélyülő és gazdagodó emberi kapcsolatokat.

Napról-napra érezzük, hogy mindennapi termelő városszépítő, vendégváró és vendégszerető munkánkkal egyre több barátot szerzünk szeretett városunknak itthon és külföldön egyaránt. Ugyanakkor napról-napra bizonyítjuk is, hogy városunk munkásai, a termelősövetkezeti parasztság, értelmiségünk és minden soproni lakos okosan gazdálkodik mindennapi munkája eredményeivel, az ország gondoskodásával.

Az elmúlt századok külső képét megőrző ősi város ma fokozatosan, dinamikusan fejlődő szocialista ipari várossá lett. Szorgos munkával eltüntettük a háborús pusztítás nyomait. A korszerűen felszerelt vasas,

textiles és közlekedési üzemek munkásai évente több milliárd forint termelési értéket termelnek. Termékeink eljutnak a világ számtalan fejlett országába, köztük a Szovjetunióba, a kelet- és nyugat-európai országokba egyaránt.

A korábban kisparcellás gazdálkodást folytató soproni poncichterek és szorgalmas unokáik, megőrizve elődeik magas termelési kultúráját, ma nagyüzemi körülmények között termelik a híres, jó kedélyt kiváltó soproni kékfrankost és leánykát.

A városi és a városban nevelkedett és ma már máshol élő értelmiség szinte minden tudományágban bizonyítja magasfokú felkészültségét, korszerű ismereteit, öregbítve hírnevét a soproni egyetemnek, a Széchenyi, Berzsenyi gimnáziumoknak, a soproni iskoláknak. Városunkban, hasonlóan mint a korábbi diákok, az öregdiákok éveiben, 12–13 ezer diák tanul, és teszi hangossá a déli órák Sopronát.

Évente egyre többen – hazaiak és külföldiek – gyógyulnak, pihennek, szórakoznak Sopronban. Tavaly, a szabad királyi várossá nyilvánítását ünneplő várost 700 ezer üdülő és turista látogatta meg.

A Zsinagóga, a Fabricius-ház, a Caesar-ház és a többi egyedülálló építészeti remekmű és a műemléképületek gondos ápolásán túl (amelyért magas szintű elismerést is kaptunk) ma már egyre több soproni polgár lakik kényelmes, korszerű lakásokban. Városunkban elsősorban a győri házgyár termékeiből immár három lakótelep épült fel. Mai lakásépítkezési ütemünk joggal tesz bizakodóvá bennünket.

Nem tagadjuk, nagyon büszkék vagyunk rá, eredményeinket annak is köszönhetjük, hogy szeretjük városunkat és képesek vagyunk a mindennapok gondjai között sokat tenni érte. Az egyének aktivitását nyílt, egészséges, a demokratizmust is fejlesztő [363](#) várospolitikával keltjük fel. A Városszépítő Egyesület tagjai, az üzemek szocialista brigádjai, munkáskollektívák, értelmiségiek és alkalmazottak segítik elképzeléseink megvalósítását.

Összefogásunk szép példájául szolgál a „700 percet a 700 éves városért” mozgalom, vagy a csodálatos fedettuszoda, amelyet a város minden dolgozója 5 éven keresztül minden évben egy napi munkabérével támogatott.

Jövők fejlődésének zálogát is ebben az összefogásban látjuk. Termelési feladatainkat, lakásépítési, idegenforgalmi, infrastrukturális feladatainkat csak akkor tudjuk teljesíteni, ha a kis és nagy közösségek továbbra is megértik és azonosulnak várospolitikai céljainkkal.

Az elmúlt évek során is számtalanszor éreztük, hogy Sopron város ügyét nagyon sokan megyénkben és az országban is szívügyüknek tekintették. A város iránt érzett szeretet nemcsak a soproni polgárt jellemezte, hanem számtalan volt sopronit és nem sopronit is. Nélkülük, munkájuk és tevékenységük során tanúsított támogatásuk nélkül, szimpátiájuk híján, bizony sokszor szegényebbek lettünk volna, anyagiakban és barátságban egyaránt. A mai bemutatkozásunkat is szeretnénk felhasználni köszönetünk kinyilvánítására, mindenkinek önzetlen segítségéért, érdeklődéséért, bízva abban, hogy városunk iránt tanúsított szeretetüket továbbra is érezzük.

Bemutatkozásunk alkalmából szeretnénk ízelítőt adni városunk mai, mindennapi tudományos, kulturális életéből. Képzőművészeink legszebb alkotásaikkal mutatják be munkásságukat, bizonyítani szeretnék, hogy méltóképpen követik elődeiket, tanítóikat, a korábbi soproni művészeket.

Az előadásokban olyan témakörökről hallanak, amelyek bizonyítják, hogy Sopron város politikai, tudományos élete az élet, a társadalmi haladás által felvetett kérdésekkel kellő időben foglalkozik. A városi

értelmiség munkásságával hűen szolgálja, eredményesen segíti a városi és az általános fejlődést. A város sajátosságának megfelelően kiveszi részét a tudománypolitikai határozatok megvalósításából, a környezetvédelem, a tájvédelem, a műemlékvédelem területén. Gondosan ápoljuk elődeink forradalmi hagyományait, amelyhez méltóak ifjúsági mozgalmunk mai eredményei is.

Ugyanakkor szívből sajnáljuk, hogy nem tudjuk városunk életének teljes keresztmetszetét bemutatni.

Bemutatkozásunk, városunk eredményeinek ismertetésén, hírnevének öregbítésén, a Sopront szeretők körének bővítésén, városunk megismertetésén túl más célt is szolgál. Egy folyamatot, amelynek ugyan kezdeti, első szakaszát jelenti, de maga a folyamat egyetemes ügy. A béke, a barátság ügye. A mi elveink szerint az egyetemes béke a népek barátsága, a haladó emberiség internacionalizmusa által biztosítható, melynek alapját az egyes emberek közötti, a munkahelyi, városi, városok közötti, a szocialista hazán belüli, a népek közötti barátság teremti meg és biztosítja.

Engedjék meg, kedves budapestiek, barátaink, hogy a soproni napok megrendezéséért köszönetet mondjak minden segítő szervezetnek és személynek.¹⁽¹³⁰⁾

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Gáspárdy Sándor: A soproni képzőművészeti élet eseményei 1976-ban és 1977-ben

Gáspárdy Sándor: A soproni képzőművészeti élet eseményei 1976-ban és 1977-ben

1. Tizenkét éve annak, hogy a Soproni Szemlében kétévenként rendszeresen tájékozódhattunk a Sopronban élő képzőművészek tevékenységéről, különböző kiállításokon való részvételükről, alkotásaikról, az őket ért elismerésekről. Tudomást szerezhettünk azokról a szervezeti változásokról is, amelyek az idők folyamán, a megyei képzőművészközösséget érték. Az említett tizenkét év során, 1977 júniusában történt a leglényegesebb változás, mert a Képzőművészeti Szövetség közgyűlése után, a területi választások alkalmával, nem választottak Sopron számára városi titkárt. A Győrtől ³⁶⁴való nagy távolság miatt mindig volt a városban képzőművészköri vagy munkacsoportvezető, illetve városi titkár, aki a megyei titkárral kapcsolatban állva segítette a megyei csoport terveinek megvalósítását. Ugyanakkor, az időnként történő megbeszélésekkel összetartotta, a közösséget érdeklő ügyekben tájékoztatta, kéréseik teljesítésében segítette a csoport tagjait, a város szerveinél képviselte őket. A területi konzultációs bizottság ülésein pedig beszámolt a városi képzőművészek munkásságáról. Ezidőszerint a győri megyei titkára hárul ez a feladat. A közgyűlés után megváltozott a Képzőművészeti Szövetség Északdunántúli Területi Szervezetének vezetősége, sőt székhelye is. Székesfehérvár helyett Tata lett a központ.

Képzőművészeink rendszeres kiállítási tevékenysége mellett néhány kiemelkedő eredményéről is számot adhatunk. Felsorolásuk meggyőzően bizonyítja, hogy alkotómunkásságukat sikerrel, a zsűrik által elismert színvonalon végezték. A szövetségi tagok száma, a városban letelepedett Dohnál Tibor festővel, valamint 1977 őszén, Dávidné Askercz Éva műtörténész és Szakál Ernő szobrász szövetségi tagokká választásával, ötre emelkedett. Az alaptagoké, Sulyok Gabriella Budapestre költözésével, ugyanakkor viszont az alaptagságot nyert Széll György grafikussal, továbbra is öt maradt. A kiállításokon azonban nemcsak velük találkozunk, hanem öt-hat olyan alkotóval is, akiknek műveit már nem egyszer láthattuk. Közülük kettőt már alaptagságra javasoltak.

2. Az egymást követő rendezvényeket, évenkénti sorrendben számbavéve, először a megye mindenkor jelentős kiállításáról, a Kisalföldi Tárlatról kell megemlékezni, amely 1976 novemberében nyílt meg ötödször. A kiállításnak az a rendeltetése, hogy általános képet nyújtson a megyei alkotók munkásságáról. A kezdetben csupán szövetségi és alaptagok részére szervezett kiállításához ma már néhány olyan meghívott alkotó is csatlakozik, akik még nem tagjai a Képzőművészeti Alapnak. Ezúttal Békés Imre, Sz. Egyed Emma, Gáspárdy Sándor, Giczy János, Rázó József, Renner Kálmán és Szarka Árpád állított ki festményeket, illetve érmeiket.

Nagyobb hagyományú, számontartott kiállítás az évenként visszatérő Felszabadulási Tárlat, amelyet felszabadulásunk emlékére kiírt pályázat nyomán rendeznek s minden évben, áprilisban nyitnak meg Győrben. Itt a díjazott, valamint a nem díjazott, de a bemutatásra elfogadott alkotások kerülnek kiállításra. Az anyagot Sopronba is áthozzák. Ez alkalommal osztják ki díjként az üzemi ösztöndíjakat. Sz. Egyed Emma 1976-ban másodízben nyerte el a soproni szőnyeggyár ösztöndíját. Gáspárdy Sándor először részesült a soproni Pamutnyomóipari Vállalat éves ösztöndíjában. A pályázaton díjat nyertek: Sz. Egyed Emma, Giczy János és Széll György. Kiállításra került Fejér Zoltán, Sulyok Gabriella és Szüts Szabó Sándor alkotása.

A győri Xantus János Múzeum képtára 1976 júliusában a közönség elé tárta legújabb szerzeményeit. Ezek sorában voltak láthatók Sz. Egyed Emma, Gáspárdy Sándor, Giczy János, Rázó József és Renner Kálmán képei, illetve érmei.

Tanácsok és intézmények önálló kiállításokat rendeztek festőművészeinknek: a soproni Járási Tanács Gáspárdy Sándornak Hegykőn, Szarka Árpádnak Lövön és Fertőszentmiklóson; a helyi Művelődési Házak Gáspárdy Sándornak Csornán és Mihályiban; a soproni TIT-szervezet Renner Kálmán szobrásznak; a győri városi Tanács Rázó Józsefnek a győri Műcsarnokban; a Képcsarnok Vállalat Sz. Egyed Emma, Gáspárdy Sándor, Giczy János és Renner Kálmán részére, közösen, győri bemutatótermében.

Hazánkban 1976-ban hirdették meg először a Képzőművészeti Világhetet, amelynek egyik célja, hogy a közönség figyelmét a művészet társadalomformáló szerepére felhívja. Ez alkalommal gyűjteményes kiállítása volt meghívás alapján, Gáspárdy Sándornak Kapuvárott, Rázó Józsefnek Sopronban, a Festőteremben.

Üzemi ösztöndíjas kiállítása volt Sz. Egyed Emmának a soproni Sotex Kultúrházban.

3. Országos kiállításokon is többször vettek részt a város képzőművészei. Keszthelyen, 1976-ban, a 8. Balatoni Nyári Tárlaton Sz. Egyed Emma, Gáspárdy Sándor, Giczy János és Renner Kálmán. Kaposvárott a II. Dunántúli Tárlaton Sz. Egyed Emma, Giczy János, aki alkotásával művészeti díjat nyert és Renner Kálmán. A XVII. Szegedi Nyári Tárlaton Sz. Egyed Emma és Renner Kálmán. A XXIII. Vásárhelyi Őszi Tárlaton, Pécsen az Országos Kislásztikai Biennálén, a Budavári Palotában rendezett „Grafika és Kislásztika” c. kiállításon Sz. Egyed Emma. Sárbogárdon a „Grafika 76” kiállításán Széll György.

1977 októberében hatodszor nyílt meg a Kisalföldi Tárlat – Sopron 700 éves jubileumi évére is tekintettel – Sopronban, a Festőteremben. A kiállítás azért is emlékezetes marad, mert erre az alkalomra, a város anyagi áldozatkészségével és a kiállítótermet kezelő színház vezetőségének közreműködésével, újjávarázsolták a Festőtermet. Gázfűtéssel, korszerű világítóberendezéssel látták el, kicserélték a rossz ablakkereteket, a falakat, ajtókat átfestették. Kívánatosá tették a termet kiállítások rendezésére. Kiállítottak: Dohnál Tibor, Sz. Egyed Emma, Gáspárdy Sándor, D. Hoffer Erzsébet, Renner Kálmán, Szarka Árpád és Széll György.

A pályázattal kapcsolatos megyei Felszabadulási Tárlaton díjat nyertek Sz. Egyed Emma és Giczy János alkotásai. A korábban már említett soproni üzemek ösztöndíjában Sz. Egyed Emma és Gáspárdy Sándor részesült. Ugyanakkor Fejér Zoltán, Gáspárdy Sándor, Giczy János, D. Hoffer Erzsébet, Perényi Kálmán és Széll György műveit is bemutatták.

A győri Műcsarnokban 1977 februárjában nyílt meg az 5. Megyei Pedagógus Képzőművészeti Kiállítás. A kétévenként rendezett tárlaton T. Balás Edit, Gáspárdy Sándor, Kormányos Erzsébet és Szüts Szabó Sándor alkotásait láthattuk. Ugyanebben az évben, novemberben a Budapesti Országos Pedagógus Képzőművészeti kiállításon Gáspárdy Sándor festményét állították ki.

4. Sopron város 700 éves jubileumi évének eseményeit két képzőművészeti rendezvény gazdagította. Az egyik, a pályázat alapján létrehozott s a Festőteremben júliusban bemutatott Jubileumi kiállítás, a másik az I. Országos Érembiennálé. A jubileumi kiállítás első díját Giczy János nyerte el. Díjat kapott még Sz. Egyed Emma, Derszib Etelka, Szarka Árpád és Rázó József. Kiállították Fejér Zoltán és Renner Kálmán alkotásait.

Az I. Országos Érembiennálé színhelyéül a Lábasházat jelölték ki, amelyet a műemlékvédelem erre a célra igen szép kivitelben, nagy műgonddal újjáalakított. Az országos jelentőségű kiállítás megnyitása szeptember 11-én volt. A főhatóságok egyszer s mindenkorra Sopron városának ítélték az Érembiennálé rendezésének jogát. Az érme között láthattuk Sz. Egyed Emma két kétoldalas, két egyoldalas s Renner Kálmánnak egy kétoldalas, a jubileumi évre elfogadott „Sopron 1277–1977” c. bronzérmét (vö. SSz. 1977, 247, 366–371).

Ebben az évben is voltak önálló kiállítások. Múhl Aladár jubileumi kiállítása a Festőteremben, Dohnál Tibornak a budapesti Helikon Galériában, Sz. Egyed Emma és Giczy Jánosnak, a városi jubileum alkalmából a soproni Óvónőképző Intézetben. Rázó Józsefnek a Kultúrotthon meghívására Csornán. A soproni Járási Tanács rendezésében Múhl Aladárnak Fertődön és Gáspárdy Sándornak Ivánban.

Sz. Egyed Emma üzemi ösztöndíjas kiállítását a soproni Sotex Kultúrházban, Gáspárdy Sándor pedig a soproni Pamutnyomóipari Vállalat klubhelyiségében rendezte.

A Képzőművészeti Szövetség Területi Szervezetéhez tartozó szövetségi és alaptagok közös kiállítását, amely 1977-ben lett volna esedékes, későbbi időre halasztották.

5. Az 1977. évi országos kiállítások résztvevői: a Kulturális Minisztérium képzőművészeti osztálya által kiírt Ady pályázaton, a Dévényi Iván műgyűjteményét bemutató győri kiállításon, a Magyar Éremantológia 1945–1976 Ferenczy Triennálén, Szentendrén és a XXIV. Vásárhelyi Őszi Tárlaton: Sz. Egyed Emma. A XVIII. Szegedi Nyári Tárlaton: Sz. Egyed Emma, Dohnál Tibor és Renner Kálmán. A XV. FIDEM Nemzetközi Éremkiállításon a Budavári Palotában, a „Mai Magyar Érem művészet 1977” c. kiállításon Budapesten, a Csontváry teremben: Sz. Egyed Emma és Renner Kálmán. A „Studio 77” Budapesten: Dohnál Tibor; a „Festészet 77” műcsarnoki kiállításán Dohnál Tibor és Giczy János.

366 Külföldön is voltak gyűjteményes kiállításaink. Múhl Aladárnak az NSZK-ban, Bad Wimpfenben, az ottani soproni múzeum felavatása alkalmával 1977 szeptemberében nyílt önálló kiállítása. Giczy Jánosnak Burgenlandban, Kismartonban, az Esterházy-kastélyban, 1977 novemberében. Beszámolt erről az osztrák rádió és bemutatta a kiállítást az osztrák TV is. Renner Kálmán Csehszlovákiában, Kralupyban rendezett gyűjteményes kiállítást.

Mindkét évben megbízások is érték éremművészeinket, Sz. Egyed Emmát és Renner Kálmánt. Ezek részben kapcsolatosak voltak a 700 éves jubileummal.

6. Képzőművészeink más jellegű eredményeiről is beszámolhatunk. Szakál Ernő befejezte a Budavári Palotában feltárt középkori szoborleletek feldolgozását és elkészítette az anyag tudományos dokumentációját. A volt soproni tanítóképző helyén, a Múzeum utcában felavatott emléktáblát Sz. Egyed Emma alkotta. Békés Imre, a megyei Felszabadulási pályázat film kategóriájában, a „Gyermekvilág” c. filmjével díjat nyert. A filmet elfogadták a veszprémi Országos Amatőrfilm Szemlén való bemutatásra is. Egyik portréfilmjével, 1977-ben, a Felszabadulási pályázaton újabb díjat nyert. Mühl Aladár művészeti munkásságát a Soproni Szemle 1977/4. száma, színes mellékletek kíséretében méltatta.

Társadalmi téren is tevékenykedtek a soproni képzőművészek. A 700 éves jubileumi évet előkészítő Intéző Bizottságnak Gáspárdy Sándor, a Képzőművészeti Albizottságnak Békés Imre, Giczy János és Sulyok Gabriella voltak tagjai. Az I. Országos Érembiennálé Szervező Bizottságában Sz. Egyed Emma, Renner Kálmán és Gáspárdy Sándor vettek részt. A Városszépítő Egyesület műemléki és helytörténeti albizottságában D. Askercz Éva, Békés Imre, Giczy János, Kovács György és Renner Kálmán foglalnak helyet. Az építési és városfejlesztési albizottságban Gáspárdy Sándor és Mühl Aladár. A Hazafias Népfront városi Bizottságának Renner Kálmán a vezetőségi tagja. Ugyanő tagja a FIDEM Szervező Bizottságának.

A fentiekből kitűnik, hogy képzőművészeink a két év leforgása alatt többoldalú és jelentős tevékenységet fejtettek ki a képzőművészeti kultúra ápolása és elmélyítése terén. Felkészültségüket, lelkes, szorgalmas munkájukat, a művészet iránti elhivatottságukat nemcsak a városban, hanem az országban, sőt a határokon túl is bizonyították. A részteljesítményeket összegezve 12 megyei és városi, 12 önálló, 19 országos, 3 külföldi önálló és 2 nemzetközi kiállításon vettek részt, ami azt jelenti, hogy 48 kiállításon szerepeltek a városi képzőművészek.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Askercz Éva: Az I. országos érembiennálé Sopronban

Askercz Éva: Az I. országos érembiennálé Sopronban

1977 szeptemberében országos képzőművészeti rendezvény színhelye volt a soproni Lábasház. Ekkor nyílt meg az első országos érembiennale, egy kétévenként ismétlődő seregszemle első állomása.

A művészeknek küldött jelentkezési lapon a következőket olvashatjuk: „Sopron város Tanácsa, Győr-Sopron megye Tanácsa, a Magyar Képzőművészek Szövetsége, a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja, a Győr-Sopron megyei Múzeumok Igazgatósága és a Kiállítási Intézmények, Sopron város szabad királyi városi rangjának 700 éves évfordulója alkalmából rendezi meg az I. Országos Érembiennalét. – A tárlat rendszeres bemutatási lehetőséget kíván biztosítani a magyar éremművészet legjobb alkotásainak, legújabb eredményeinek. – A kiállításon részt vehet minden olyan éremmel foglalkozó alkotóművész, aki tagja a Magyar Képzőművészek Szövetségének, illetve a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjának. – Beküldhető: maximum 10 db, 5 évnél nem régebbi érem, szerelés nélkül.”

Jelentkezési lapot 88 művész küldött be, kiállítási anyagot pedig 82. A zsűri által a kiállításra elfogadott 59

művész 209 érme volt látható a kiállítási vitrinekben.

367A biennaléval egyidejűleg a kamarateremben Ferenczy Béni érmeit láhattuk. A hasonló rendezvények jól bevált szokása az, hogy egy-egy díjazott vagy kiemelkedő alkotó műveit a nagy kiállítással egyidejűleg bemutatja. Itt Ferenczy Béni emlékének adózó kiállítást nyitottak meg, ezzel önmaga elé is és a kiállítás elé is komoly művészi példát állított a biennale minden résztvevője. A kiállítás helye a Lábasház volt, amely erre az alkalomra olyan szépen megújult, hogy érdemes róla szólnunk. A kívánatos statikai megerősítés mellett a korábbi helyreállítás korrekcióját végezte el Kissné Nagypál Judit építész. Az épület az eredeti tömege arányait nyerte vissza a változtatásokkal. A szellemesen süllyesztett falkorona, a lebontott övpárkány, a lizénák elhagyása, nemcsak a homlokzat fölösleges tagoltságát szüntette meg, de helyreállította az arányt, a lábak, a fal és a tető között. Az ívek alatt kibontotta a tömör falakat és ajtókat, üvegtáblákkal tette láthatóvá az alsó kis helyiségsort, láttatva a valahavolt látványt, éreztetve az eredeti funkciót. Így kívülről szinte dísztelen, csak a tömegével és egyszerű nyílásaival ható épületet kapott. Ugyanígy dicsérhetjük a belső átalakításokat is. Hasonló szemlélet mutatkozik meg a nagy kiállító tér és a többi helyiség kialakításában, az egyszerű tiszta formákra és anyagokra való törekvés. **368**A fehér falak és a fa természetes színei dominálnak a belsőben is; a teret, úgy véljük, nagyon változatosan lehet majd kiállításokra használni. Külön öröm és lehetőség ez a múzeum számára és természetesen nagyon jó otthonnak ígérkezik a kétévenkénti biennaleknak is.

1-2. Ferenczy Béni: Ady Endre (1929); Leonardo: Ió (1919)

3–4. Borsos Miklós: Bakfark Bálint (előlap és hátlap)

Erre az alkalomra új vitrineket is kaptunk, melyeket a belső berendezéssel együtt Fekete György belsőépítész tervezett. Anyaguk a fa, rusztikus kialakításuk jól alkalmazkodik a térhez és az érmekhez egyaránt. Bennük az érmek változatosan és jól megvilágítva állíthatók ki.

A kiállító művészek nagy száma és névsora azt mutatja, hogy a művészek szívesen fogadták e kiállítási lehetőséget, noha ezzel egyidőben nyílt Budapesten a Nemzetközi érmészek, a FIDEM kiállítása is.

A kiállítás anyaga első látásra is nagyon sokszínű képet mutat. Az anyag kb. egyharmad része a klasszikus érmészet szabályai szerint készült, pontosan behelyettesíthető az emlékérem címszóba. Azaz, valamilyen nevezetes személyiség emlékére, vagy tiszteletére készült arcmás, felirattal, kép, vagy szövegidézettel. Ha az ábrázolt személyeket tekintjük, jól követhetjük azt, kit ünnepeltünk, ki előtt tisztelegtünk a közelmúltban. Így kerülhetett az efajta érmek egy részére Rákóczi vagy Ady Endre. De természetesen nyomon követhetők itt azoknak az örök ideáloknak, mindig tisztelendő nagy alakoknak megidézése is, akik emberi vagy művészi példaképek, mint pl. Michelangelo vagy Bartók és folytathatnánk a sort írókkal, tudósokkal, példászerű emberek egész sorával. Úgy vélem, hogy magát az alkotót sem primér szobrászi gondolat indítja egy ilyen érem elkészítésekor, hanem a tisztelgés és emlékezés szándéka. Hogy a látszólag külsődleges szempontú indíték is létrehozhat az arcmáson, annak hűségén túl valami többet, szobrászi módon megrázót, azt mindenekelőtt a kiállított Ferenczy Béni érmek mutatják. Az általa alkotott portrék olyan változatos gazdagsággal vonultatnak fel plasztikai gondolatokat és szépségeket, amely megmutatja e műforma nagy lehetőségeit és gazdagságát. Az ő Ady portréja vagy Rubens arcképe, ha csak e kettőt tekintjük is, láthatóan nagy ívet jelent az összefogott modellállástól a legfinomabb relief rajzosságáig. Keze nyomán, érmein újraélednek a régi hagyományok. Ugyanígy kapunk szobrászati élményt Borsos Miklóstól is, szépen modellált, klasszikus szabású érmein.

E klasszikus érmészetnek szép eredményeit élvezhetjük Csúcs Ferenc, Ispánky József, Reményi József érmein is. Hogy a kiállítás átlagos, vagy gyenge emlékérmein ez mennyire leszegényedik, arra nem akarok példát mondani. Ezek legnagyobb részénél nem érez mást a néző, mint felismerő rábólintást, igen, a portré

hasonlít, (vagy nem) az érem gondosan megmunkált, a felületek finoman cizelláltak. Hogy ezt kissé kevésnek tartjuk, arra éppen e kiállítás másmilyen jellegű alkotásai jogosítanak fel bennünket. Az olyan alkotások, amelyek valamilyen módon eltérnek a klasszikus szabályoktól akár a témaválasztásban, akár a megformálás módjában, valami mást szándékoznak, vagy eredményezve.

E tekintetben is többféle törekvéssel találkozunk itt. Ezeket megismerni nem lesz haszontalan, hiszen segítenek eligazodni az érmek sokféleségében.

Az érmet fel lehet fogni úgy is, mint a szobrászat intim műfaját, ahol az érmész a hagyományosan kerek, vagy szegletes kis formában megpróbál valamilyen szobrászati gondolatot megfogalmazni. Tenyérsíki helyen új rendet teremteni a térben és síkon egyaránt. Érdekes megfigyelni, hogy hogyan jelentkezik ez a szándék a művek címeiben is.

Példaként néhány idézet: „Kompozíció”, „Kiteljesedés”, „Változó dimenziók”, „Behatolás” stb. Ezek a címek azt jelölik, hogy a művész szándéka más lett, mint azt a hagyományos érem előírja, szándéka inkább a par excellence plasztikai problémák megoldása. Az efféle művekből idézünk most néhányat, hogy megérthessük igazában miről is van szó.

Lessenyey Márta Ébredés I–IV címet viselő sorozatában jól követhető ez a szándék. Az első érem a meghasadó formában megjelenő új, másik formát állítja elénk, hogy aztán az egymás után következő érmek során ennek fokozatait mutassa meg.

369 Az egyre inkább szétnyíló nagyobb forma belsejében felnő valami új, kivilágosodik és megváltozik az eddig bezárt forma, amíg végül megnyugtató egyensúlyba kerül az anyag külső és belső világa. A két anyag viszonya kibékülő és egyensúlyos, harmonikus lesz.

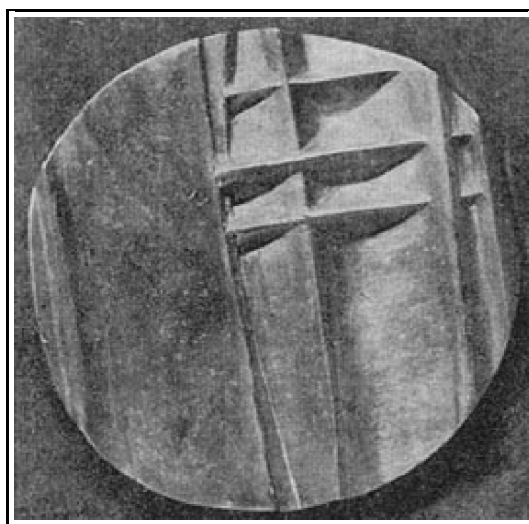
De hiszen mindannyian átélünk ilyen változást, mozgásokat nemcsak az ébredéskor, de valamilyen sejtelem gondolattá tisztulásakor is. A szobrász ezt a formák nyelvén beszéli el nekünk, csak meg kell figyelniük.

Lényegében ugyanilyen mozgásos és kompozíciós változásokat figyelhetünk meg Kiss Nagy András Kiteljesedés I–III. c. érmein is. Ezeken tiszta plasztikai nyelven történik az adott tér változó felosztása, valamint a kiemelkedő és visszasüllyedő formák változtatásával együtt komponált mozgás és vibráló rend megformálása. A Kompozíció c. sorozat három darabja pedig, ha úgy tetszik, lehet egy elbeszélés, történet három csomópontja. Az elsőn a geometrikus, függőleges vízszintes vonalakkal megkeményített összefogott mozgás látható. A másodikon a sima, befejezett, a ráncos és formálódó felületek, tömegek feszülő ellentéte jelenik meg főképp, a harmadikon úgy érezzük, összegezi az előző két gondolatot. Erős függőleges osztás két oldalán jelenik meg az alakuló és a megformált anyag, egymás felé mozogva és mégis elkülönítve. Folyamatos változás harmonikus pillanata ez.

5. Szöllősy Enikő: Sopron 700 éves

6. Kiss Nagy András: Kompozíció I.

A szemlélő természetesen ennél gazdagabb, szóban leírhatatlan képet kap az érme nézésekor, tapintásakor. Számunkra természetesen azzal a tanulsággal is jár az ilyen érme megnézése, hogy nincsen az a kötött műfaj, tenyéryei hely, amelyen ne lehetne nagyigényű gondolatokat kifejezni.

A kiállításnak ehhez a „nem ábrázoló” érmekeket mutató csoportjához tartoznak Csíky Tibor alkotásai is, Geometrikus mozgás I–II és Az Anyag mozgása I–VIII. sorozatában tiszta, elvont mozgásformákat mutat

be. A négyzetes alapforma e szándékot segíti. Ebben a zárt és harmonikus formában kevés változtatással sikerül új viszonyokat körülírnia. A Geometrikus mozgás c. lapon a szépen ívelő homorú formát egy kicsi plasztikus kiemelkedés zárja le.

370A második darabon ezt az egyensúlyt megbontja, másfajta rendet mutat meg, itt két összecúsztatott homorú lap találkozását érzékelhetjük, az egymás felé- és ellenkező irányú elmozdulás pillanatában. Olyan pillanatot látunk azonban, amely harmonikus, egyensúlyos és feszült is egyszerre, s amiért érdemes e mozgó formákat itt megállítani. Az anyag mozgása című hosszabb sorozaton annak a mozgásnak lehetünk tanúi, ahogyan ezen az arányos alapon, felületen megjelennek, sokasodnak és elrendeződnek a kisebb, de erőteljesebben kiemelkedő formák.

Ezeknek a plasztikus mozgásoknak ilyen, kiemelt, alaktól, tárgytól független ábrázolása nemcsak azért érdekes számunkra, mert tisztán erre irányítva a figyelmünket, készítenek ezek tudomásulvételére és gondolkodásra, hanem mert láttatja mindazt a plasztikus mozgást és változást, melyek egy arc mimikáját is jellemzik, de melyekre az arcmás esetében hajlamosak vagyunk nem figyelni.

Lényegében ilyen tiszta, világos plasztikai beszédre törekszik a kiállítás legtöbb olyan résztvevője is, aki lemond az arcmások készítéséről. Közülük vannak olyanok, akik síkokkal írják körül a teret. Gondolunk itt Lugossy Mária Változó dimenziók c. sorozatára, ahol az alapsíkra állított, fektetett, belemélyesztett geometrikus forma tiszta viszonyait nézi és állítja élénk. Mindenki érezheti látásukkor e viszonyok közötti lényeges különbségeket. Vagy Laczák Géza Behatolás, ill. A múlt emléke c. művein, amelyeken a lapokra bontott tömeg hajlításával ír körül plasztikus tereket. E lapokon az egymásrarakodó, egymás felé hajló síkok válnak önmaguk ellentétévé, plasztikává.

Az eddig ismertett alkotások első látásra mind idegenek a hagyományos és megszokott éremtől, ismertetésükre azért is fordítottunk annyi szót, hogy láthassuk, lényegükben mégsem mások. Mert megtaláljuk bennük az éremnek, mint plasztikai kifejezésformának a lényegét.

A kiállított érmek másik, jelentős csoportját alkotják azok a művek, amelyeken az ember és környezete, a tárgyi világ kap helyet, felfogásukban és megmunkálásukban a reliefszerűség válik uralkodóvá. Pontosabban a magas domborműtől szinte a kisplasztikáig vezető út az, amelyen járnak.

Csikszentmihályi Róbert Tanulmány c. sorozata változó emberi viszonyokat állít élénk, a sík alaplóból emelkednek ki alakjai, gazdagon modellált testek. Az ő számára ez esetben az érem hagyományos zárt formája változatos és feszes kompozíciós lehetőségként jelenik meg. A nagyméretű reliefek gazdagságát érezni ezeken az érmeken, a kicsiség itt nem párosul aprólékosággal.

A kis méret szinte kínálja alkotóinak ezt a hibát, aprólékoskodni, finomkodni, nagy dolgokat lekicsinyíteni, jó néhány példát mutat erre is ez az anyag. Az érmeken szinte kötelezően megkívánt finom, lapos dombormű-nyelvet akarják jónéhányan megváltoztatni, a magas domborművön át, szinte a kisplasztikáig elvinni. Gondolok itt Asszonyi Tamás, Ligeti Erika, Kiss György vagy Czinder Antal műveire. Czinder Antal „érmeit” kis posztamensen állította ki, a magas domborított elő és hátlapok ezt igénylik is. A Sarlós asszony c. műve mintha szándékos ötvözése lenne e két műfajnak, egy éremnagyságú, érembezárt kisplasztika. Úgy vélem az a szobrászi magatartás és gondolat fogalmazódhat meg ezekben a művekben, amely nem kíván merev műfaji határokat a maga területén, hanem csak egyfajta szobrászi nyelvet ismer el, műfaji határok nélkül. Érdemes ezen gondolkodni, mert igazságot is tartalmaz, valóban egyféle nyelv létezik csak, bár az is kétségtelen, hogy a műfaji kötöttségek nemcsak akadályozói, de inspirálói is a

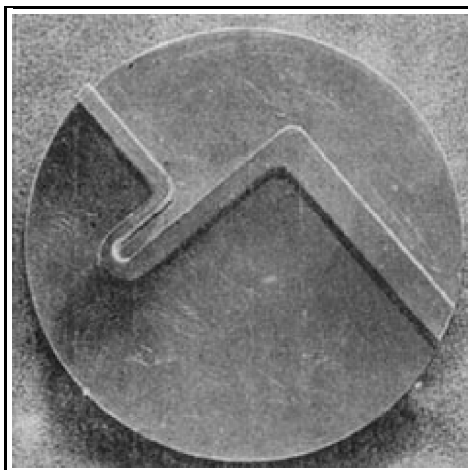
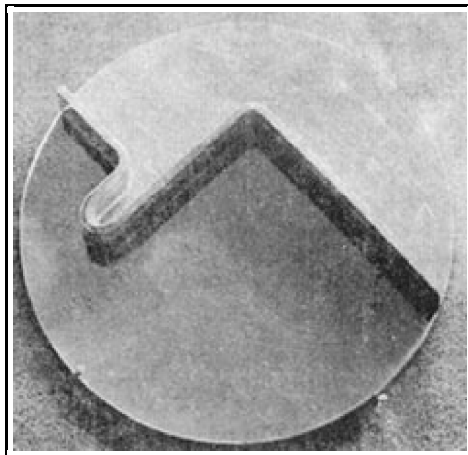
mindenkori művészek.

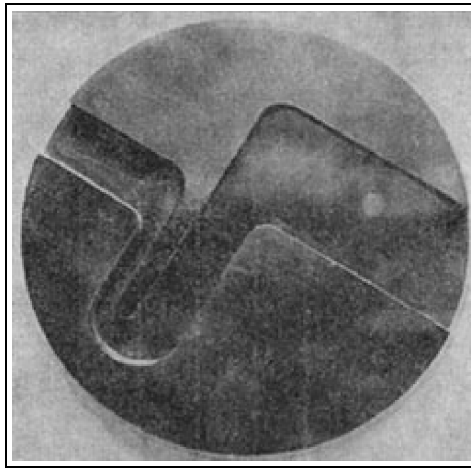
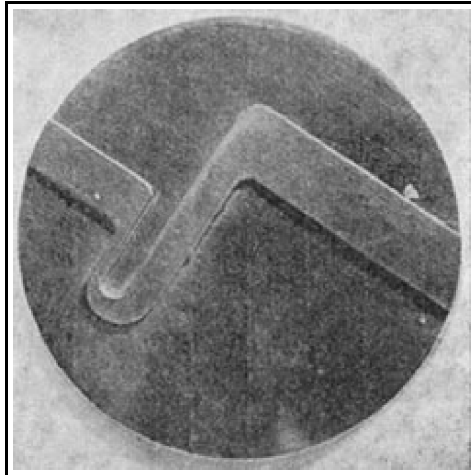
Volt a kiállításon egy nagyon szellemes megoldású „érem”: Szöllősi Enikő Sopron 700 éves c. műve. Ez a posztamensre állított kis mű, melynek mozdíthatatlan magján egyik oldalon Sopron, a másikon „700” felirat volt, úgy volt „felszeletelve”, hogy abból térformát, térplasztikát lehetett alakítani. Ez a sík lap, ez a hagyományos emlékérem így egy pillanat alatt átalakítható volt térplasztikává. A térben elmozdítható körök így külön kis univerzumot teremtettek a feliratos mag köré. Így lett egyszerre hagyományos és új, sík és térkompozíció, érem a szó klasszikus értelmében és mégsem az.

371 Szöllősi érme szép és egyben szellemes fricska, amely a műfajnak szól. Egybehangzik ez a Ligeti Erika Minitextil sorozatával. A végletek itt sem hiányoznak.

Bakos Ildikó pecséthengereket állított ki, Várnagy Ildikó összehegesztett vasdarabokat, Kiss Sándor növekvő plasztikai formákat tükrözött, kevésbé meggyőzően. A változatos anyag sokféle tendenciát mutat, a hagyományostól a szokatlanon át az újig. Érdeemes ezekre figyelni, hiszen összehasonlíthatjuk majd a következő évek termésével.

Soproniakat is üdvözölhettünk a kiállítók közt: Sz. Egyed Emmát és Renner Kálmánt.

7–10. Lugossy Mária: Változó dimenziók I–IV.

Az érembiennale díjait a következők kapták:

Borsos Miklós: Győr-Sopron megye Tanácsának Ferenczy Béni díját;

Kiss Nagy András: Sopron város Tanácsának „Civitas fidelissima”-díját;

Czinder Antal: Sopron város „700. évforduló” Intézőbizottságának díját;

Csíky Tibor: A Szakszervezetek Országos Tanácsának díját;

Lugossy Mária: A Kommunista Ifjúsági Szövetség díját;

Asszonyi Tamás: A Képcsarnok Vállalat díját.

Reméljük, hogy értő és szerető közönsége lesz Sopronban az éremművészetnek, a város pedig nemcsak kiállító helye, de otthona is lesz a magyar érmészeknek.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Hiller István: A tudományos ismeretterjesztés eredményei a munkásművelődésben (A TIT tevékenysége Sopronban 1977-ben)

**372 Hiller István: A tudományos ismeretterjesztés eredményei a munkásművelődésben
(A TIT tevékenysége Sopronban 1977-ben)**

1. Sopronnak, mint a megye második legnagyobb városának tudományos ismeretterjesztő tevékenysége és ennek eredményei nem választhatók el a megyéétől, annál inkább nem, mert nem egy megyei rendezvény tevékeny részese is volt, mégha az nem is Sopronban zajlott. Beszámolóinkat ezért néhány megyei jellemző adattal kell kezdenünk. Figyelemre méltó, hogy városunk és megyei szervezetünk együttműködése, kölcsönös segítése az elmúlt negyedszázad alatt – 25 éves a TIT mai szervezeti felépítése! – 1977-ben vált legeredményesebbé. Megállapítható, hogy a város ismeretterjesztő munkáját 1977-ben többször állították illetékesek előkelő helyre, a megyei és helyi szervezetek munkájának értékelésekor is.

Íme néhány megyei adat: Az elmúlt évben Győr-Sopron megye TIT-tagjai és előadásra felkért nem TIT-tag értelmiségi előadók (kb. 150 fő) 7743 előadást tartottak, 340 568 hallgató jelenlétében. A nyelvtanfolyamok és a különböző tanfolyamok óraszámja meghaladta a 20 000 órát. Az országos statisztikai adatok bizonyossága szerint Győr-Sopron megye TIT-tagsága, azaz 1638 fő, és az említett számú felkért értelmiségi 1977-ben 35 000 órát dolgozott, ami azt jelenti megyei vonatkozásban, hogy napi 95 órát fordítottak ismeretterjesztő tevékenységre.

Sokat fejlődött a munkásművelődés hatékonyabb segítése Sopronban. Erre egy jellemző adat: az ismeretterjesztő tevékenység 57%-ban folyt ipari munkások és mezőgazdasági dolgozók körében az általános és szakmai műveltség fejlesztésére. A megyei szakosztályok vezetésével 1977-ben 95 előadói konferenciát terveztek, amelyen több mint 10 000 értelmiségi vett részt.

2. Elégedettségre, túlzott magabiztosságra azonban korántsem lehet okunk, mert az elért eredmények mellett városunk ismeretterjesztésében néhány jelentős politikai, filozófiai, közgazdasági, és főleg szociológiai-demográfiai témát nem szerepeltettünk kellő súllyal. Többet kellett volna foglalkoznunk a szocialista államhatalom fejlesztésének, a szocialista demokrácia fejlődésének kérdésével, a szocialista társadalom tulajdonviszonyaival, városunk társadalmi struktúrájának alakulásával, különös tekintettel a tudományos-technikai forradalom következményeire a társadalmi mobilitásban. Bár sokat tettünk városunk 700 éves jubileumának méltó megünneplésére, talán éppen ezért nem valósulhattak meg mindenben azok a terveink, amelyek Sopron osztályviszonyainak alakulásáról, társadalmi átrétegződéséről szóló előadások kapcsán kerülhettek volna előtérbe. Tapasztalatunk, hogy megnőtt az érdeklődés, tehát városunkban az eddigieknél is többet kell foglalkoznunk a szövetségi politika, a szocialista nemzeti egység kérdéseivel. Gazdasági, ill. közgazdasági előadásainkban Sopron gazdasági életének dinamikus fejlődését visszatérően ismertettük, itt viszont azt a tapasztalatot szűrhattuk le, hogy kiemeltebben kell foglalkoznunk a párt, a kormány életszínvonal-politikájával, ezen belül a bér- és jövedelemrendszerrel, bér- és árrendszerünkkel, a differenciált bérezés lényegével, a pénzbeli juttatásokon kívüli társadalmi juttatásokkal.

A gazdaságpolitikai előadásoknak akkor volt jó visszhangjuk, ha a hallgatósággal röviden megismertettük a közgazdasági alapfogalmakat is. Az alapfogalmak ismertetésére azért is szükség volt és van, mert az érdeklődők naponként találkoznak közgazdasági témákat sugárzó tv- és rádióadásokkal, riportokkal, újságcikkkel.

A TIT Városi Szervezetének igen jó kapcsolatot sikerült kialakítania a sajtóval, rádióval, és más

tömegkommunikációs eszközökkel. Elsősorban kell megemlítenünk a Kisalföld c. megyei lap városi szerkesztőségének segítő, munkánkat mindenkor készségesen támogató, tevékenységét. Jól mutatja ezt az együttműködést a lap 1978. márc. 10-i számában megjelent „Sikeres TIT-rendezvények” című nagy beszámolója, amely megállapítja Sopron ismeretterjesztésének tudományos igényességét és elemzi e sikerek okát is.

3733. A Városi Szervezet 1977-ben 728 előadást rendezett 43 650 hallgató előtt. 21 üzemmel és intézménnyel (nagyüzemekkel, munkásszállásokkal, közép- és felsőfokú oktatási intézményekkel, kollégiumokkal, kisiparosokkal, tanácsi és pártszervekkel) léptünk szerződéses kapcsolatba: az év minden napjára átlagosan 2 TIT-előadás jutott. Új utcai szervezetünk lassan kinövi a kereteket, esetenként már most is szűknek bizonyul. Erről most azért ejtünk szót, mert előtérbe kerültek olyan rendezvények, amelyekre az ilyen jellegű helyiségek a legalkalmasabbak. Gondolunk itt megyei rendezvényekre, előadói konferenciákra, és találkozunk egy újfajta igénnyel is, nevezetesen, hogy más szervek, társadalmi egyesületek, vagy éppen városunkban tartózkodó kirándulók, turistacsoportok kérnek tőlünk tudományos ismeretterjesztő előadásokat. Ilyenkor csak az Új utcai Klub jöhet számításba.

A Városi Szervezet igyekezett az előadások témáját a foglalkozási rétegek és nemzedékek igényeihez igazítani. Az Új utcai Klubban tartott előadásokra a témabeli változatosság volt jellemző, a legszélesebb érdeklődésű értelmiségi közönség is kedve szerint válogathatott. Hasonló igyekezet érvényesült a Soproni Szabadegyetem 22. évfolyamának előadásainál. Ezt a régóta alkalmazott ismeretterjesztési formát sikerült évről-évre vonzó tartalommal megtölteni. Ilyen jellegű és ilyen hosszú időn keresztül folyamatosan működő szabadegyetem az országban másutt nincs. Ugyancsak elmondható ez a látogatottságra is, hiszen 500 bérlet fogy el évenként, és állandóan telt ház előtt folynak az előadások a Liszt Ferenc Művelődési Központban. Mások állapították meg (Kisalföld, 1978. márc. 10.), hogy az előbbieknél éppen az ellentéte: a szerkesztés feszessége, az egymásraépítettség és a téma többoldalú megközelítésének szándéka fedezhető fel azokon az előadássorozatokon, amelyeknek közönsége viszonylag azonos érdeklődésű. Itt első helyen kell megemlítenünk a városi Pártbizottsággal közösen szervezett Marxista–Leninista Vitakört, a 21. Nyári Egyetem előadásait, az előadói konferenciákat, szakköröket, továbbképző tanfolyamokat. Ezekben a hallgató felismerhette a hasznosság–életközelség–maiság követelményeinek érvényesítési szándékát.

Sokat fejlődött a TIT-előadások szemléltetése. Csaknem 100%-os az eredeti dokumentum és az audio-vizuális technika alkalmazása. Ugyancsak a szemléltetésnek jó formája az előadásokat kiegészítő egyre gyakoribb kiállítás.

Sokat javultak a tárgyévben a kapcsolatok a fiatalokkal, és a középiskolásokkal. Számos rendezvényünk volt a fiatalok munkahelyén, illetve az iskolákban.

1977-ben az a szándék vezetett bennünket, hogy mindent megtegyünk a munkásművelődésért. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójának megünneplését is ennek jegyében tettük. Írásos ismeretterjesztésünket is igyekeztünk így irányítani.

4. 1977-ben a következő üzemekkel, intézményekkel volt szerződésünk:

KIOSZ; ELZETT; 403. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet; Ciklámen Ruhaiipari Szövetkezet; Liszt Ferenc Művelődési Központ; Egészségügyi Szakiskola; SOTEX; Vasöntöde; Magyar Selyemipari Vállalat Soproni Szövőgyára; Talajerőgazdálkodási Vállalat; Ruhagyár; Városi Tanács; Arany János Leánykollégium; SZOT Üdülők Önelszámoló Egysége; Könnyűipari Gépgyártó Vállalat; Richards Finomposztógyár; Gyáripari Építő Vállalat munkásszállása; Óvónőképző Intézet; Erdészeti

Szakközépiskola kollégiuma; Kállai Éva Leánykollégium; Pedagógus Pártszervezet.

Összesen 728 előadást tartottunk. Az előadások megoszlása a hallgatóság szerint (szerződések alapján):

KISZ-fiatalok részére:	48
Nők részére:	38
Férfiak részére:	19

A többi előadást fizikai munkásoknak tartottuk. Figyelembe kell azonban vennünk azt is, hogy az előbbi önkényes bontásban is természetesen szép számmal vannak fizikai munkások.

A *TIT-Klubban* a következő előadások hangzottak el:

Januárban:

Kocsis József: A tudománypolitikai irányelvek érvényesülése városunkban

374 Hasznos László: Régi és új formák a zene és a közönség kapcsolatában

Dr. Cziráki József: Európai képek

Tímárné Énekes Lenke: Jeles napok népszokásai

Februárban:

Dr. Berecz Dezső: Az európai kultúra bölcsője: Görögország I.

Dr. Környei Attila: Haladó vonások Sopron újkori történetében

Dávid Ferenc: Sopron megyei kastélyok

Jakus János: Bulgária a hegyek hazája is

Márciusban:

Dr. Berecz Dezső: Az európai kultúra bölcsője II.

Báthori Gábor: Európa biztonsága

Dr. Csapody István: Suomi-Helsinki

Dr. Firtás Oszkár: A soproni Szent György utca története

Szabados László: Az óvónőképzés és a soproni Óvónőképző Intézet

Áprilisban:

Dr. Gimesi Sándor: A kínai orvostudomány

Szücs Szabó Sándor: A Bükk hegység és környéke

Batta Pál: Erdély tájain

Dr. Firtás Oszkár: A fácánról

Májusban:

- Fekete Ferenc: Munkaerő és technikai fejlesztés
- Hopp Tamás: Nagybörzsönytől–Sátoraljaújhelyig
- Dr. Dallos István: Vas megyei képek
- Dr. Metzl János: Skócia

Júniusban:

- Szabó Kálmán: Az ünnepi könyvhét
- Tímárné Énekes Lenke: A magyar nép humora
- Hasznos László: Moszkva
- Orbay Lászlóné: A montreali olimpia

Szeptemberben:

- Dr. Berecz Dezső: A renaissance Rómában
- Garád Róbert: A Fertő tó vitorlás sportja
- Szabó Lajos: Ady költői pályaképe

Októberben:

- Dr. Domonkos Ottó: A soproni múzeum fejlődése
- Dávid Ferenc: A bánfalvi barokk lépcső helyreállítása
- Dr. Gömöri János: Sopron város régészeti topográfiája
- Dr. Környei Attila: Sopron megyeiek az orosz forradalomban és polgárháborúban

Novemberben:

- D. Askercz Éva: Soproni veduták
- Finta Béla: Utazás a Szovjetunióban
- Szabó József: A 38. szélességi foktól északra: Korea
- Dr. Firtás Oszkár: A Magas Tátra
- Dr. Tompos Ernő: A török világ hatása a magyar heraldikára

Decemberben:

- Nagy Alpár: Sopron zenei élete a XX. században
- Dr. Berecz Dezső: A renaissance Olaszországban
- Tóth László: A magyar lótenyésztés

Dr. Winkler Gábor: A barokk Sopron

A *Marxista–Leninista Vitakör* (a Városi Pártbizottsággal közös szervezésben) vitaindító előadásai:

375 Dr. Németh Tibor, a „Lobogó” főszerkesztőhelyettese: Kína ideológiai és politikai szerepe a jelenben és a közeljövőben

Dr. Józán Péter, a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezetőhelyettese: A világ népesedési problémái a világgazdaság reális lehetőségeinek függvényében

Dr. Takács Ferenc egyetemi tanár (Magyar Testnevelési Főiskola Marxizmus–Leninizmus Tanszék): A vallásos világnézet modern jelentkezése, haladó és reakciós vonásai

Dr. Horváth Péter kandidátus, a győri Megyei Kórház főigazgatója: A szocialista egészségügy tendenciái és lehetőségei a jelenben és a közeljövőben

Dr. Pataki József tanszékvezető egyetemi tanár (Mosonmagyaróvár): A szocialista és kapitalista világ gazdasági kölcsönhatásai

A XXII. *Soproni Szabadegyetem* előadásai

Dr. Vonsik Gyula, a TIT főtitkára: Az értelmiség társadalmi helye és szerepe

Dr. Endrődi Pál tudományos főmunkatárs: Több fényt, jobb fényt

Finta Béla főfelügyelő: Egyiptom ókori emlékei

Dr. Kubinszky Mihály egyetemi tanár: Táj és építészet

Dr. Hortobágyi Tibor egyetemi tanár: Az élettelenek és az élők azonosságáról és különbözőségéről

Fónay Tibor Állam-díjas, a Magyar Pedagógiai Társaság titkára: A vezetés pszichológiájáról és pedagógiájáról

Rockenbauer Pál tudományos főmunkatárs: Tanzánia és a Kilimandzsaro

Dr. Hiller István könyvtári főigazgató, TIT-városi titkár: A 700 éves Sopron

5. 1977-ben is megrendeztük a *Nyári Egyetem* immár 21. évfolyamát, melynek keretében az alábbi rendezvényeket bonyolítottuk le:

A Nyári Egyetemet Dr. Káldy József egyetemi tanár, rektorhelyettes, a TIT megyei elnöke nyitotta meg.

Előadások:

Dr. Káldy József egyetemi tanár: A magyar erdőgazdaság és helyzete, feladatai, az ebből adódó felsőoktatási feladatok

Dr. Béli Ferenc egyetemi tanár: Az alapkutatások fontossága a faiparban

Dr. Hiller István könyvtári főigazgató: Sopron hétévszázados jubileuma 1977

Dr. Péter Pál főorvos: Nyugat-Dunántúl termál- és gyógyfürdői

Dr. Simon Tibor egyetemi tanár: A bioszféra ökológiai kutatása Magyarországon

Dr. Hortobágyi Tibor egyetemi tanár: Vizeink tisztasága, vizeink élővilága

Dr. Póczy Klára múzeumigazgató: Sopron a római korban

Dr. Csesznák Elemér egyetemi docens, dékánhelyettes: Erdeink fejlődése a jégkorszaktól napjainkig

Tóth Ferenc természetvédelmi főfelügyelő: A Fertő természet- és környezetvédelme

Rakonczy Zoltán, az Országos Természetvédelmi Hivatal elnöke:
Természetvédelem-környezetvédelem

Dr. Speer Norbert, az ERDÉRT vezérigazgatója: Fagazdálkodásunk

Dr. Kubinszky Mihály egyetemi tanár: Táj és építészet

Dr. Gál János egyetemi tanár: Környezetvédelmi erdők és fásítások

Dr. Szendrey István egyetemi tanár, dékán: A fa kémiai feldolgozásának távlati lehetőségei

Dr. Majer Antal egyetemi tanár: Az „örök erdő” reneszánsza

Dr. Friedrich Károly főtanácsos: A szép Sopron

Kirándulások: Lébény–Győr–Pannonhalma; Balatonfüred–Tihany–Zánka–Hévíz;
Nagyecenk–Fertőd–Hegykő; Kőszeg–Ják–Szombathely–Bük.

376 *Egyéb szervezett látogatások:* Múzeumlátogatás; Állami Pincegazdaság; Sörgyár; városnézés; séta a soproni erdőkben; gyárlátogatások.

A rendkívül nagy érdeklődésnek örvendő rendezvénysorozaton 182 fő vett részt: 2 spanyol, 1 lengyel, 6 NSZK és 17 NDK állampolgárságú hallgatója volt a magyarokon kívül az 1977. évi Nyári Egyetemnek.

6. *Országjárásvezetők továbbképzése* folyt a TIT-Klubban módszertani tanácskozás keretében Dr. Vasváry Artur és Vörösvári Béla előadók közreműködésével.

Előadói konferenciák:

Dr. Fogarassy László történész (Pozsony): A Prónay–Ranzenberger pör

Tolnay László, a Külügyi Intézet osztályvezetője: Katonai enyhülés Helsinkiben után, Belgrád előtt (A határőrségen)

Balázs József, a Külügyi Intézet osztályvezetője: Politikai enyhülés Helsinkiben után, Belgrád előtt (TIT-Klubban)

Dr. Vadász Sándor kandidátus (ELTE): Megemlékezés a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójáról (Rendőrkapitányságon, Kőhidai Fegyházban BM-dolgozók részére)

Dr. Bereczky Lóránt, az MSZMP KB munkatársa: Művészeti politikánk időszerű kérdései

Jogi előadói konferencia (a TIT Megyei Szervezete rendezte): Dr. Wennesz Gyula tartott előadást.

A TIT-Klubban az alábbi szervezetek tartottak *üléseket* az év folyamán:

Bányászati Múzeumi Bizottság

NÉKOSZ-találkozót Előkészítő Bizottság

Soproni Szemle szerkesztő bizottsága

„Bányásznapi Sopronban” (A Bányászati Múzeum rendezvénye)

MUOSZ tudományos-műszaki szakosztálya munkatársainak megbeszélése Sopron tudományos életének vezetőivel

OMF országos továbbképző tanfolyama (2 napos)

Közművelődési tanácskozás (a Művelődési Osztály szervezésében)

A TIT TV-*Szabadegyetem* keretében az alábbi konzultációk voltak a TIT-Klubban

Dr. Szádeczky-Kardoss Gyula: A csillagok születése, élete, halála

Dr. Verő József: A változó Föld

Dr. Ádám Antal: Vulkánok és földrengések

Dr. Bencze Pál: Az ásványi kincsek keletkezése

Dr. Kárpáti László: A változó élet

Dr. Kárpáti László: Az élettelen környezettől az élőkre jellemző molekuláig

Dr. Szádeczky-Kardoss Gyula: Földtörténet: őskor, ókor, középkor, újkor

Dr. Kárpáti László: Az evolúció

7. A Városi Szervezet szervezésében az alábbi jubileumi rendezvényekre került sor:

„3000 év a Borostyánkő út mentén” (tudományos ülészek)

Dr. Patek Erzsébet régész (MTA Régészeti Intézete): A hallstatti kultúra letelepedései Sopron környékén

Dr. Gömöri János régész (LFM): Az ókori Scarbantia és a középkori Sopron régészeti kutatásainak eddigi eredményei

Dr. Dercsényi Dezső művészettörténész: Sopron város kialakulása

Dr. Mollay Károly egyetemi docens: Sopron városi önállósága a középkorban

Dr. Entz Géza művészettörténész: Sopron építészeti fejlődése az újabb kutatások nyomán

[377](#)Dr. Kissné Nagypál Judit építészmérnök: Műemléki rekonstrukció Sopron jövője érdekében

A helytörténeti és honismereti folyóiratok szerkesztőinek „*Helytörténeti anket*”-jét Kocsis József tanácselnökhelyettes nyitotta meg. Előadások:

Dr. Mollay Károly egyetemi docens: A Soproni Szemle és a soproni helytörténetírás

Dr. Révay Zoltán: Sopron város Vegyvizsgáló Állomásának története

A „*Rauch-émlékhangverseny*” a Liszt Ferenc Művelődési Központban hangzott el.

A *Magyar Nyelv Hete* alkalmából Dr. Kálmán Béla akadémikus (Debrecen) tartott előadást a Liszt Ferenc Művelődési Központban „Az anyanyelv szerepe az ember életében” címmel.

A Városi Könyvtárban Bertha Bulcsuval író-olvasó találkozót rendeztünk.

A *Képzőművészeti világhét* alkalmából D. Askercz Éva „A művész a társadalom hasznos tagja” című előadása hangzott el.

A „Mezőgazdasági könyvhét” alkalmából *szakirodalmi ankét* volt a TIT-Klubban az alábbi előadásokkal:

Dr. Hiller István könyvtári főigazgató: A magyar erdészeti szakirodalom kialakulása és változásai az Erdészeti és Faipari Egyetem történeti könyvgyűjteményének tükrében

Dr. Csapody István természetvédelmi felügyelő: A környezetvédelem és szakirodalma

Dr. Szilágyi Kálmán igazgató: A bogyósgyümölcsűek és szakirodalmuk.

A *Művészettörténeti*, valamint a *Zenetörténeti Szabadegyetem* egyaránt 8–8 előadást tartott a TIT-Klubban.

1977-ben megalakult a Fafaragó szakkör, újjáalakult az Egészségügyi szakcsoport.

A beszámolási időszakban is megrendeztük a KRESZ-tanfolyamot (7 csoport 328 fővel).

Tűzvédelmi tanfolyamot vezettünk a Könnyűipari Gépgyártó Vállalatnál (5 óra) és jogpropaganda-előadásorozatot a Ciklámen Ruhaiipari Szövetkezetenél (8 óra).

Az előadásokat gyakran kiállításokkal is illusztráltuk. Ezek között megemlítjük, hogy egy nagy előadásorozatot a „Sopron zenei város” című hosszan nyitvatartó kiállítással tettünk érzékelhetőbbé. Egyébként ez volt Sopron első jubileumi rendezvénye a „700 éves Sopron” rendezvénysorozaton belül (SSz. 1977, 365). Ugyancsak kiállítással vezettük be néhány más rendezvényünket is. Ezek közül kiemeljük Szalai Ferenc soproni fafaragó kiállítását a TIT-Klubban, amely a fafaragó első nyilvános soproni kiállítása volt.

8. A Városi Szervezet keretében az alábbi rendszeres tanfolyamok működnek:

Nyelviskola: 194 fővel, 9 tanulócsoportban, 6 tanárral 5 nyelvből

Helytörténeti Szakkör: a Széchenyi István Gimnáziumban 26 fővel

Kis Matematikusok Baráti Köre: 2 tanulócsoport, 2 tanár vezetésével, 32 fővel

TIT-továbbképző tanfolyam: Erdészeti és Faipari Egyetem 8 fő, Óvónőképző Intézetben 69 fő

Országjárók és országjárásvezetők klubja

TIT-munkacsoportok 1977-ben:

Irodalmi, nyelvi, pedagógiai, művészeti; hadtudományi; nemzetközi, közgazdasági, filozófiai; jogi; biológiai, földrajzi, matematikai, kémiai, fizikai; egészségügyi; történelmi; műszaki; idegennyelvi.

Taglétszámunk: 246.

Elnökségünk tagjainak száma: 17.

Tiszteletbeli tag: Dr. h. c. mult. dr. Tárczy-Hornoch Antal akadémikus, egyetemi tanár, tudományos tanácsadó.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

---

378 MEGEMLÉKEZÉSEK

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Gollnhofer Sándor: Ferenczi Sándor (1915–1978)

Gollnhofer Sándor: Ferenczi Sándor (1915–1978)

Ismét egy harcos elvtársunk távozott az élők sorából. 1978. júl 28-án vettek végső búcsút az MSZMP Sopron Városi Bizottsága, a Partizán Szövetség, a III-as körzet pártalapszervezete, Sopron város kommunistái és szeretett családja a mindig lángoló forradalmártól, pártunk hű és örökké tenni akaró tagjától.

Sanyi bácsi – hiszen valamennyien így szólítottuk – újpesti munkáscsaládból származott. 1915. január 16-án született. Édesapja börgyári munkás és a Tanácsköztársaság idején szakszervezeti bizalmi volt. E mozgalmi tevékenységéért a proletárdiktatúra bukása után 6 hónapi börtönbüntetést kapott. Röviddel szabadulása után – a börtönben szerzett betegségében – meghalt. Ekkor édesanyja is a Börgyárba ment dolgozni, hogy nevelni tudja három gyermekét. Nehezen, de becsületben nevelte két leányát és Sándor fiát. A gyári munka után, még takarítani járt Szigeti tanár családjához. Ez meghatározó kapcsolat, mivel haladó gondolkodású emberek, sőt nagy részük kommunista volt. Segítették a jóképességű Sándor tanulását, aki elvégezte a 4 polgárit, majd a Fa- és Fémipari Szakiskolában faszobrász szakmát szerzett.

1930-ban a Szigeti család javaslatára lépett be az Újpesten működő vasas ifikhez. Itt különböző túrákon, szemináriumokon ismerkedett a szocialista eszmékkel.

Két évvel később már résztvett akciókban is, röpcédulákat osztottak, jelszavakat festettek a falakra, sztrájkországban vettek részt. S ebben az esztendőben került először a Horthy-rendőrség kezébe, Sallai Imre és Fürst Sándor temetése előtt.

379 1933-ban lett a KIMSZ tagja, s aktívan vett részt különböző akciók, sztrájkok szervezésében. Közben sokat nélkülözött, csak rövid időszakokban dolgozhatott, többször volt munkanélküli. 1938-tól 1940-ig katonai szolgálatot teljesített.

Leszerelése után Kőbányán dolgozott faszobrászként. A Petőfi szobornál szervezett béketüntetésnél

lebukott, s mivel rendőri felügyelet alatt állt, Kistarcsára internálták. Innen 1942-ben büntetőszázaddal Ukrajnába vitték. A lehetőségekhez képest itt is segítette elvtársait.

Novemberben másodmagával megszökött és eljutott a szovjet csapatokhoz, ahol a Szovjetunióban élő magyar kommunisták útján igazolni tudta korábbi tevékenységét. Ennek alapján antifasiszta, majd pártiskolára küldték. Kijevben részesült kiképzésben és 1944 végén egy különleges partizán egységhez irányították. Lengyelországban és Csehszlovákiában harcolt egy kisebb csoport vezetőjeként.

1945 szeptemberében tért haza Magyarországra. Azonnal jelentkezett a Kommunista Pártnál és a Partizán Szövetségnél. A rendőrség állományában teljesített szolgálatot, majd a tatabányai Állatforgalmi Vállalatnak az igazgatója és társadalmi munkában a Komárom megyei Partizán Szövetség elnöke volt. Itt érte az ellenforradalom is. Budapestre ment, ahol fegyveresen vett részt az ellenforradalmárok leverésében és mint összekötő tartotta a kapcsolatot a szovjet elvtársakkal. 1956 decemberében azt a feladatot kapta, hogy vegyen részt a Győr-Sopron és Komárom megyei karhatalom megszervezésében.

A Városi PB hívására 1957-től a Sopron városi és járási rendőrkapitányság vezetője lett.

Szakmai munkáján túl a Tőle megszokott lelkesedéssel segítette a városban és járásban a párt és mozgalmi munka megindítását, a gazdasági tevékenység helyreállítását.

A KISZ megalakulásakor, 1957. március 21-én mint régi KIMSZ-es Sopronban Ő adta át a zászlót nekünk, utódoknak, a KISZ megalapítóinak. Támogatta a KISZ-bizottság munkáját, az Úttörő Szövetség városi elnöki tisztségét is betöltötte. Mindig örömmel látott vendég volt a KISZ-szervezeteknél, úttörő csapatoknál, ahol szívesen adta át tapasztalatait, ismertette az illegalitásban és a felszabadulás után végzett nehéz munkát, hiszen hallgatóinak az már történelem volt. Aktív munkásságot fejtett ki a Városi PB és a Városi Tanács tagjaként is.

A harcos életutat, eredményes munkát pártunk és kormányunk számos kitüntetéssel jutalmazta: Szocialista Hazáért Érdemrend (1967. ápr. 15.), Szabadság Érdemrend (ezüst: 1947. márc. 20.), Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérem (1957. aug. 20), Felszabadulási Jubileumi Emlékérem (1970. ápr. 4.), Partizán Emlékérem (1955. jún. 28.), Szolgálati Érdemérem (bronz: 1950.), 48-as Díszérem (1948), KISZ Érdemérem (1968. dec. 29.).

Elismerését fejezte ki a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa is a háborúban tanúsított magatartásért, a partizánműködéséért, amikor a Németország felett aratott győzelemért (1946), a Harci Érdeméremért Érdemérem és az 1941–45-ös évek Nagy Honvédő Háborújában aratott győzelem 30. évfordulóján Emlékérem (1975) kitüntetésben részesítette.

A harcokban és munkában eltelt évtizedek nem múltak el nyomtalanul. Ferenczi elvtárs egészsége megromlott, szüksége volt nyugodtabb, kímélőbb életre.

1963-ban rendőrőrnagyként vonult nyugalomba, de mint kommunista tovább dolgozott. A városi PB panaszirodájának vezetője 1970-ig, majd a Műemléki Felügyelőség pártalapszervezetét segítő, ellenőrző instruktor, illetve legutóbb a III-as körzet titkáráként szinte élete utolsó napjáig aktívan tevékenykedett. Számára az elsődleges mindig a párt, a közösség ügye volt.

Közel egy emberöltőn át, 45 évig küzdött a párt tagjaként a szocialista társadalom megvalósításáért, eredményeinek gyarapításáért.

A magyar forradalmi munkásmozgalomnak, a proletár internacionalizmusnak aktív, alkotó, harcos tagjaként híven állt ki a legnehezebb időszakban is a magyar-szovjet barátság, a proletár internacionalista összefogás mellett.

380 Ferenczi elvtárs nemcsak forradalmár igaz ember, hanem érző szívű, családját szerető férj, apa és nagyapa volt. Mindig szívesen és örömmel mesélt családjáról, gyermekeiről és büszke volt unokáira. Munkája mellett arra törekedett, hogy családját szerető közösségé formálja, gondoskodjék róluk és gyermekeiket kommunistává nevelje. Ebben nagy segítséget kapott első feleségétől, aki a család gondjaiból, a gyermekek neveléséből a nagyobb részt magára vállalta, hogy Ferenczi elvtárs eleget tudjon tenni társadalmi kötelezettségeinek. Fájdalmasan korai halála után Sanyi bácsi második feleségében is igazi élettársra, sőt harcostársra talált, aki mindenben segítette őt.

Ferenczi elvtárs egész élete, tevékenysége példa lehet a ma ifjúságának.

Tudjuk, hogy az élet velejárója a halál, mégis megtörtén vettük tudomásul, hogy nem látjuk többé kedves mosolyát, nem tapasztaljuk tenni akaró aktivitását, nem halljuk bölcs tanácsait, javaslatait. 1978. július 24-én halt meg Sopronban.

Nehéz szívvel búcsúzott Tőle szeretett felesége, búcsúztak gyermekei, unokái, elvtársai és barátai, akik a végső útjára elkísérték és azok is, akik csak gondolatban lehettek jelen.

Ferenczi Elvtárs, Sanyi Bácsi, emléked megőrizzük, nyugodj békében!

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Suppan, Wolfgang: Jenő Takács. Dokumente, Analysen, Kommentare. In Zusammenarbeit mit Lujza Tari. Eisenstadt, 1977, 204 Seiten (Burgenländische Forschungen Heft 66)

Suppan, Wolfgang: Jenő Takács. Dokumente, Analysen, Kommentare. In Zusammenarbeit mit Lujza Tari. Eisenstadt, 1977, 204 Seiten (Burgenländische Forschungen Heft 66)

Takács Jenő zongoraművész és zeneszerző, egyiptomi (Kairó, Port Said), svájci (Genf) és amerikai (Cincinnati, Missoula) konzervatóriumok professzora, szülőfaluja, a ma burgenlandi Siegendorf (azelőtt: Cinfalva) díszpolgára 75. születésnapjára magyar és osztrák összefogásból született ez a szerzeményeit elemző és méltató, életpályát megrajzoló, e pálya állomásait dokumentumokkal és fényképekkel is illusztráló kötet. Az ünnepelt az elemít Sopronban fejezte be, itt végezte a főreáliskolát (ma Széchenyi Gimnázium) 1912–1920-ig, s itt telepedett le 1939-ben, amikor Ausztria náci megszállása miatt a német állampolgárság felvételére akarták kényszeríteni. Sopronban tanult zongorázni a Buresch-féle

zeneiskolában, majd Altdörfer Viktor zongora- és orgonaművésznél, akinek édesapja, Altdörfer Keresztély egy nagyszöllősi látogatás alkalmával fedezte fel Bartók Béla tehetségét (vö. SSz. 1955, 3–4, 121). Takács Jenő Bartókkal 1932 óta volt barátságban. Egyik soproni látogatása alkalmából, 1966-ban, Sopronban lakó édesanyjánál találta meg Bartók két, addig ismeretlen levelét, amelyet folyóiratunkban közölt (SSz. 1968, 181–2). A soproni főreáliskolát a kötetben közölt visszaemlékezésében „undok”-nak (*hässlich*) nevezi, ezt azonban nem magyarázza meg. Valószínűleg a mindjobban a zene iránt érdeklődő, az iskolai értesítők szerint jeles és jó eredményeket elérő ifjúnak nem felelt meg az iskola elsősorban műszaki és természettudományos, a látáskultúra fejlesztését szolgáló légköre, pedig egyik osztályfőnöke a kiváló Seemann Kálmán festőművész volt. Első, sikeres nyilvános szereplése még 1916-ban, tehát főreáliskolai tanuló korában volt, azután is többször szerepelt Sopronban, a kötet 1972. nov. 30-i soproni szereplésekor készült fényképét is közli. A soproni zenetörténetből merít „Soproni barokk muzsika” (op. 48) című zenekari szvitje, amely az 1689. évi virginálkönyv egyes darabjait dolgozza fel. Az 1941-ben Sopronban, Szombathelyen és Surányban komponált és először Sopronban, 1941. okt. 25-én a művész vezényletével előadott művet a kötet 61–63. lapjain elemzik a szerzők.

Mollay Károly

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Fogarassy, László: Die Volksabstimmung in Ödenburg (Sopron) und die Festsetzung der österreichisch–ungarischen Grenze im Lichte der ungarischen Quellen und Literatur. Südost-Forschungen, Band XXXV (1976), 150–182.

381 Fogarassy, László: Die Volksabstimmung in Ödenburg (Sopron) und die Festsetzung der österreichisch–ungarischen Grenze im Lichte der ungarischen Quellen und Literatur. Südost-Forschungen, Band XXXV (1976), 150–182.

Az 1918–1923. évi burgenlandi kérdéssel és a soproni népszavazással számos külföldi munka is foglalkozik. Ezek szerzői azonban többnyire nem tudnak magyarul, ezért az idevonatkozó magyar irodalomról nem vesznek tudomást és a magyar forrásanyagból csak azt használják fel, ami német, angol vagy francia nyelven is megjelent. Ennek folytán számos eseményt csak az osztrák történelemszemlélet oldaláról ismernek.

Ezért örömmel üdvözljük, hogy a szerző, aki a kérdésnek elismert szakértője, a müncheni folyóiratban megjelent közleményével lehetővé teszi, hogy a magyarul nem tudó külföldi történészek is objektív képet nyerhessenek a soproni népszavazásról és annak előzményeiről. Közleményében saját kutatási eredményein kívül a legújabb magyar eredményekre is támaszkodik.

Munkája bevezető részében megállapítja, hogy az osztrák–magyar unió felbomlása előtt Nyugat-Magyarország német többségű területén semmiféle szeparatív törekvés nem volt. A szétválás után azonban a lakosság egy része mozgalmat indított az Ausztriához való csatolás érdekében. Kitér a „Burgenland” elnevezés keletkezésére, majd ismerteti azokat a meghíúsult osztrák terveket és kísérleteket, melyekkel katonai fait accompli révén akarták e területek Ausztriához való csatolását elérni.

Megemlíti a Károlyi-kormány elkésett próbálkozásait, hogy a nemzetiségeknek adott autonómia révén föderatív állammá alakítsa Magyarországot s így megakadályozza felbomlását. Ezt a nemzetiségi politikát

a Tanácsköztársaság is folytatta. Rendeleti úton Nyugat-magyarországi Német Kerületet létesített Sopron székhellyel. A kerületi tanács 1919. május 20-án tartotta alakuló ülését és elnökekül Ludwig Lesert választotta (a későbbi burgenlandi tartományi főnököt), aki augusztus 7-ig hivatalában maradt.

1919 májusában a bécsi francia misszió nem továbbította Budapestre a Tanácsköztársaság kormányának a párisi béketárgyalásokra szóló meghívást, mivel arra számított, hogy az napokon belül lemondásra kényszerül. – Az osztrák kormány viszont megkapta a meghívást és Renner kancellár burgenlandi szakértőt is vitt magával. A békekonferencián a csehszlovák delegáció azt követelte, hogy Moson és Sopron megyét csatolják Csehszlovákiához, Vas és Zala megye egészét és Somogy megye egy részét pedig Jugoszláviához, hogy így Csehszlovákia közvetlen határhoz jusson Jugoszláviával. Jugoszláviát azonban nem érdekelte különösebben a korridor terve, Olaszország pedig erőteljesen ellenezte és e helyett a nyugat-magyarországi németlakta területek Ausztriához való csatolását támogatta, amit a békekonferencia el is fogadott. Ez ellen a Soproni Munkástanács 1919. júl. 23-án tiltakozó nagygyűlést tartott a Széchenyi téren, melyen elhatározták, hogy Nyugat-Magyarországot és Sopront fegyverrel is védelmezni fogják.

A következő rész a Tanácsköztársaság bukása utáni eseményekkel foglalkozik. Az 1920. januári magyar országgyűlési választásokat az Ausztriának ítélt területen is megtartották. Az ott megválasztott német anyanyelvű, nagyrészt legitimista érzelmű képviselők is tiltakoztak az elcsatolás ellen.

A békeszerződés 1921. júl. 26-án lépett életbe és aug. 6-án Sopronban megtartotta első ülését a Burgenland átadásának lebonyolításával megbízott entente-bizottság.

A továbbiakban a munka ismerteti a magyar és osztrák diplomáciai tevékenységét, Károly király két visszatérési kísérlete okozta bonyodalmakat és azok kihatását a nyugat-magyarországi eseményekre, a katonai és gerilla akciókat, Lajtabánság [382](#) megalakulását és további fontos eseményeket, melyek végül is a velencei konferenciához és a soproni népszavazáshoz vezettek. Hibának tartja, hogy a magyar küldöttség a velencei konferencián nem kérte, hogy a soproni népszavazási területbe vegyék be Kelénpaták, Cinfalva és Zákány községeket, melyek horvát lakosságúak és Kópházához hasonlóan bizonyára Magyarország mellett szavaztak volna.

Nagyon érdekes a munkának az a része, mely magyar levéltári anyag alapján a népszavazási terület hangulatával foglalkozik.

Ugyancsak figyelmet érdemel a népszavazást megelőző osztrák propagandatevékenység ismertetése.

Végül a népszavazás dátuma körüli vitákat és magát a népszavazás lebonyolítását ismerteti.

Báró Villani Frigyes titkos jelentése alapján, mely 1963-ban vált hozzáférhetővé, megállapítja, hogy részben ugyan jogosnak mondhatók a népszavazással kapcsolatos osztrák panaszok, azonban a jogosulatlanul leszavaztatottak száma nem lehetett több 300–400 személynél, vagyis lényegében ez nem befolyásolta a népszavazás eredményét. Az entente-bizottság is azzal utasította vissza a népszavazás megismétlését célzó osztrák követelést, hogy az sem hozna lényegében más eredményt.

Táblázatokban helységenként mutatja be a népszavazás eredményét, valamint az 1920. évi népszámlálási adatokat.

Kitér a határmegállapító bizottság népszavazás utáni tevékenységére és egyes községek lakosságának magatartására, ami némi határkorrekcióhoz vezetett. Táblázatban tünteti fel annak a 10 községnek és 3 pusztának népszámlálási adatait, melyeket a bizottság visszaítélt Magyarországnak és 1923 márciusában

vissza is csatoltak.

Szerző azzal fejezi be közleményét, hogy bár annak idején a megoldás egyik felet sem elégítette ki teljesen, a tartós modus vivendi érdekében jobb megoldást aligha találhattak volna.

A munka korlátozott terjedelme miatt természetesen nem térhetett ki a kérdés minden részletére, az idevonatkozó magyar irodalmat nem ismerő külföldi szakemberek részére azonban nagyon jól összefoglalja a lényeget és segítséget ad az események tárgyilagos megítéléséhez.

Két téves adatra fel kell hívni a figyelmet, melyekről egyébként szerzőnek is tudomása van. A bécsi entente-missziót vezető Cunningham ezredes nem azonos a II. világháborúból ismert Montgomery tábornokkal, erre a szerző tévesen következtetett egy háborús újsághír alapján. Másik apró tévedése pedig, hogy Ludwig Lesernek soproni kerületi tanácselnöksége idején még nem volt doktori címe, azt később kapta meg honoris causa.

Metzl János

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Hodik, Fritz P.: Beiträge zur Geschichte der Mattersdorfer Judengemeinde im 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Eisenstadt, 1975, 286 Seiten (Burgenländische Forschungen Heft 65)

Hodik, Fritz P.: Beiträge zur Geschichte der Mattersdorfer Judengemeinde im 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Eisenstadt, 1975, 286 Seiten (Burgenländische Forschungen Heft 65)

Miként a munka címe is mutatja, a szerző nem összefüggő történetét akarja nyújtani a nagymartoni (ma: Mattersburg) zsidó hitközségnek, hanem csak egyes fejezeteket kíván feldolgozni. A korábbi irodalomhoz képest sok újat tud mondani, mert kiadatlan levéltári anyagot is felhasznált (Magyar Országos Levéltár, Burgenlandi Tartományi Levéltár, Nagymartoni Levéltár, fraknoi Esterházy-levéltár), különös tekintettel az egykori zsidó hitközség levéltári anyagára. Így foglalkozik a hitközség megalakulásával, amelyet a korábbi irodalommal ellentétben meggyőzően nem 1353–54-re, sem 1374-re, tehát I. Lajos magyar király idejére, hanem 1496–1526-ra, azaz a zsidóknak Bécsújhelyről, ill. Sopronból való kiűzése közti időre teszi. Ezek szerint **383**a nagymartoni hitközséget Bécsújhelyről és Sopronból kiűzött zsidók alapították. Fejlődésnek azonban csak 1622-től, az Esterházyak oltalma alatt indult, akiktől 1694-ben oltalomlevelet is nyertek. Utóbbinak a szerző külön fejezetet szentel. Külön fejezet foglalkozik a gettó helyrajzával, lakóinak számával, önkormányzatával, rabbijaival, testvérhitközségeivel és a keresztény környezethez (pl. Sopronhoz) való viszonyával. Kár, hogy a szerző már nem használta fel a Magyar–zsidó oklevéltárnak 1963-ban megjelent hetedik és 1970-ben kiadott tizenharmadik kötetét, amelyben a hitközség tagjainak megoszlására és adófizető képességükre vonatkozóan található volt értékes adatokat.

Mollay Károly

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

LEVÉLSZEKRÉNY

Fogarassy László írja:

Makai Ágnesnek „A Lajtabánsági Emlékérem” c. tanulmányához (SSz. 1977, 329) a hadtörténész szempontjából a következőket jegyzem meg. Az 1. sz. jegyzet: A nyugat-magyarországi felkelést az akkori magyar kormány nem szította, hanem arra törekedett, hogy a már megindult szervezkedés irányítását magához ragadja, illetve az Etelközi Szövetség „Feltámadás” c. fedőszerve útján ellenőrizze. A kormány nemcsak Friedrichet és Urmánczyt igyekezett az Ausztriának ítélt területről eltávolítani, de Prónayt sem volt szándékában oda kiküldeni. A 338. laphoz: A 16. sz. ezüstérmét Prónay valóban Urmánczynak szánhatta, bár ez sem teljesen biztos, mert Urmánczy Balról való eltávozása után már nem tért vissza a vitás területre. Azonban több, mint valószínű, hogy a 26. és 27. sz. ezüstérmét Taby Árpádnak és Molnár Endrének szánta, hiszen az I. és a III. „felkelőhadsereg” parancsnokainak feltétlenül meg kellett kapniok azt a kitüntetést, amelyet a II., a IV. és az V. „felkelőhadsereg” parancsnokai megkaptak! – „A Prónay–Ranzenberger pör” c. tanulmányomból (SSz. 1978, 39) nyomdatechnikai okokból kiesett a 48. sz. jegyzet (helyette részben ismétlődik a 46. sz.). A 48. jegyzet: Meghalt Ostenburg Gyula. Magyar Nemzet 1944. jan. 14.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Hiller István, az EFE Központi Könyvtárának főigazgatója, Sopron, Pf. 132.

Dr. Németh Alajos, ny. hittanár, Sopron, Domb u. 1.

Dr. Fogarassy László könyvtáros, 811 00 Bratislava-Petrzalka, Iskerniková ul. 17.

Dr. Lagzi István, a Varsói Magyar Kulturális Intézet volt igazgatóhelyettese, jelenleg tud. főmunkatárs, Szeged, JATE Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszék

Dr. Szabó Jenő író, Sopron, Madách u. 11.

Hencz József, a MSZMP Városi Bizottságának első titkára, Sopron

Dr. Gáspárdy Sándor festőművész, Sopron, Lenin körút 9.

Askercz Éva művészettörténész, Sopron, Liszt Ferenc Múzeum

Gollnhofer Sándor, a Sopron városi Pártbizottság titkára, Sopron

Dr. Mollay Károly egyetemi tanár, 1113 Budapest, Edömér u. 6.

Dr. Metzl János kórházi osztályvezető főorvos, Sopron, Május 1. tér 35.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

---

384 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Hiller, Stefan–Németh, Alois: Chronik des Krieges und der Befreiung (Ödenburg, 1941–45) III. Teil
Fogarassy, Ladislaus: Memoiren des Freischärlerkommandanten Viktor Maderspach II. Teil

Kleine Mitteilungen

Lagzi, Stefan: Evakuierung polnischen Militärs aus den polnischen militärischen Internierungslagern der Umgebung Ödenburgs (1939–1940)

Szabó, Jenő: Wo war in Ödenburg die Lebergasse? (Ein Beitrag zur mittelalterlichen Topographie Ödenburgs)

Szabó, Jenő: Die grosse Feuerbrunst im Jahre 1676

Kulturelles Leben in Ödenburg

Hencz, Josef: Eröffnungsrede an den „Ödenburger Tagen“ in Budapest

Gáspárdy, Alexander: Das Ödenburger Kunstleben in den Jahren 1976 und 1977

Askercz, Eva: Das erste ungarische Medaillenbiennale in Ödenburg

Hiller, Stefan: Die Tätigkeit des Ödenburger Zweiges der Gesellschaft zur Verbreitung wissenschaftlicher Kenntnisse im Jahre 1977

Nekrologe

Gollnhofer, Alexander: Alexander Ferenczi (1915–1978)

Bücherschau

Mollay, Karl: Suppan, Wolfgang: Jenő Takács. Dokumente, Analysen, Kommentare. Eisenstadt, 1977

Metzl, Johann: Fogarassy, László: Die Volksabstimmung in Ödenburg (Sopron) und die Festsetzung der österreichisch-ungarischen Grenze im Lichte der ungarischen Quellen und Literatur. Südost-Forschungen XXXV (1976), 150–182.

Mollay, Karl: Hodik, Fritz P.: Beiträge zur Geschichte der Mattersdorfer Judengemeinde im 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Eisenstadt, 1975

Briefkasten

Unsere Mitarbeiter

Inhaltsverzeichnis

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Holndonner Lajos, 1977. február 16-án halt meg. Szülővárosában, Sopronban helyezték örök nyugalomra. Munkásmozgalmi tevékenységéről szóló dokumentációs anyagát a Városi Pártbizottság titkárának egyetértésével feldolgozásra Hiller István vette át és vette leltárba az EFE Dokumentációs Gyűjteményébe, Holndonner Hermanntól, az elhunyt fiától 1978. május 5-én. Az ide vonatkozó fejezetrész ennek az eredeti iratanyag feldolgozása. Az iratanyaga nagyrésze nem a tárgyidőszakból való, ennek feldolgozása más tanulmányban történik. A felsorolt nevekkel kapcsolatban jegyezzük meg, hogy Ferda Gusztáv résztvett a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban, később mint vöröskatona harcolt a Tanácsköztársaság idején. Leitgeb Rezső és Sorger Antal Spanyolországban is küzdöttek. Az Osztrák Kommunista Párt Kismartoni Szervezete egyébként 1928. szeptember 16-án alakult meg az ottani Weninger-féle vendéglőben, a Központi Bizottságot *Johann Koplénig* képviselte. Bognár Dezső szerint a kommunisták leggyakrabban az Éder-féle vendéglőben jöttek össze.

2 (Megjegyzés - Popup)

Bognár László életútját lásd: Győr-Sopron megye forradalmi harcosainak életrajzgyűjteménye. Győr, 1975, 34–35. Sajnos nem szerepel az életrajzgyűjteményben az apa, id. Bognár Dezső életrajza. A Bognár család munkásmozgalmi tevékenysége egy később megjelenendő kiadványban (részletesebben is) e sorok írójától készül.

3 (Megjegyzés - Popup)

Így emlékezik vissza Holndonner Lajos önéletrajzában. Bognár Dezső nyugdíjas, jelenleg a Soproni Városszépítő Egyesület elnöke, pontos és részletesebb magyarázattal is szolgál; több internálótáborot ismert meg, 1943-ban ismerkedett meg Kistarcsán *Rajk Lászlóval*, aki Bognár öccsével, Lászlóval együtt ott volt internálva. Bognár Dezsőt 1944. április 4-én vitték Ricsére. Az ottani internálótáborból 1944. október 20-án hurcolták Dachaubá. Vö. Pünköshti Árpád: Walter Jakob hűségéi. Új Tükör, 1978. június 25, július 9.

4 (Megjegyzés - Popup)

Vö.: Bognár Dezsőné: Vádiratok. Soproni Egyetem. A Bánya-, Földmérő- és Erdőmérnökhallgatók DISZ Szervezetének Lapja, 1955. április 4. Az osztrák–magyar határon kialakult helyzetet az Anschluss után a maga drámai valóságában írja le több oldalon keresztül Franz Werfel: Cella c. politikai dokumentumregényében (Bp., 1973, 165–173). Egy csoport üldözött „kiutasításáról” van szó a Mörbisch (Fertőmeggyes) – Fertőrákos határvonalon, amelybe a soproni főispán is kénytelen bekapcsolódni. Az Anschlusst megelőző időszakban sem szabad arra gondolni, hogy könnyű volt az illegális röpiratok átcsempészése a határon. A hivatalos hatóságokon kívül a kommunistákat ugyanis az osztrák nácik is üldözték, akik saját propagandaanyagukat is be akarták csempészni a határ mentén fekvő német lakosságú magyarországi községekbe. Lásd: Pángermán agitáció Fertőrákoson 1938. augusztus 8. Horváth Zoltán: Sopron és a megye ... c. i. m. 182–183.

5 (Megjegyzés - Popup)

Lovas Gyula kéziratos munkájának a tárgyra vonatkozó részét felhasználásra rendelkezésemre bocsátotta,

amit ezúton is köszönök. A kézirat végigkíséri a magyar vasutak történetét a második világháborúban. Több helytörténeti vonatkozása is van, a továbbiakban még visszatérünk rá.

6 (Megjegyzés - Popup)

Az ügy iratait feldolgozásra és másolat készítése céljából götsi Nagy Elek alezredes özvegye és nevelt leánya, Jedlusik Emese bocsátotta rendelkezésemre. E helyen is köszönöm készségüket. Az iratanyagon kívül személyes élményeiket is elmondták, ezeket is felhasználtam. Állításaikat számos írásos tanúvallomással is alátámasztották, így a következőket hitelesnek és bizonyítottnak fogadhatjuk el. Valamennyi irat RX-másolatban e sorok írójának tulajdonában van.

7 (Megjegyzés - Popup)

Idézet a M. kir. Honvédség Főparancsnokának Bírósága III. H. III. 2149/44.–VI./4. szám alatt kiadott büntető indítványból Nagy Elek alezredes bűnügyében. Ez volt *Dr. Dominich Vilmos* hírhedt bírósága, amely a sopronkőhidai ítéleteket hozta és végrehajtásukat elrendelte. Ő ítélkezett Bajcsy-Zsilinszky fölött is, a kommunista- és más hazafiak fölött is. A VK. vkf. 2. különbíróságát törvénytelenül hozták létre 1941-ben. A nyilasok uralomrajutása után ennek helyébe szervezték a még kegyetlenebb szándékkal felállított vkf. 3. különbíróságát, amelyet Dominich keresztelt el a szelídebb hangzású M. kir. Honvédezerkar Főnökének Bírósága III. névre, majd az utolsó hetekben Sopronkőhidán a M. kir. Honvédség Főparancsnokának Bírósága III. névre. Vö. Domokos József: Két per egy kötetben. Bp., 1978, 373–374.

8 (Megjegyzés - Popup)

Götsi Nagy Elek iratanyagában 19 nyilatkozat található 22 aláíróval, akik mindezeket büntetőjogi felelősségük tudatában jelentették ki, két-két tanú jelenlétében „hiteles helyen”. A nyilatkozók között vannak katonák, üldözött zsidók, munkaszolgálatosok, beosztott tisztok, legénységi állománybeliek, igazságügyiek stb. A jellemzőbb megnyilatkozásokat pontosabban is közöljük.

9 (Megjegyzés - Popup)

Lásd: Kivonat az 1943. évi július 1-én kelt m. kir. IX. honvéd hadtest parancsnoksága 11. számú törzstiszti parancs 1. pontjából: nemes götsi Nagy Elek alez. fenyítése 40.440/Eln. VIII. bü.–1943.

10 (Megjegyzés - Popup)

Tóth János nagykanizsai lakos nyilatkozatából.

11 (Megjegyzés - Popup)

Négy nagykanizsai család nyilatkozatából.

12 (Megjegyzés - Popup)

Olvashatatlan nevű debreceni lakos nyilatkozatából.

13 (Megjegyzés - Popup)

Kolozsvár és Kolozs megye Demokrata Zsidó Népközsége több tagjának, valamint Parragi István

főhadnagy soproni lakos nyilatkozatából.

14 (Megjegyzés - Popup)

Az idézetet lásd: A M. kir. honvédség főparancsnokának bírósága III. H. III. 2149/44.– III. szám/15. számú rendelkezés.

15 (Megjegyzés - Popup)

Szabaddábrára helyezési okmányszám: M. kir. honvédség főparancsnokának bírósága III. 2149/44. XII. és M. kir. HFP. III. bíróság büntető intézete. 301. sz/lk.–1945-höz.

16 (Megjegyzés - Popup)

Ezt a tényt, illetve a bizottság összetételét, célját, az ülés lefolyását, a bizottság felhívását közölte a hadifoglyok lapja, az Igaz Szó 1943. február 3-i száma. Ugyancsak részletesen szól az eseményről Dékán István–D. Kardos Éva: Utak és ösvények c. könyve (Bp., 1975, 94), Földes Pál: Partizánemlékek. Magyar antifasiszta mozgalom a Szovjetunióban 1940–1941. (Bp., 1970, 224), valamint Fábry József: A szabadságért harcoltunk (Bp., 1973, 135). Itt jegyezzük meg, hogy a bizottságnak tagja lett még Dr. Erdélyi–Erdős János orvos-hadnagy is, aki a soproni VII. hadtest csapataival került a frontra 1942. áprilisában (Lásd bővebben Földes i. m. 153; Dékán–Kardos i. m. 94). Az Igaz Szó fényképét lásd: Dékán–Kardos i. m. 160. Még egy soproni vonatkozás: A krasznogorszki harmadik antifasiszta iskola hallgatója volt 1944 márciusától szeptemberig Ferenczi Sándor (vö. Földes i. m. 373; Gollnhofer Sándor: SSz. 1978, 378. A krasznogorszki tábor antifasiszta kádernevelő tevékenységéről lásd még: Vas Zoltán: Hazatérés 1944. Bp., 1970, 103)

17 (Megjegyzés - Popup)

Mint a 80. számú jegyzetből is látszik, Reuter Jenő tevékenységével csak az eddig megjelent publikációk alapján foglalkoztam. A fenti rövid közlés csupán utalás Reuter Jenő partizán tevékenységére, mégpedig Udvardi Gyöngyi: Partizán voltam c. cikke, (Kisalföld, 1972. okt. 18), valamint Hegedüs Sándor: A futár utja c. cikke alapján (Lobogó. 1977. dec. 15). Itt jegyezzük meg, hogy a Lobogó Korcsog Ernő felvételei alapján közli Sz. D. Zotov vezérőrnagynak, a Szovjetunió Nagykövetsége Katonai Attaséjának aláírásával ellátott, említett igazolást, a Lövér-körúti ház fényképét, ahonnan a hírszerző adásait küldte, valamint Reuter Jenő 1977-ben készült fényképét. A soproni veterán visszaemlékezéseit, dokumentációs anyagát itt most azért nem használtam fel, mert erre Szita Szabolcs, szerkesztő bizottságunk tagja vállalkozott. Újabb, a tárgyra vonatkozó kutatások eredményeivel kiegészítve kívánja tanulmányát megjelentetni.

18 (Megjegyzés - Popup)

Lásd: Molnár József i. m. SSz. 1970, 32.

19 (Megjegyzés - Popup)

Vö.: Kállai Gyula: A magyar függetlenségi mozgalom. 1936–1945. Bp., 1965, 181; Papp István: Magyarország felszabadulásának kronológiája helytörténeti adatokkal, (1944–1945.) SSz. 1970, 13.

20 (Megjegyzés - Popup)

Jóval később Szita Szabolcs is foglalkozott az ügyel. Lásd: Szita Szabolcs: A felszabadulás krónikájához. Munkáshűség, 1945. Kisalföld, 1978. ápr. 1.

21 (Megjegyzés - Popup)

Az eredeti újságokat Lovas Gyula bocsátotta rendelkezésemre, ezúton is köszönöm. Lásd még Lovas Gyula: Sopron vasútjai a második világháborúban. SSz. 1965, 21–22.

22 (Megjegyzés - Popup)

Részletesebben Rákosi Mátyás: A magyar jövőért. Bp., 1947, 294, 327–328.

23 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Weibgen keresztnéve nem ismeretes. Tevékenységét részletesen elemzi Tilkovszky Lóránt: Ez volt a Volksbund. A német népcsoportpolitika és Magyarország 1938–1945. Bp., 1978, 334, 342, 343, 347, 398; továbbá Sorsforduló. Iratok Magyarország felszabadulásának történetéhez. 1944. szeptember–1945. április. Bp., 1970, I, 515–516. Itt ugyan Dr. *Welgen* névvel szerepel, tévesen.

24 (Megjegyzés - Popup)

Vö.: Sorsforduló, I, 597.

25 (Megjegyzés - Popup)

Lásd még: Hiller István: Győr-Sopron megye felszabadulása (1945. március-április). Győr, 1975; Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók mozgalmái a két világháború között. 1919–1945. Sopron, 1975, 199–201, továbbá Raszler Mihály közlése.

26 (Megjegyzés - Popup)

Lásd Hiller: Győr-Sopron megye ... i. m.; valamint Kreiter József: Emlékezés c. kétkötetes önéletrajzi írását, valamint Raszler Mihály szóbeli közlését.

27 (Megjegyzés - Popup)

A kihagyott terjedelmes szövegben Maderspach elismerőleg méltatja Székely Elemér és Platthy (hibásan: Plátty) főhadnagyk kiképzőtiszti tevékenységét, majd megemlíti, hogy Ostenburg a Maderspach parancsnoksága alatt álló tartalékos tisztek részére külön tiszti étkezdét létesített, amelynek kitűnő ellátásáról maga Thurner polgármester gondoskodott. A zászlóalj hivatásos tisztikara nem ápolta eléggé a társadalmi kapcsolatokat Maderspach tartalékos tisztjeivel, kivéve Ostenburgot, Bohéza és Bogányi századosokat és Bappert főhadnagyot.

28 (Megjegyzés - Popup)

Maderspachnak a színművészettel és zenével foglalkozó fejtegetéseiből egyes részlegeket a szerző személyének jobb megvilágítása végett közlünk.

29 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Sigray Antal (1879. május 12: Ivánc – 1947. december 26: New York). Felesége amerikai nő volt, ő

maga az utolsó király halála utána magyar legitimista mozgalom vezéralakja. A német megszállás idején persona ingrata, le is tartóztatták.

30 (Megjegyzés - Popup)

Szmrecsányi György (1876. szeptember 23: Felsőkubin – 1932. december 22: Budapest.) 1917/18-ban Pozsony vármegye főispánja, 1920/22-ben nemzetgyűlési képviselő, a nyugat-magyarországi felkelés idején a nemzetgyűlés alelnöke.

31 (Megjegyzés - Popup)

Rantzenberger Viktor csendőrszázadosról van szó és nem Jenő fivéről.

32 (Megjegyzés - Popup)

Pontosabb fogalmazással: a szabadkirályválasztó és királypárti felkelőcsapatok közt akart közvetíteni. A Prónay–Rantzenberger pörben is ilyen értelemben tett tanúvallomást (SSz. 1978, 23–40).

33 (Megjegyzés - Popup)

Maderspach nyilván a Szövetségközi Tábournoki Bizottság francia részlegére gondol. Hamelin tábornok soproni kiküldetése előtt a budapesti francia katonai misszió parancsnoka volt.

34 (Megjegyzés - Popup)

A kezdőbetűvel jelölt helység: Cinfalva.

35 (Megjegyzés - Popup)

1921. augusztus 28 – szeptember 5. között Sopron környékén egyetlen osztrák csendőr sem halt hősi halált, csak szept. 6-án esett el Ernst Funke járőrvezető Zarányánál. A szeptember 7-én elfogott zarányi osztrák csendőrörsöt a felkelők felsőruha nélkül, fehéreneműben engedték el Bécsújhely felé, kátránnyal nem kenték be őket.

36 (Megjegyzés - Popup)

A kritikus időszakban Nagyhóflány és Kismarton közti terepen egyetlen osztrák csendőrt sem lőttek agyon. Az osztrák hősi halottak neveit, halálzásuk helyét és dátumát a megbízhatóan pontos osztrák forrásokból ismerjük.

37 (Megjegyzés - Popup)

Az Ostenburg-zászlóalj iratanyagának csak igen csekély maradványa került elő, ezek közt egyet sem találtam a Maderspach által említett iratok közül. Hamelin tábornok soproni iratanyagát Párizsban tudtommal még senki sem derítette föl.

38 (Megjegyzés - Popup)

Maderspach még a kihagyott részletben sem közli, hogy melyik templomról van szó.

39 (Megjegyzés - Popup)

A kihagyott részben túl aprólékos, történelmi szempontból nem nagyon érdekes tájleírás van.

40 (Megjegyzés - Popup)

Ágfalvi csata = helyesen ágfalvi ütközet. A két alcímben is szereplő hibás szakkifejezést meghagytuk.

41 (Megjegyzés - Popup)

Valószínűleg Platthy főhadnagy.

42 (Megjegyzés - Popup)

Az osztrák géppuskások valójában élve, mint eszméletlen sebesültek kerültek a felkelők kezébe. A két osztrák hősi halott közül Arnold Mosch járőrvezető halálosan sebesülten még aznap a soproni kórházban halt meg, a másik (Karl Heger járőrvezető) nem is került fogságba, illetve halálos sebesüléssel társai elvitték és két nap múlva halt meg Bécsújhelyt.

43 (Megjegyzés - Popup)

Téves adatok. Szechányi Elemér csak tartalékos alhadnagy volt. 1899. november 13-án született Ruttkán (az akkori Turóc vármegyében), 1917 őszén sorozták be katonának, az olasz fronton harcolt négy hónapig a kassai 34. közös gyalogezred kötelékében.

44 (Megjegyzés - Popup)

A kihagyott részben, amelyben személyes benyomásait rögzíti, nincsenek személyekre vonatkozó közlések. Itt csak a rend kedvéért említjük meg, hogy a másik hősi halott Machatsek Gyula tartalékos hadapródörmmester 1899. október 12-én született Szombathelyen, a soproni 18. honvédgyalogezredben szolgált, rohonci, tehát burgenlandi lakos volt.

45 (Megjegyzés - Popup)

Igen részletes leírást ad az ágfalvi ütközetről Missuray-Krúg Lajos „A nyugatmagyarországi felkelés” c. könyvében (Sopron 1938, 131–150). Még aprólékosabb a „Tüzek a végeken” c. könyvében (Ifj. Krúg Lajos, Sopron 1931) közzétett leírás.

46 (Megjegyzés - Popup)

Maderspach az akták tartalmát emlékezetből közli. Az autentikus szövegeket tartalmazó iratokat még nem találtam meg.

47 (Megjegyzés - Popup)

Gauthier valószínűleg „maréchal-lieutenant”-nak nevezte Hegedűs altábornagyot. Ilyen cím a francia hadseregben nincs, azonban megfelel neki a hadosztály-tábornoki (général de division) rendfokozat.

48 (Megjegyzés - Popup)

Maderspach figyelmét elkerülte, hogy súlyosan megsebesült Held Károly erdőmérnökjelölt és Zorkóczy

Lajos budapesti műegyetemi hallgató. A könnyű sebesültek számáról nincs adat. Dr. Király Jenőnek első felesége volt a szövegben említett grófnő.

49 (Megjegyzés - Popup)

Maderspach tévesen következtet, mert a kritikus időszakban az osztrák szociáldemokraták már nem voltak a kormányban. Az osztrák sebesült csendőrök látogatói ausztrófil vagy nagynémet érzelmű soproni nők voltak, függetlenül attól, hogy a munkásosztályhoz tartoztak-e vagy nem.

50 (Megjegyzés - Popup)

Az ágfalvi csendőroszlop parancsnoka Hueber főfelügyelő volt, tehát csak az ő iratanyaga került Maderspach kezébe. Hueber kollégája, Weiss főfelügyelő a somfalvai részleg fölött parancsnokolt.

51 (Megjegyzés - Popup)

A levelek Ostenburg zászlóaljáról és a felkelőkről ismert dolgokat tartalmaznak, azért nem tesszük közzé.

52 (Megjegyzés - Popup)

A levél írója Ivaldi ezredes lehetett. Valószínűleg a bécsújhelyi dandár parancsnoknak (Rudolf Vidossich ezredes) vagy Georg Ornauernek, a burgenlandi osztrák csendőrség parancsnokának volt szánva. A „párizsi nagytanács” helyesen „Nagykövetek Tanácsa”, a soproni antant-tábornoki misszió franciául helyesen „Commission des Généraux Interalliés”.

53 (Megjegyzés - Popup)

Ha ezek a levelek megmaradtak, akkor a Nyugat-Magyarországi Főkormánybiztosság iratai közt található (Szombathelyi Állami Levéltár), amelyben a jegyzetek készítőjének még nem volt alkalma kutatnia.

54 (Megjegyzés - Popup)

Helyesen: a csendőrséget és vámőrséget vonták ki Burgenlandból. Szept. 10-én egy osztrák zászlóalj a soproni antantmisszió engedélyével megszállotta Királyhidát.

55 (Megjegyzés - Popup)

Tévedés. Csak Arnold Mosch osztrák csendőrt temették Sopronban, a másik halott Pehm Ferenc, az Ostenburg-zászlóalj egyéves önkéntese volt, akit a gyászszertartás után Szombathelyre szállítottak és ott is temettek el.

56 (Megjegyzés - Popup)

Oskar von Jäger (szül. Budapest 1873. máj. 2., megh. Bécs 1938. febr. 21.) Burgenland megszállása után a Bundesheer 1. dandárának parancsnoka, 1922. dec. 1-én nyugalomba vonult, egyidejűleg címzetes vezérőrnaggyá léptették elő. (Lásd Anton Lehár: Erinnerungen. Wien, 1973, 256–257.)

57 (Megjegyzés - Popup)

Szechányi Elemér apja 1907-ben meghalt (Missuray-Krúg 304. 1.), tehát csak más férfi hozzátartozója

beszélhetett a sírnál. A beszéd ismertetését elhagytuk.

58 (Megjegyzés - Popup)

Helyesen: de Michel százados.

59 (Megjegyzés - Popup)

Budaházy Miklós százados sohasem volt a Prónay-különítmény tagja, de annak Nyugat-Magyarországon történt megjelenése után parancsnokságát elismerte.

60 (Megjegyzés - Popup)

Reichswehr helyesen: Bundesheer. A grófi címmel rendelkező osztrák védőszakaszparancsnok kilétét eddig nem sikerült megállapítanom.

61 (Megjegyzés - Popup)

A soproni főiskolás felkelők halálfejes bélyegsorozatára a „Nyugatmagyarországi felkelők 1921. szept. „A”-zóna” feliratot a soproni Tóth Alajos féle könyvnyomdában nyomták. (Lásd Missuray-Krúg 232. 1., uo. a többi bélyegkiadványokról is).

62 (Megjegyzés - Popup)

Valószínű, hogy Ostenburg nemcsak IV. Károly visszatérésére készült fel, hanem a Bundesheer Sopron elleni támadására is, esetleg egy ausztriai betörést is mérlegelt.

63 (Megjegyzés - Popup)

Helyesen: Hegedűs altábornagy szeptember első napjaiban érkezett Sopronba. Ezt a Villani-féle titkos jelentés is tanúsítja.

64 (Megjegyzés - Popup)

A kihagyott részletekben egy szó sincsen a csapatszemléről, csak politikai eszmefuttatásokat tartalmaz, amelyek ma már nem aktuálisak és Gauthier ezredessel foglalkozik, de vele kapcsolatban semmilyen új konkrétumot nem közöl.

65 (Megjegyzés - Popup)

Célzás Hegedűs viselkedésére a budaörsi eseményeknél.

66 (Megjegyzés - Popup)

A szabadkirályválasztóknak volt ugyan egy bizalmi emberük az Ostenburg-zászlóaljban, de az valószínűleg nem az V. tisztszázadhoz tartozott. Hegedűs altábornagy besúgója volt.

67 (Megjegyzés - Popup)

Föltehetően az Arbeiterwehr (a Schutzbund elődje) Faragó alezredes által szervezett alakulata. Az akkori események osztrák szakértője, dr. Gerald Schlag még nem talált erre vonatkozó aktát ausztriai

levéltárakban.

68 (Megjegyzés - Popup)

Kirohanások.

69 (Megjegyzés - Popup)

Egy másik kivégzést Missuray-Krúg is említ (244–245. l.) Ez Franz Rittenbacher szabósegéd volt Vépről (ma: Weppersdorf), akit fosztogatás miatt 1921. október 4-én agyonlőttek (J. Loibersbeck: Mattersdorf-Mattersburg. Burgenländische Heimatblätter, 1967, 142)

70 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Egan Imre burgenlandi illetőségű felkelővezér, volt Szolnok megyei kormánybiztos, majd Békés megyei főispán, 1921. szeptember 2-án Pörgölénynél (ma: Pilgersdorf) esett osztrák fogságba.

71 (Megjegyzés - Popup)

Nyilvánvalóan „a Harkályhoz” címzett vendégfogadóra gondol.

72 (Megjegyzés - Popup)

Wein Dezső dr. tartalékos orvos-százados volt. Missuray által közölt naplórészlete szerint a 11 fogoly osztrák csendőrért hat magyar túszt szabadonbocsátását követelte, ezek közül hármat megnevez, de Egant nem említi.

73 (Megjegyzés - Popup)

Viszontvadások.

74 (Megjegyzés - Popup)

Lagzi István: Lengyel menekültek Sopron környékén a második világháború éveiben. SSz. 1973, 244–253.

75 (Megjegyzés - Popup)

Lagzi István: Adatok a Sopron környéki lengyel katonai menekültek élet- és munkaviszonyainak alakulásához a második világháború idején. SSz. 1974, 134–152.

76 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Lagzi István: Magyar segítség a lengyel menekülteknek 1939 őszén, a visszaemlékezések tükrében. Tiszatáj, 1976, 12. sz. 73–83.

77 (Megjegyzés - Popup)

Az evakuálás egyik legfontosabb forrása ma is Korkozowicz, Jan: Wojsko Polskie na Węgrzech 1939–1945 c. munkája (kézirat). Hadtörténelmi Intézet (Warszawa) Sygn. V/21/33. Magyar nyelven lásd Lagzi István: Adatok az 1939 őszén Magyarországra menekült lengyel katonák evakuációjának történetéhez (1939–1941). Hadtörténelmi Közlemények 1973, 691–719. Dél-Dunántúl viszonylatában vö.

Lagzi István: Lengyel menekültek Zala megyében a második világháború idején. Zalai Gyűjtemény (szerk.: Degré Alajos) 3. k. Zalaegerszeg, 1975. Ism. Mollay Károly: SSz. 1977, 280. Vö. még Lagzi, István (red.): Studia z historii postepowych i internacjonalistycznych kontaktów węgiersko-polskich. Warszawa, 1978.

78 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Lagzi István: Adatok a magyarországi lengyel katonai és polgári menekültek baloldali politikai tevékenységéhez. Tiszatáj, 1975, 11. sz. 62. A politikai tevékenységgel kapcsolatban lásd Lagzi, István: Działalności polskich uchodźców na Węgrzech. „Kierunki” nr. 25/992.

79 (Megjegyzés - Popup)

Faragó Sándor: Lengyel menekültek az egykori Sopron vármegyében (kézirat); Kazimierski, Karol: Magyar vendéglátás. (Visszaemlékezés. Lagzi István gyűjteménye.)

80 (Megjegyzés - Popup)

Faragó i. m.

81 (Megjegyzés - Popup)

Faragó i. m.; Salamon Gyula: Pan Tomas avagy Tamás úr. „Hétfői Dunántúli Napló” (Pécs), 1976. jún. 7.

82 (Megjegyzés - Popup)

Faragó, i. m.

83 (Megjegyzés - Popup)

Kazimierski, i. m.

84 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3553–4175. 1940. jan. 26. (A ponyvával letakart teherautók Fertőszentmiklós községen keresztül indultak Budapestre.)

85 (Megjegyzés - Popup)

I. m. Vö. Lagzi, SSz. 1973, 251.

86 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3553–4175. A nagycenki m. kir. katonai (lengyel) internáló tábor parancsnokság (dr. Nemes Molnár Gyula ezredes) jelentése a szombathelyi III. hadtestparancsnokságnak. 1940. jan. 17.

87 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3553–4175. A szombathelyi III. hadtestparancsnokság (Pekle tábornok) jelentése a H. M. 21. osztálynak. 1940. jan. 18.

88 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3553–4179 (5102/1940. VII. res. B. M. Szigorúan Bizalmas).

89 (Megjegyzés - Popup)

GySmL 2. sz. A kapuvári járás főszolgabírájának iratai 118–892. 1940. Sopron vármegye alispánjának felhívása a járások főszolgabíróihoz. Lengyel polgári menekültek körözése. 1940. jan. 30. Lásd még: GySmL 2. sz. A kapuvári járás főszolgabírájának iratai 631., 643., 3045., 1529., 1997., 3241., 3470., 3786., 4142., 8782., 4577. sz. iratokat, amelyek szintén a lengyel polgári menekültek köröztetésével foglalkoznak. Volt rá eset, hogy Sopron környéki lengyeleket Északkelet-Magyarországon is köröztettek. Vö. BAZML Bvm. Alisp. 2019/1940 (Heves megye alispánjától 1046/a–1940).

90 (Megjegyzés - Popup)

Kazimierski i. m.

91 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3555–4175. Távirat. 1940. jan. 26.

92 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3553–4175. 1940. jan. 26. Barabás Emil altábornagy, a H. M. I. főcsoportfőnökének levele Stefan Dembínski brigádtábornokhoz, a magyarországi Lengyel Katonai Képviselő vezetőjéhez. Vö. Lagzi, Tisztatáj. 1975, 11. sz. 65.; Lagzi, István: Raz jeszcze o politycznej dzialilnosci uchodzców polskich na Wegrzech. „Kierunki” nr. 33/1000.

93 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3553–4175. A levél címzése igen sokatmondóan udvarias: „Méltóságos Dembinski István Tábornok Úrnak...”

94 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3553–2805. 1940. febr. 12.

95 (Megjegyzés - Popup)

Vö. HL H. M. 1940–21–21–3553–4174. Lásd még, HL H. M. 1939–21–21–3107–213 Pol./1940. 1940. jan. 19.

96 (Megjegyzés - Popup)

„Új Sopronvármegye,” 1940. jan. 6. Vö. OL K. 63. Küm. pol. 1939. 11/7–4629. Hodossi Karátsony László vezérkari alezredes, a párizsi magyar követség katonai attaséjának távirati jelentése a vezérkari főnökének. 1939. szept. 5.; „Eger”, 1939. szept. 12. Párizsban cseh, szlovák és lengyel légiókat szerveznek.

97 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3554–633 P1./1940. A Külügyminisztérium jegyzéke a honvédelmi miniszterhez.

1940. febr. 10.

98 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3555–18.327. A szombathelyi III. hadtestparancsnokságnak az 1940. április 4–5. napokon a nagyecenki lengyel katonai internáló táborból végrehajtott tömeges szökés kivizsgálásáról készített jelentése a H. M. 21. osztálynak. 1940. máj. 20.

99 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3555–21.427. A szombathelyi III. hadtestparancsnokságtól, a nagyecenki táborból végrehajtott tömeges szökések ügyében jegyzőkönyvek és jelentések felterjesztése Barabás Emil altábornagynak, a H. M. I. főcsoportfőnökség főnökének. 1940. ápr. 22.

100 (Megjegyzés - Popup)

I. m. A szökés néhány vonatkozását lásd: Lagzi, SSz. 1973, 251–252.

101 (Megjegyzés - Popup)

HL. H. M. 1940–21–21–3556–18.327. A szombathelyi III. hadtestparancsnokság jelentése a H. M. 21. osztálynak. 1940. ápr. 5. A hadtestparancsnokság szerint „...minden valószínűség szerint központból irányítottan tömeges szökést kíséreltek meg, ennek megakadályozására az őrség fegyverét használta, 6 sebesülés történt...”

102 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3555–19.574. A szombathelyi III. hadtestparancsnokság jelentése a H. M. 21. osztályának. 1940. ápr. 12.

103 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3555–21.427.

104 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3555–18.327. Jegyzőkönyv (18 old.) – A jegyzőkönyv első oldala hiányzik. Vö. Lagzi, Zalai Gyűjtemény 78–79.

105 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3556–27.911. A szombathelyi III. hadtestparancsnokság jelentés a H. M. 21. osztálynak. 1940. máj. 4. Lásd: Lagzi, SSz. 1973. 3. sz. 251.

106 (Megjegyzés - Popup)

Kazimierski, i. m.

107 (Megjegyzés - Popup)

HL H. M. 1940–21–21–3555–23.681.

108 (Megjegyzés - Popup)

Lagzi: SSz. 1973, 253.

109 (Megjegyzés - Popup)

Kovács Jenő levélbeli közlése (1974. szept. 2.). A Petlend-pusztai kép közlésre való átengedését is ezen a helyen köszönöm dr. Kovács Jenőnek. Lagzi: SSz. 1974, 137., 150–151.

110 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Lagzi: Tiszatáj, 1975, 11. sz. 65.

111 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Lagzi: Hadtörténelmi Közlemények 1973, 719.

112 (Megjegyzés - Popup)

A továbbiakban SoprOkl. A következő helyeken: I/3, 249; I/4, 45; I/5, 329; II/1, 37, 61, 253; II/3, 56 (ezen az oldalon négy lebergassei szerepel); II/4, 57, 58; II/6, 207, 230.

113 (Megjegyzés - Popup)

A 65. és 87. lapon.

114 (Megjegyzés - Popup)

A 14. lapon. Ezt az adatot Mollay Károlynak köszönöm.

115 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II/6, 172.

116 (Megjegyzés - Popup)

A 267. lapon.

117 (Megjegyzés - Popup)

SSZ. 1937, 65.

118 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1937, 63.

119 (Megjegyzés - Popup)

532. 1943, 148.

120 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II/5, 90. Itt jegyezzük meg, hogy a külső városfal 1499-ben még nem létezett (a XVII. század

elején építették ki).

121 (Megjegyzés - Popup)

Geschäftsbuch 85. lap.

122 (Megjegyzés - Popup)

Páur Iván: Csányi János magyar krónikája 1670–1704. Magyar Történelmi Tár V (1858); Heimler Károly: Payr György és Payr Mihály krónikája 1584–1700. Sopron, 1942, 76.

123 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1969, 259.

124 (Megjegyzés - Popup)

Criminalbuch: Inquisitions protocoll de annis 1663–1682, 251–255 (GySmL. 2. sz.: Lad. XLVI et VV fasc. 2 nr. 11).

125 (Megjegyzés - Popup)

Tanácsjegyzőkönyv, 1676. dec. 1.

126 (Megjegyzés - Popup)

I. h. 1676. dec. 18.

127 (Megjegyzés - Popup)

I. h. 1677. jan. 20.

128 (Megjegyzés - Popup)

I. h. 1677. márc. 5.

129 (Megjegyzés - Popup)

Criminalbuch, 256.

130 (Megjegyzés - Popup)

Vö. SSz. 1978, 244–247.